

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๘๐ ตอนที่ ๑๗๔๑ – ๑๘๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๗๙๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๓๑

ถ. เวลานอนไม่หลับ เป็นลักษณะของฟุ้งซ่าน ไซ้ไหม อย่างคิดไปเรื่อย
คิดโน้น คิดนี้ ถูกไหม

ส. ขณะที่ไม่หลับ เป็นวิถิจิตทางหนึ่งทางใด แล้วแต่ว่าจะเป็นขณะที่เห็น
เป็นวิถิจิตทางตา ต้องเห็นรูปที่ยังไม่ดับด้วย ขณะที่ได้ยินเสียงหนึ่งเสียงใด เป็นวิถิจิต
ทางหู

ถ. ถ้าเรานอนไม่หลับ หลับตาคิดโน้นคิดนี้เป็น ...

ส. ขณะนั้นจะเป็นทางไหน ต้องเป็นวิถิจิตเพราะกำลังคิด ทางไหน

ถ. มโนทวาร

ส. ทางใจ มโนทวาร

ถ. เป็นลักษณะของการฟุ้งซ่าน ไซ้ไหม

ส. ขณะนี้กำลังฟุ้งหรือเปล่า ทำไมไปคิดถึงแต่ตอนที่นอน จะนอนหรือ
ไม่นอนก็ตามแต่ ขณะที่ไม่ใช่กุศล ขณะนั้นฟุ้งซ่านด้วยโลภะ หรือด้วยโทสะ
เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นขอทบทวนเรื่องวิถิจิตอีกครั้งหนึ่งว่า ขณะใดก็ตามที่ไม่รู้อารมณ์
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จิตเป็นอะไร

คำถามเปลี่ยนใหม่ คือ ขณะใดที่จิตไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก
ทางลิ้น ทางกาย จิตเป็นอะไร

กำลังพูดถึงเรื่องมโนทวาร แต่อยากจะทำให้เข้าใจชัด เพราะว่าบางท่านรู้ชื่อ
ตามหนังสือ แต่ไม่ได้พิจารณาสภาพของวิถิจิตจริง ๆ ว่า มโนทวารขณะไหน
และปัญจทวารขณะไหน

เพราะฉะนั้น ช่วยตอบว่า ขณะที่จิตไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้นเป็นจิตอะไร

มีจิต ๒ จำพวกใหญ่ คือ วิถิจิตและไม่ใช่วิถิจิต ความหมายของวิถิจิต คือ จิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง คือ ถ้าเห็นก็อาศัยตา เป็นวิถิจิตที่รู้อารมณ์ทางตา ถ้าได้ยินต้องอาศัยหู จึงเป็นวิถิจิตทางหู เพราะว่าเกิดขึ้นรู้อารมณ์โดยอาศัยหู จึงเป็นโสททวารวิถิจิต ขณะใดที่กลืนกระทบจมูกและยังไม่ดับ จิตทั้งหมดที่เกิดขึ้นรู้กลิ่นที่ยังไม่ดับ เป็นวิถิจิตที่ต้องอาศัยฆานประสาทเป็นทวาร เพราะฉะนั้น จิตทั้งหมดเป็นฆานทวารวิถิจิต

ทางลิ้น เวลารับประทานอาหารให้ทราบ ว่า ต้องอาศัยชีวหาปสาทรสจึงปรากฏได้ ถ้าชีวหาปสาทไม่มี จะไม่มีการลิ้มรส จะไม่มีจิตที่กำลังรู้รส จะไม่มีการชอบหรือไม่ชอบในรสนั้น เพราะว่ารสไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น จิตทุกประเภทที่รู้รสที่ยังไม่ดับเป็นชีวหาทวารวิถิจิต เพราะต้องอาศัยชีวหาปสาทเป็นทวาร เป็นทางที่จะเกิดขึ้นรู้รสนั้น

ทางกาย ก็มีกายปสาทสัมผัสอยู่ทั่วตัว แม้ในขณะนี้ พระธรรมปิฎกนี้ได้ ขณะนี้ถ้ามีแข็งปรากฏ ก็รู้ว่าขณะนั้นต้องมีกายปสาท เพราะว่าจิตอาศัยกายปสาทรู้แข็ง กายปสาทเองไม่รู้แข็ง แต่ขณะที่กำลังรู้แข็งเป็นจิตที่อาศัยกายปสาทเกิดขึ้นรู้รูปแข็งที่ยังไม่ดับ

ถ้ารู้รูปใดที่ยังไม่ดับ ต้องเป็นวิถิจิตทางทวารหนึ่งทวารใด คือ ทางตา หรือ ทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

ถ้าเรื่องของปัญจทวารวิถิจิตเข้าใจชัดเจนแล้วจะต้องทราบว่า สำหรับมโนทวารวิถิจิตไม่ต้องอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่จิตนั้นเองอาศัยการเห็น การได้ยิน ที่เคยสะสมมาในวันหนึ่ง ในเดือนหนึ่ง ในปีหนึ่ง ในชาติหนึ่ง ทำให้ไหวตามอารมณ์ตามที่สะสมมาที่เป็นปัจจัยให้จิตรู้อารมณ์นั้น โดยวิตกเจตสิกตรึงถึงอารมณ์นั้น

ในขณะที่ไม่อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ถ้าเป็นวิถิจิต ต้องเป็นมโนทวารวิถิจิต เพราะนั้น ในขณะที่นอนไม่หลับ ต้องเป็นจิตที่นอนไม่หลับ เป็นกุศลจิต หรือ เป็นอกุศลจิต กำลังนอนไม่หลับ

ถ้าเป็นกุศลจิต ไม่ได้ร้อนเลย ขณะที่นอนไม่หลับและเป็นกุศล จะไม่มีการเดือดร้อนเลย ใครก็ตามมีเรื่องไม่หลับให้ทราบว่าเป็นกุศลจิตเกิดขึ้น ทำให้คิดไปต่าง ๆ ด้วยความรำคาญใจที่ไม่หลับ

เปลี่ยนเป็นกุศลจะดีกว่าไหม ไม่หลับแล้วเป็นกุศลจะไม่เดือดร้อน แต่ขณะที่ได้เดือดร้อน ให้ทราบว่าเป็นอกุศล

ถ. ขณะที่รำคาญนั้นก็เป็นโทสะ ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง ทางทวารไหน

ถ. ทางมโนทวาร ส่วนมากลักษณะของฟุ้งซ่านจะเป็นลักษณะของโทสะ หรือเปล่า

ส. รำคาญใจ ไม่ชอบ สังเกตได้จากความรู้สึก ความรู้สึกที่ไม่สบายใจ ไม่เป็นสุข ทั้งหมดเป็นสภาพของโทสะ

ถ. และฟุ้งซ่านเหมือนกันไหม

ส. ฟุ้งซ่านก็เป็นอกุศล อุทธัจเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตทุกประเภท

ถ. ถ้าเรานอนไม่หลับ แต่รู้สึกเฉย ๆ จะเป็นอย่างไร คือ คิดไปเรื่อย ๆ

ส. เป็นกุศลหรือเปล่า

ถ. ไม่ใช่กุศล

ส. ถ้าไม่ใช่กุศล ต้องเป็นอกุศล และถ้าเฉย ๆ ขณะนั้นไม่ใช่โทสมูลจิต ต้องเป็นโลภมูลจิต หรือโมหมูลจิต

นี่เป็นความจำเป็นที่จะต้องรู้ความรู้สึกว่า ความรู้สึกประเภทใดเกิดกับจิตประเภทใด ถ้าเป็นความรู้สึกเฉย ๆ เกิดกับอกุศลจิตได้ ๒ ประเภท คือ เกิดกับโมหมูลจิต หรือโลภมูลจิต

ถ. ลักษณะของโมหะรู้ได้อย่างไรในเมื่อมันเฉย ๆ ถ้าเราจะพิจารณาสภาพธรรมที่ปรากฏ ...

ส. อยากรู้ลักษณะ ไซ้ไหม

ถ. ไม่ต้องพิจารณาหรือ

ส. ถามว่า ต้องการรู้ลักษณะ ไซ้ไหม

ถ. ไซ้

ส. ถ้าเป็นอวิชชาแล้วไม่รู้ ต้องเป็นปัญญาจึงจะรู้ เพราะฉะนั้น ปัญญาที่ไม่ใช่สติปัญญาไม่สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ และถ้าเป็นสติปัญญา ก็เลือกไม่ได้ว่าอยากจะรู้ลักษณะของโมหะ เพราะว่าสติเป็นสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ขณะใดที่สติเกิด สติจะระลึกถึงลักษณะของปรมาตมธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเลือกไม่ได้

ถ. ก็กำลังฟังช้านอยู่ เราก็อยากจะระลึกทุกรูปทุกนาม

ส. เป็นเรื่องของความอยาก อกุศลไม่สามารถจะละคลายอกุศลได้ ยิ่งอยาก ก็ยิ่งยุ่ง

ถ. ถ้าอย่างนั้นเราไม่ต้องรู้หรือ เพราะอาจารย์บอกว่า ต้องรู้...

ส. อบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่ว่าไม่ต้องรู้ อบรมเจริญปัญญาตั้งแต่ขั้นการฟังให้เข้าใจ

ถ. ก็พยายามพิจารณาลักษณะ แต่ไม่ปรากฏ

ส. ด้วยปัญญา หรือด้วยความเป็นตัวตน

ถ. ด้วยความเป็นตัวตน

ส. ด้วยความเป็นตัวตน ก็ไม่สามารถจะรู้ได้

ถ. ก็จะพยายามทำให้เป็น ...

ส. พยายามด้วยความเป็นตัวตน ไม่ใช่ปัญญา

ถ. แล้วลักษณะปรากฏ ...

ส. ตอบไม่ได้เลยถ้าไม่ใช่ปัญญา ต้องฟังให้เข้าใจ และสติปัญญาเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม จึงจะรู้ในสภาพที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม และจะ

ละคลายความเป็นตัวตน นอนไม่หลับก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ทำไม่ได้ก็ร้อน ก็เพราะความเป็นตัวตน เพราะฉะนั้น ต้องละคลายความเป็นตัวตนเสียก่อน

ถ. คือ อยากจะรู้ลักษณะของนามธรรมที่ปรากฏ

ส. อยากจะรู้ ก็ไม่มีหนทางจะรู้ ถ้าสติปัญฐานไม่เกิด ไม่เจริญขึ้น

ถ. ต้องค่อย ๆ พิจารณาไม่ใช่หรือ

ส. ต้องรู้ว่า ต้องอบรมเจริญปัญญา สติเกิดเมื่อไร เมื่อนั้นก็ศึกษาลักษณะ ที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมจนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้น

ถ. ต้องให้รู้เองหรือ

ส. ถ้าอยากรู้และรู้ได้ วันนี้ก็เป็นพระอรหันต์

ถ. ศีล ๘ นี่ไม่ให้...

ส. อย่าเพิ่งถึงศีล ๘ ขอถามสักนิดหนึ่งว่า ขณะใดที่ไม่ใช้วิถิจิตทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้นเป็นจิตอะไร

การที่จะต้องฟังพระธรรมให้เข้าใจ ไม่ใช่ฟังแล้วผ่านไป เวลานี้กำลังสนใจ เรื่องวิถิจิต เพราะท่านนอนไม่หลับ และยังยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาลักษณะของสภาพธรรมให้เข้าใจขึ้น ยังไม่ต้องถึงกับจะดับกิเลส หรือนอนหลับทุกวันด้วยความสุข แต่เพิ่มความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ก่อนอื่นต้องตอบคำถามว่า ขณะใดที่ไม่ใช้วิถิจิตทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นจิตอะไร

ถ้าพูดไปแล้วและไม่สอบถามจะไม่ทราบเลยว่า ท่านผู้ฟังรับฟังไปมากน้อยเท่าไร และมีการพิจารณาเข้าใจละเอียดมากน้อยเท่าไร เพราะฉะนั้น จะทราบได้ก็ด้วยการสอบถาม ก็ขอให้ท่านผู้ฟังท่านนี้เป็นตัวแทนของท่านผู้ฟังท่านอื่น แต่คงจะไม่ใช้แทนสำหรับทุกท่าน เพราะว่าคำตอบก็คงจะไม่เหมือนกัน แต่ถึงอย่างนั้นก็ขอฟังคำตอบจากท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง

จะตอบว่าอย่างไร ให้ทุกคนได้เข้าใจไปพร้อม ๆ กัน เพื่อที่จะละเอียดขึ้น

ขณะที่ไม่ใช่วิถิจิตทางตา ไม่ใช่วิถิจิตทางหู ไม่ใช่วิถิจิตทางจมูก ไม่ใช่วิถิจิตทางลิ้น ไม่ใช่วิถิจิตทางกาย ขณะนั้นจิตเป็นอะไร

ถ. เป็นวิถิจิตทางใจ

ส. เป็นวิถิจิตทางใจ หรือเป็นอะไร ถ้าเข้าใจแล้วจะตอบได้เลย ถ้าไม่ใช่วิถิจิตทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็เป็นวิถิจิตทางใจ หรือมิฉะนั้นก็เป็นอะไร

ถ. มโนทวารวิถิจิต

ส. มโนทวารวิถิจิตกับวิถิจิตทางใจนี้เหมือนกัน ภาษาไทยกับภาษาบาลีเท่านั้น เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ใช่วิถิจิตทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็เป็นวิถิจิตทางใจ หรือเป็นจิตอะไร

ไม่ทราบ แสดงว่ายังต้องฟังอีก ผ่านไปยังไม่ได้เลย ขอให้เข้าใจตอนนี้จริง ๆ เมื่อกล่าวถึงเรื่องไหนก็อยากจะให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาเรื่องนั้นจนกระทั่งเข้าใจ ถ้ามีข้อสงสัยอะไรสักนิดสักหน่อยก็ถามเลย เพื่อจะได้ไม่ต้องท้อ แต่เข้าใจ และจะจำได้ เมื่อเข้าใจแล้วต้องจำได้ ต้องหาคำตอบมาอีกคำหนึ่งว่า ถ้าไม่ใช่วิถิจิตทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นวิถิจิตทางใจ หรือเป็นจิตประเภทไหนอีก

ทบทวนให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง มีจิต ๒ จำพวก ก็ภพที่ชาติก็จะแบ่งจิตออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ จิตที่เป็นวิถิ กับจิตที่ไม่ใช่วิถิ พุทกลับกันก็ได้ให้เข้าใจอีกอย่างหนึ่ง คือ ทุกภพทุกชาติจะแบ่งจิตออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ จิตที่ไม่ใช่วิถิจิต กับจิตที่เป็นวิถิจิต

จิตที่ไม่ใช่วิถิจิต คือ จิตที่ไม่รู้อารมณ์ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ จิตใดก็ตามที่ไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จิตนั้นไม่ใช่วิถิจิต มีไหม จิตที่ไม่ใช่วิถิจิต

ถ. มี

ส. ขณะไหน

ถ. ขณะหลับ

สุ. ขณะหลับสนิท ไม่ฝัน ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ขณะนั้นเป็นอะไร เป็นจิตที่ไม่ใช่วิถิจิต

เพราะฉะนั้น ก็ตอบได้ว่า ขณะที่เกิดไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นจิตที่รู้อารมณ์ทางใจ เป็นวิถิจิตทางใจ หรือใช้คำว่า มโนทวารวิถิจิต หรือมีขณะนั้นแล้วเป็นจิตอะไร ก็เป็นจิตที่ไม่ใช่วิถิจิต คือ เป็นภวังคจิต

แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่จิตจะเกิดขึ้นเห็นก็ตาม ได้ยินก็ตาม ลิ้มรสก็ตาม รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสก็ตาม หรือคิดนึกก็ตาม ต้องเป็นจิตที่ไม่ใช่วิถิจิต ก่อนที่จะเป็นวิถิจิต จิตที่เกิดก่อนวิถิจิตนั้นไม่ใช่วิถิจิต ถูก หรือผิด

ถูก เพราะฉะนั้น จิตที่ไม่ใช่วิถิจิต มีอยู่ ๓ ประเภท คือ ปฏิสนธิจิต ๑ ภวังคจิต ๑ จุตติจิต ๑

ขณะปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ปฏิสนธิจิตไม่ใช่วิถิจิต ไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ขณะที่เป็นภวังค์ ขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิต ไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ขณะที่เป็นจุตติจิต ขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิตที่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น จิตที่ไม่ใช่วิถิจิต คือ ขณะที่เป็นปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุตติจิต

ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จุตติจิต ในชาติหนึ่ง ๆ เป็นจิตประเภทเดียวกัน แต่ทำกิจต่างกัน คือ ขณะแรกที่เกิดทำกิจปฏิสนธิสืบต่อจากจุตติจิตของชาติก่อน ขณะที่ยังไม่ถึงจติ ทำภวังคกิจ คือ ดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนั้น ยังไม่สิ้นสภาพความเป็นบุคคลนั้น และขณะสุดท้าย คือ จุตติจิต ทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้

นี่คือปรมาตมธรรมล้วน ๆ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลเลย เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป เกิดดับ ๆ สืบต่อกัน แสดงให้เห็นถึงสภาพที่ไม่ใช่วิถิจิต และวิถิจิต และไม่ใช่วิถิจิต และวิถิจิต เกิดสลับกันไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ทุกชาติ ในแสนโกฏิกัปก็เป็นอย่างนี้

ก่อนวิถิจิตจะเกิด ต้องเป็นภวังคจิต ถูกต้องไหม จักขุปสาทรูปเกิดดับ ๗ รูปารมณเกิดดับ ๗ อย่างเร็วมาก และเวลาที่รูปารมณกระทบกับปสาทรูป การที่จิตเห็นจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีภวังคจิตเกิดก่อน ถูกต้องไหม

เพราะฉะนั้น อดีตภวังค์ ที่ใช้คำว่า อดีตภวังค์ ที่กล่าวถึงในตำราพุทธศาสนา แสดงถึงขณะที่รูปเกิดขึ้นและจะตั้งอยู่ คือ ยังไม่ดับไปจนกว่าจิตจะเกิดดับ ๑๗ ขณะ ซึ่งในระหว่างที่รูปยังไม่ดับ คือ ทั้งจักขุปสาทรูปและรูปารมณยังไม่ดับนั้น จะมีจิตอะไรบ้างที่เกิดขึ้น ๑๗ ขณะ จิตเหล่านั้นที่ต้องอาศัยทวารเป็นวิถิจิต ถ้าเป็นทางตา รูปารมณเกิดกระทบกับจักขุปสาท ขณะนั้นภวังคจิตเป็นวิถิจิตหรือเปล่า

ไม่เป็น

ก็เป็นเรื่องที่ไม่ยุ่งยากอะไร ถ้าความเข้าใจถูกต้อง ธรรมจะไม่เปลี่ยนสภาพเป็นอย่างอื่นเลย ถ้าเป็นภวังคจิตตราบใด ตรานั้นไม่ใช่วิถิจิต

เพราะฉะนั้น อดีตภวังค์ คือ ขณะที่จักขุปสาทกระทบกับรูปารมณทางตา และทั้งรูปารมณและจักขุปสาทยังไม่ดับ ภวังคจิตเกิดขึ้นและดับไปด้วย ไม่มีสภาพธรรมใดที่เกิดแล้วไม่ดับ

เมื่ออดีตภวังคจิตดับไป การกระทบกันนั้นเป็นปัจจัยให้ภวังคจิตดวงต่อไปไหว เพื่อที่จะทึงอารมณ์ที่เป็นอารมณ์ของภวังค์ เพื่อรู้อารมณ์ใหม่ที่กระทบกับจักขุปสาท เมื่ออดีตภวังคจิตดับไปแล้วเป็นปัจจัยให้ภวังคจิตดวงใหม่เกิดขึ้น ดับไป และภวังคจิตที่เกิดต่อเป็นกระแสภวังค์ดวงสุดท้าย คือ ภวังค์ปัจเจก

เมื่อภวังค์ปัจเจกดับไปแล้ว วิถิจิตต้องเกิดต่อ จะไม่มีภวังค์ปัจเจกหลาย ๆ ขณะ เพราะถ้ายังเป็นภวังค์อยู่เรื่อย ๆ จะไม่ชื่อว่าภวังค์ปัจเจก แต่จะเป็นภวังค์ดวง ๆ ไปเรื่อย ๆ เพราะว่าวิถิจิตยังไม่เกิด

ขณะที่วิถิจิตจะเกิด กระแสภวังค์ต้องสิ้นสุด เป็นกระแสภวังค์ดวงสุดท้าย คือ ภวังค์ปัจเจก เกิดขึ้นและดับไป เมื่อภวังค์ปัจเจกดับไปแล้ว ภวังคจิตจะเกิดต่ออีกไม่ได้เลย วิถิจิตต้องเกิด

นี่เป็น ๓ ขณะแล้วสำหรับภวังคจิต รูปยังไม่ดับ แต่ประเดี๋ยวจะดับแล้ว แสดงให้เห็นว่าสั้นมาก เล็กน้อยมากจริง ๆ

การอบรมเจริญปัญญา จะต้องเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริงว่า การที่รูปจะดับนั้น จะดับจริง ๆ ได้อย่างไรถ้าปัญญาไม่เข้าใจถึงความละเอียดของสภาพธรรม การที่จะน้อมระลึกถึงลักษณะของนามบ้าง รูปบ้าง ทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ใจบ้าง จะไม่ทำให้ปัญญาเจริญขึ้น ถ้าไม่เป็นพหูสูต คือไม่ฟังความละเอียด และพิจารณาสภาพธรรมโดยละเอียดจริง ๆ

ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิถิจิตขณะแรก ถ้าเป็นทางตา ขณะนั้นก็มียูปารมณฺ์ เป็นอารมณ์

จิตทุกขณะต้องเป็นสภาพรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นขณะนั้นรู้รูปารมณฺ์ที่ยังไม่ดับ ปัญจทวาราวชชนจิตเพียงรู้รูปารมณฺ์ที่กระทบกับ ทวารและดับไป แต่รูปารมณฺ์ยังไม่ดับ ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิถิจิต เพราะอาศัย จักขุปสาทเป็นทวารเกิดขึ้นรู้รูปารมณฺ์ แต่ไม่เห็น เพียงแต่รู้

๑๗๙๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๓๑

เวลาแหกมาหาที่ประตูบ้าน ทราบใหม่ว่าใคร ยังไม่เห็น ขณะที่เห็น ไม่ใช่ขณะที่รู้ว่ามีแขก ฉันทิ ปัญจทวาราวชชนจิตก็ฉันทิ รู้รูปารมณฺ์ แต่ไม่เห็น เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตหรือจะใช้คำว่าจักขุทวาราวชชนจิตก็ได้ เกิดขึ้นและดับไป รูปยังไม่ดับ เป็นขณะที่ ๔ ของอายุขันธ์รูป เมื่อปัญจทวาราวชชนจิตดับแล้ว จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น ทำทสสนิกจ

เห็น ขณะนี้กำลังเห็น เป็นจักขุวิญญาณ แต่ปัญจทวาราวชชนจิตซึ่งเกิดก่อน มีใครรู้ได้ไหม เพียงจักขุวิญญาณขณะนี้ก็ยังรู้เลยว่าเกิดขึ้นในขณะไหน เพียงแต่มีเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อวิชชา ความไม่รู้มากมาย เหลือเกิน ถ้าไม่อาศัยพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด จะไม่เห็น ความเป็นอนัตตาของจิตเจตสิกและรูปแต่ละขณะซึ่งเกิดขึ้นเป็นไป

เมื่อจักขุวิญญาณเกิดขึ้น เพียงเห็น แต่ขอให้ทราบว่า ขณะนี้ทุกท่านไม่ใช่ เพียงเห็น แต่เห็นเป็นโต้ะ เห็นเป็นเก้าอี้ เห็นเป็นคน จะกล่าวว่าเพียงเห็นไม่ได้

เพราะฉะนั้น กว่าที่จะเพียงเห็น และสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ๑๗ ขณะที่สิ้นและดับไปจะเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้เลย เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏกระทบแล้วดับ แต่ว่าปรากฏทางตา สิ่งที่ปรากฏนั้น เป็นรูปารมณฺ์ และจิตที่รู้ในขณะนั้นก็ต้องอาศัยตาจึงจะเห็นรูปที่ยังไม่ดับ

เมื่อจักขุวิญญาณดับ จิตที่เกิดต่อไป คือ สัมปฏิจฉันทิจิต รับรู้รูปารมณฺ์ต่อ แต่ไม่ได้ทำทสสนิกจ ไม่เห็น

ที่กล่าวว่า ชีวิตวันหนึ่ง ๆ ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจะรู้ใน กัมมัชฌกตาญาณ ก็เพราะรู้ว่าการเห็นบังคับบัญชาไม่ได้เลย โดยความละเอียดก็จะ

ทราบได้ว่า มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๗ ดวง ไม่มีมากกว่านั้น แต่เมื่อจักขุวิญญาณดับแล้ว วิตกเจตสิกก็เกิดร่วมกับสัมปฏิจฉันนจิต คือ ขณะจิตต่อไป

จะเห็นหน้าที่การทำงานของวิตกเจตสิกในวันหนึ่ง ๆ ว่า เริ่มเมื่อไร และเพิ่มมากขึ้นจนกระทั่งปรากฏลักษณะของการตรึก หรือเปรียบเสมือนเท้าของโลก คือก้าวไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ทุกขณะ เรื่อย ๆ ถ้าเพียงแต่วิบากจิตคือจักขุวิญญาณเกิดขึ้นโดยยับยั้งไม่ได้เท่านั้น ก็จะไม่มีความสุขทุกข์เกิดขึ้นต่อมาแน่นอน เพราะว่าเพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏ ยังไม่เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลยและกีดดับ แต่วิตกเจตสิกเกิดร่วมกับสัมปฏิจฉันนะ เริ่มที่จะจรดในอารมณ์นั้น เพื่อที่เมื่อจิตขณะต่อ ๆ ไปเกิดขึ้น จะมีความพอใจ ไม่พอใจในอารมณ์ที่ปรากฏ แม้เป็นรูปที่ยังไม่ดับ จนกระทั่งแม้ว่ารูปนั้นดับไปแล้ว วิตกเจตสิกก็ยังตรึกระลึกถึงด้วยความชอบหรือไม่ชอบในสิ่งนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าจะพิจารณาขณะของวิถิจิตโดยละเอียดในวันหนึ่ง ๆ ก็จะทำให้เห็นความไม่มีสาระได้ ถ้าเข้าใจจริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง ซึ่งมีปัจจัยก็เกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่า ในชีวิตประจำวัน ลักษณะสภาพของวิตกเจตสิกจะไม่เกิดชั่วในขณะที่เป็นทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ ดวง คือ ขณะที่เห็นทางตา ได้ยินเสียงทางหู ได้กลิ่นทางจมูก ลิ้มรสทางลิ้น กระแทกสัมผัสทางกาย นอกจากนั้นแล้ววิตกเจตสิกเริ่มเกิดตั้งแต่สัมปฏิจฉันนะ

ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด ๆ มาก อย่างท่านพระสารีบุตร จะเห็นได้ว่า ปัญญาของท่านสามารถระลึกแม้ลักษณะของวิตกเจตสิก แล้วแต่ว่าจะเป็นวิตกเจตสิกประเภทใดเกิดกับจิตประเภทใด ซึ่งท่านเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยอัครสาวกบารมี สภาพธรรมที่ละเอียดที่ท่านสามารถจะรู้ได้ ก็ต้องมากกว่าผู้ที่เพิ่งเริ่มเจริญสติปัฏฐาน และถึงแม้ว่าบุคคลใดจะได้เป็นพระอรหันต์แล้ว ปัญญาของพระอรหันต์ท่านอื่น ๆ ก็ยังไม่เท่ากับปัญญาของท่านพระสารีบุตร

เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับ สัมปฏิจฉันนจิตเป็นวิถิจิตหรือเปล่า เป็น อย่าลืม ถ้าเข้าใจแล้วไม่ต้องท่องเลย สัมปฏิจฉันนจิตเกิดและดับไป รูปมีอายุเท่าไรแล้ว

๖ ขณะแล้ว ยังไม่ดับ เดี่ยวก็จะดับ เร็วแสนเร็ว ถ้าพูดอย่างนี้ ดูเหมือนซ้ำ แต่ความจริงขณะนี้กำลังเป็นอย่างนั้น

เมื่อสัมปฏิจจันนจิตดับแล้ว สันตிரณจิตเกิดต่อ ทำกิจพิจารณาอารมณ์ โดยสภาพที่เร็วแสนเร็ว เป็นกิจของสันตிரณจิต ซึ่งขณะนั้นรูปยังไม่ดับไป เมื่อ สันตிரณจิตดับไปแล้ว วัฏฐัพพนจิตก็เกิดต่อตามการสะสมที่จะมนสิการ ตามการสะสมที่จะเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดหรืออกุศลจิตเกิด แม้เพียงรูปที่สั้นที่สุด เล็กที่สุด ยังไม่ปรากฏว่าเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดทั้งสิ้น เพียงชั่วขณะที่รูปนั้นปรากฏ เพียงนิดเดียว แต่การสะสมของโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง หรือสติปัญญาฐาน จะเกิด ขณะนั้นก็สามารถมีรูปที่ยังไม่ดับนั้นเองเป็นอารมณ์

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ อกุศลมากมายแค่ไหน ก่อนที่จะรู้ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลต่าง ๆ ชั่วขณะที่รูปปรากฏทางตาและยังไม่ดับนั้น วัฏฐัพพนจิต ที่เกิดและดับไปก็เป็นปัจจัยให้โลภมูลจิตเกิดดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ หรือโทสมูลจิตเกิด และดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ หรือโมหมูลจิตเกิดและดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ หรือมหากุศลจิตเกิดและดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ ใครจะสามารถยับยั้งหรือทำอะไรได้

ใครที่คิดว่าจะทำอะไรได้ พิจารณาดูก็ได้ว่า ตอนไหนที่จะสามารถทำอะไรได้ ในเมื่อเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น ไม่อยากจะให้โลภะเกิด แต่มีเหตุปัจจัยที่ โลภะจะเกิด โลภะก็เกิด ไม่อยากจะให้โทสะเกิด แต่มีเหตุปัจจัยที่โทสะจะเกิด โทสะ ก็เกิด ไม่อยากจะให้โมหมูลจิตเกิด เมื่อकिनอนไม่หลับและอยากจะรู้ลักษณะของโมหะ คิดดูก็แล้วกันว่า ทำอย่างไรจึงจะรู้

ถ้าไม่พิจารณาพระธรรมโดยละเอียดก็ดูเหมือนว่า เราจะทำได้ หรือมีทางอะไร ที่ใครจะทำได้ แต่มีทางเดียว คือ อบรมเจริญปัญญา ปัญญา ไม่ใช่ไปให้ทำ แต่ ปัญญาารู้และเข้าใจ ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ้าพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นได้ว่า ทำไม่ได้ แต่เข้าใจได้ ศึกษาได้ พิจารณาได้ ฟังไปเรื่อย ๆ และค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จนกว่าจะปรุงแต่งให้สติและปัญญา

ถึงขั้นที่จะค่อย ๆ ระลึกได้ และประจักษ์แจ้งในการเกิดดับได้ แต่ให้ทราบว่า ไม่มีใครไปบังคับบัญชาอะไรได้เลย

เมื่อโลกมูลจิต ๗ ขณะก็ดี หรือโทสมูลจิต ๗ ขณะก็ดี โมหมูลจิต ๗ ขณะก็ดี มหากุศล ๗ ขณะก็ดี ดับไปแล้ว รูปยังไม่ดับ เพราะว่ารูปต้องมีอายุเท่ากับ จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ในขณะนั้นตั้งแต่อดีตภพวัจนกระทั่งถึงขณะดวงสุดท้าย คือ ขณะดวงที่ ๗ รูปยังเหลืออายุอีก ๒ ขณะ

ขอให้ทราบว่า แม้ว่ารูปจะมีอายุสั้นสักเท่าไร ถ้าจิตเกิดดับไปเพียง ๑๕ ขณะ รูปนั้นยังไม่ดับ เมื่อรูปยังไม่ดับ สำหรับผู้ที่เคยสะสมความติดในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และทำกรรมที่เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จะเป็นปัจจัยให้ วิบากจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ต่อจากชวนจิตอีก ๒ ขณะ โดยทำกิจจทาลัมพะอีก ๒ ขณะ และรูปก็ดับ

เมื่อไรจะประจักษ์แจ้งในรูปที่กระทบกับจักขุปสาท โดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น นี่คือจักขุทวารวิถิจิต ทั้งหมดนี้จะเป็นวิถิจิตประเภทอะไร เกิดขึ้นอย่างไรก็ตาม ขณะที่รู้รูปที่ยังไม่ดับ จะถือว่ามโนทวารวิถิไม่ได้ เพราะว่าจิตเหล่านั้น อาศัยจักขุปสาทเป็นทวารที่จะเกิดขึ้นรู้รูปที่ยังไม่ดับ จิตทั้งหมดในระหว่างที่รู้รูปที่ยังไม่ดับนั้น ต้องเป็นจักขุทวารวิถิจิต

โลกมูลจิตเป็นจักขุทวารวิถิจิตหรือเปล่า

เมื่อก็พูดแล้วว่า เมื่อโผฏฐัพพณจิตดับไปแล้ว โลกมูลจิตก็เกิดดับ ๗ ขณะ หรือ โทสมูลจิตก็เกิดดับ ๗ ขณะ หรือโมหมูลจิตก็เกิดดับ ๗ ขณะ หรือกุศลจิตก็เกิดดับ ๗ ขณะ ทั้ง ๆ ที่ยังไม่รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร แต่ก็มีปัจจัยที่โลภะจะเกิด หรือโทสะจะเกิด หรือโมหะจะเกิด หรือกุศลจิตจะเกิด

โลกมูลจิตเป็นจักขุทวารวิถิจิตได้ไหม ได้ เพราะว่าชอบสีที่ปรากฏ โทสมูลจิตเป็นจักขุทวารวิถิจิตได้ไหม ได้ เพราะไม่ชอบสีที่ปรากฏ โมหมูลจิตเป็นจักขุทวารวิถิจิต

ได้ไหม ได้ เพราะว่าไม่รู้ในลักษณะของสภาพนั้น และมหากุศลจิตเป็นจักขุทวารวิถิจิต
ได้ไหม ได้ เพราะว่ารูปร่างที่ยังไม่ดับไป

ทางหูก็โดยนัยเดียวกัน จิตใดก็ตามที่รู้เสียงที่ยังไม่ดับ จิตนั้นทั้งหมดเป็น
โสตทวารวิถิจิต

โณมูลจิตเป็นโสตทวารวิถิจิตได้ไหม ได้ เพราะว่าชอบเสียง หรือไม่ชอบก็ได้
หรือเป็นโมหมูลจิตก็ได้ หรือเป็นมหากุศลจิตก็ได้ ฉันท ไต ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
ก็ฉันทนั้น

ยังไม่ถึงมโนทวารวิถิจิต เพียงจักขุทวารวิถิจิต โสตทวารวิถิจิต ฆานทวารวิถิจิต
ชีวาทวารวิถิจิต กายทวารวิถิจิต ปญฺจทวารวิถิจิต มีข้อสงสัยอะไรไหม

ถ้าอย่างนั้นขอถาม โสตวิญญูญาณ จิตได้ยิน เป็นจักขุทวารวิถิจิตได้ไหม
ไม่ได้

นี่เป็นเหตุผลที่ทุกท่านถ้าเรียนแล้วจะรู้ด้วยตัวเองว่า พระธรรมเป็นความจริง
เป็นเหตุเป็นผล ถ้ามีคนอื่นบอกว่า ได้ ท่านผู้ฟังจะว่าอย่างไร หรือตำราก็ได้บอกว่า
ได้ ท่านผู้ฟังจะบอกว่าอย่างไร ต้องเขียนผิด ต้องพิมพ์ผิด หรือต้องเข้าใจผิด ใช่ไหม
ความจริงเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะว่าโสตวิญญูญาณเป็นจิตที่ได้ยินเสียงอย่างเดียว
ไม่ต้องอาศัยตา คนที่ตาบอด โสตวิญญูญาณก็เกิดเมื่อมีโสตปสาทรูป

แสดงให้เห็นว่า ต้องเข้าใจถึงความจริงของสภาพธรรม ไม่ว่าคนอื่นจะกล่าว
อย่างไร เมื่อสภาพธรรมเป็นอย่างนั้น ก็ต้องเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ตามบุคคลอื่น
โดยขาดเหตุผล

ถ. ในจักขุทวารวิถิจิตตั้งแต่เริ่มรู้อารมณ์ สมมติว่ามีสีแดงเป็นอารมณ์
ในขณะนั้นจักขุวิญญูญาณเท่านั้นที่มีสีและรู้สีด้วย ใช่ไหม เป็นอารมณ์ด้วย และรู้ว่า
เป็นสีด้วย ใช่ไหม

สุ. รูปารมณ์ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่กล่าวว่าสีอะไรเลยก็ได้ เพื่อจะได้
เข้าถึงลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่ปรากฏทางตาโดยที่ไม่ใช่คำสมมติบัญญัติ แต่เป็น
สภาพปรมัตถธรรมที่มีจริง ๆ นี่เป็นช่วงขณะวาระหนึ่งของจักขุทวารวิถิจิต ซึ่งยังไม่ต่อไปถึง

มโนทวารวิถี เพราะฉะนั้น ในขณะที่นั้นจะไม่มีการรู้ ว่า สิ่งที่เคยปรากฏนั้นเป็นอะไร นี่จึงจะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปทางตาได้ เพราะตราบใดที่ยังไม่ถายถอน การยึดถือว่า เป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใด สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เห็น หรือเป็นสีหนึ่งสีใดก็ตาม ขณะนั้นไม่สามารถประจักษ์การเกิดดับทางตาได้

ถ. สมมติโลภะเกิดขึ้นในจักขุทวารวิถี ยังไม่รู้เลยว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด แสดงว่ามีปัจจัยทำให้ติดแล้วก่อนที่จะรู้ว่าเป็นอะไร ติดในอารมณ์นั้น และโลภะ ในขณะนั้นก็ไม่ได้ทำหน้าที่เดียวกับจักขุวิญญาณ ไข่มุข ทำหน้าที่ต่างกัน

สุ. ต่างกัน เพราะว่าจักขุวิญญาณเห็น แต่โลภะไม่ได้ทำทสสนกิจ แต่ชอบ ในสิ่งที่รู้ทางตา ในสีที่ยังไม่ดับ ไม่ใช่เห็น

ถ. เหมือนกับปัญญาทวาราวชชนจิตไม่ใช่เห็น แต่รู้อารมณ์เดียวกัน

สุ. แสดงให้เห็นว่า เพียงรูปที่มีอายุ ๑๗ ขณะ จิตแต่ละประเภทเกิดขึ้น ทำกิจต่างกัน โลภะก็ทำกิจติดหรือพอใจ แต่ไม่ได้ทำกิจเห็น โลภะทำชวนกิจ ซึ่งขณะนี้ไม่มีใครไปแยกออกได้เลย จะมีใครสักคนใหม่ที่จะกรองขณะเห็นขณะนี้ ออกมาว่า เป็นเพียงจักขุทวารวิถีวาระหนึ่งวาระเดียว

ถ. วาระเดียว

สุ. วาระหนึ่งก็มีวิถีจิตตลอด ที่เป็นจักขุทวารวิถีจิตที่กำลังรู้รูปที่ยังไม่ดับ

ถ. แสดงว่าสติปัฏฐานที่เกิดขึ้น มีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอารมณ์ อาจจะ หลายวิถี

สุ. แน่นนอน ไม่มีการนับ ไม่มีการเจาะจง ไม่มีการทำอะไรเลย เพราะ จะต้องทราบว่า นี่เป็นวาระแรกที่จักขุทวารวิถีจิตเกิดขึ้นรู้รูปที่ยังไม่ดับ โดยที่ไม่รู้ ว่า รูปนั้นเป็นอะไร เมื่อจักขุทวารวิถีจิตวาระนี้ดับหมดแล้ว ภาวจิตเกิดต่อ และ มโนทวาราวชชนจิตก็เกิดตรึงถึงสีที่เพ่งดับ มีสีที่เพ่งดับเป็นอารมณ์ และเมื่อ มโนทวาราวชชนจิตดับแล้ว แล้วแต่ว่าทางปัญญาทวาราวชชนจิตเป็นโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือโมหมูลจิต ทางมโนทวารวิถีจิตวาระแรกก็จะมีชวนจิต ประเภทเดียวกันเกิด จิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว ๆ แต่สืบต่อกันอย่างรวดเร็ว

มโนทวารวิถิจิตวาระที่ ๑ ก็ยังไม่รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร ต่อเมื่อมโนทวารวิถิจิตวาระหลัง ๆ จึงจะรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไร

ถ้าเห็นเป็นคน แนนอน ไข่มุข ที่ขณะนี้ทุกคนมีความรู้ว่า สิ่งที่เห็นเป็นคน เพราะฉะนั้น โดยการศึกษาก็สามารถรู้ได้ว่า ที่เห็นว่าเป็นคน ไม่ใช่ปัญจทวารวิถิ ไม่ใช่จักขุทวารวิถิวาระที่มีจักขุวิญญาณเกิด แต่ต้องเป็นมโนทวารวิถิที่รับสัมผัส และไม่ใช่ว่าเพียงวาระเดียว

ถ. ใช่ เพราะจิตมีขณะเล็กน้อยมาก และรูปแต่ละรูปก็เล็กน้อย และดับไปเร็ว ต้องอาศัยหลาย ๆ รูป และหลาย ๆ นาม จึงจะรู้ได้

ส. มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านถามมากเรื่องพัคคสมุข ขอบใจคิดว่า กว่าที่จะเห็นเป็นพัคคสมุขได้ เป็นจักขุทวารวิถิจิตที่วาระ และมโนทวารวิถิคั้นที่วาระ กว่าที่จะเข้าไปที่ละนิดจนกระทั่งจิตสามารถที่จะทรงจำว่า เป็นพัคคสมุขที่กำลังหมุน

นับไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ที่เห็นเป็นคนนั่งบ้าง คนเดินบ้าง คนยืนบ้าง คนพูดบ้าง กิริยาอาการทั้งหลายเหล่านี้จะเห็นได้ว่า จิตเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว และไม่สามารถรู้ความจริงของนามธรรมและรูปธรรมเลย ถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียด เพราะว่าขณะที่จักขุทวารวิถิจิตวาระหนึ่งเกิดขึ้น รูปนั้นเคลื่อนไหวไม่ได้ เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น เมื่อภวังคจิตเกิดสลับต่อ มโนทวารวิถิจิตรับรูปนั้นต่อ และจักขุทวารวิถิจิตวาระอื่นก็รู้รูปอีกรูปหนึ่งซึ่งเป็นรูปใหม่ ไม่ใช่รูปเก่า และรูปนั้นเกิดสลับต่อใกล้เคียงกัน ความทรงจำก็สลับต่อว่าเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไปนิดหนึ่ง แต่ความจริงสิ่งที่เห็นนั้นต้องใหม่ ไม่ใช่เก่า เพราะว่ารูปารมณีนี้อันได้เห็นแล้วทางจักขุทวารวาระก่อนดับหมดแล้ว เพราะฉะนั้น ขณะที่เห็นอีกอย่างหนึ่ง ต้องเป็นจักขุทวารวิถิจิตอีกวาระหนึ่งที่เห็นสิ่งนั้น และสิ่งนั้นก็ดับด้วย เพราะฉะนั้น ความทรงจำที่ประมวลและยึดโยงไว้ เวลาที่จักขุทวารวิถิจิตวาระอื่นเกิดขึ้นรู้รูปทางตาอีกรูปหนึ่ง กว่าที่จะต่อกันเป็นพัคคสมุข หรือกว่าจะต่อเป็นคนเดิน

แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ไม่มีทางที่จะเข้าใจได้เลยว่า ปัญญาที่จะรู้จริงจะต้องอบรมเจริญอย่างไร เพราะแม้แต่เพียงการฟัง

ก็ต้องฟังจนกระทั่งถ่ายถอนและรู้ว่า เหตุที่ทำให้เห็นเป็นคน เป็นสัตว์ กำลังเคลื่อนไหวนั้น เกิดจากจักขุทวารวิถิและมโนทวารวิถิซึ่งเกิดดับสลับสืบต่อกัน แต่ละวาระ โดยรูปปรมาตถ์แต่ละรูปจะต้องปรากฏและดับไปหมดทางจักขุทวารวิถิ แต่ขณะนี้ดูเหมือนว่าไม่มีอะไรดับ และยังคงเป็นการเคลื่อนไหว เพราะฉะนั้น เห็นความรวดเร็วได้ ซึ่งปัญญาจะต้องอบรมเจริญจนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้นจริง ๆ

๑๗๙๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๓๑

ถ. ข้อนี้นี้เหตุผลมาก สมมติจะไปรู้วิตกในสัมปกิจฉันนะ ในปัญจทวารวิถิวิถิแรก จะต้องมีปัญหาสะสมอย่างท่านพระสารีบุตร คือ ๑ อสงไขยกับแสนกับคิดว่า ปัญญาจะเจริญได้ต้องอบรมจริง ๆ จะรู้ลักษณะของธรรมแต่ละอย่างก็ต้องเข้าใจก่อน อย่างตอนนี้จะไประลึกลักษณะของสัมปกิจฉันนะ น่ากลัวแยเหมือนกันไม่เจอแน่ ๆ

สุ. ไม่ได้ เพราะว่าปกติธรรมดาต้องรู้ตอนชวนจิต เพราะในขณะนั้นเป็นการเล่นไปในอารมณ์สืบทอดกันถึง ๗ ขณะ แต่จิตทั้งหมดในจักขุทวารวิถิตลอดวาระหนึ่งมีรูปที่ยังไม่ดับรูปเดียวเป็นอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นปัญจทวาราวชชนจิต จักขุวิญญาณ สัมปกิจฉันนจิต สันตிரณจิต โวภูมัพพนจิต หรือชวนจิต ๗ ขณะ ซึ่งเป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ ก็ต้องมีรูปที่ยังไม่ดับไปเป็นอารมณ์ จึงเป็นจักขุทวารวิถิจิต ยังไม่ไซ้มนิทวารวิถิจิต

ถ. เพราะว่ารูปที่เกิดขึ้นแล้ว จิตต้องดับไปถึง ๑๗ ขณะ จึงจะนับได้ว่ารูปนั้นดับ

สุ. ใช่ ไม่มีอะไรที่จะวัดอายุของรูปได้นอกจากสิ่งที่ละเอียดและอายุสั้นกว่ารูปจึงจะวัดได้ว่า รูปนั้นมีอายุเท่ากับสิ่งที่สั้นกว่า คือ จิต เจตสิกเกิดดับ ๑๗ ขณะ รูปนั้นจึงจะดับ

ถ. ในปัญจทวารวิถิ ในขณะมีมหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้ และสามารถรู้สภาพธรรมคือสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ เพราะฉะนั้น สติปัญฐานก็สามารถเกิดในปัญจทวารวิถิได้

ส. เวลาที่มีการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แยกไม่ออกมา
มโนทวารวิถีหรือจักขุทวารวิถี หรือมโนทวารวิถีหรือโสตทวารวิถี หรือมโนทวารวิถี
หรือฆานทวารวิถี แต่ขณะใดเป็นผู้ที่มีสติ ขณะนั้นไม่หลงลืมสติ จะมีการศึกษา
ลักษณะของสภาพธรรมที่สืบต่อกันทั้งปัญจทวารและมโนทวาร ด้วยเหตุนี้ทาง
ปัญจทวารจึงมีมหากุศลญาณสัมปยุตต์ที่กำลังรู้รูปนั้นเป็นอารมณ์ได้

ถ. และสามารถเข้าใจถึงลักษณะ

ส. กำลังประจักษ์รูป

ถ. กำลังประจักษ์รูป เพราะฉะนั้น ก็เป็นปัญญาขั้นสติปัญญาฐาน

ส. ขั้นสติปัญญาฐาน แต่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ

ถ. เพราะว่ายังไม่แทงตลอดสภาพธรรมอีกมากมาย

ส. ถ้าเป็นวิปัสสนาญาณ เป็นมโนทวารวิถีโดยตลอดทุกวาระ แต่มี
ปัญจทวารวิถีสลับคั่น มิฉะนั้นแล้วรูปก็จะไม่ปรากฏ

ถ. แสดงว่าปรมาัตถธรรมที่ปรากฏทางตา อาจจะเป็นจักขุทวารวิถี หรือ
มโนทวารวิถีที่เป็นปรมาัตถธรรม ก็วิถีก็แล้วแต่ และศึกษาใส่ใจในขณะที่กำลังปรากฏ
ส่วนขณะใดที่รู้ลักษณะที่เป็นสภาพสัตว์ บุคคล ตัวตน ในขณะนั้นก็พิจารณาถึงจิตที่
คิดนึกถึงบัญญัติรูปร่างสังขารฐานในมโนทวารวิถี ใส่ใจในสภาพที่คิดนึกถึง
รูปร่างสังขารฐานที่ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งต่างกัน ใช่ไหม ถือว่าเป็นการเริ่มละคลาย
บัญญัติด้วย ใช่ไหม

ส. การอบรมเจริญปัญญาที่เป็นสติปัญญาฐาน เพื่อประจักษ์แจ้งลักษณะของ
สภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จึงจะละคลายการ
ที่เคยยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่าเป็นเรา

ไม่ทราบมีข้อสงสัยอะไรหรือเปล่าในเรื่องของปัญจทวารวิถี

ต้องมีรูปที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ตลอดทั้งวาระ เมื่อรูปดับแล้ว วิถีจิตเกิดได้ไหม
ทันทีที่รูปดับ วิถีจิตเกิดได้ไหม

ทันทีที่รูปดับ วิถีจิตเกิดไม่ได้ ต้องเป็นจิตที่ไม่ใช่วิถี คือ ภาวังคจิตเกิด

ภวังคจิตต้องเกิดสลับคั่นระหว่างวิถิจิตแต่ละวาระ และวิถิจิตวาระไหน เป็นอย่างไรก็ไม่สลับกัน ไม่ใช่เอาปัญจทวารวิถิเป็นมโนทวารวิถิ ปัญจทวารวิถิก็เป็น ปัญจทวารวิถิจิต เพราะว่าอาศัยรูปที่เป็นปสาทเป็นทวารรู้อารมณ์ คือ รูปที่ยังไม่ดับ และเมื่อภวังคจิตเกิดแล้ว มโนทวารวิถิจิตก็จะเกิด โดยมโนทวารวชิขณจิตเกิด เป็นขณะแรก และเมื่อมโนทวารวชิขณจิตดับแล้ว ขวนจิตจึงเกิดต่อโดยไม่ต้องมี ปัญจทวารวชิขณจิต สัมปฏิจฉันนจิต สันตிரณจิต โวภูรัฐพพะจิต เพราะว่าไม่ใช่ การรู้รูปที่ยังไม่ดับ เพียงแต่นึกถึงรูปที่ดับไปแล้ว

การอบรมเจริญปัญญาต้องอีกนานกว่าจะเข้าใจจริง ๆ โดยเริ่มจากการแยก โลกทั้ง ๖ ออกเป็นแต่ละทางจริง ๆ

ขณะที่กำลังเห็น ไม่มีเสียงเข้ามาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นเรื่องของสีสิ่งที่ปรากฏ จะสุข จะทุกข์ จะชอบ จะตริก็ เป็นเรื่องของโลกเจียบ เพราะว่า เป็นโลกของสี ไม่ใช่เสียง ขณะที่ เป็นโลกของเสียง ก็ เป็นเรื่องราวคิดนึกตามเสียง ที่ได้ยิน ไม่เห็น เพียงแต่นึกถึงเท่านั้น เพราะฉะนั้น คนที่คิดมาก ๆ และสติเริ่มที่จะ ระลึกรู้ ก็ จะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นสัญญา ความจำคำที่กำลังคิด

มีท่านผู้หนึ่ง ท่านคิดถึงเพื่อนของท่านที่เสียชีวิตเพราะอุบัติเหตุ อย่างไม่รู้ ท่านก็ไม่คิดว่าเขาสิ้นชีวิตแล้ว ทันทีที่นึกถึงเขาก็ยังจำเป็นเรื่องราวเหมือนกับเขายังไม่สิ้นชีวิต ยากที่จะเชื่อว่าเขาสิ้นชีวิต เพราะว่า เป็นการจากไปอย่างกะทันหัน ถามว่าจะทำอย่างไรดี ซึ่งความจริงท่านผู้นั้นก็สิ้นชีวิตไปแล้วแน่ ๆ แต่เรื่องราวทั้งหลายซึ่งเคยเห็น เคยได้ยิน เคยติดต่อกับ เคยคบหาสมาคม เคยคุ้นเคย ก็ทำให้ คิดถึงเหมือนกับครั้งที่ยังไม่สิ้นชีวิต

เพราะฉะนั้น หนทางเดียว คือ ต้องรู้ความจริงว่า ขณะที่ระลึกถึงแม้เพียง ชื่อของผู้ที่สิ้นชีวิตแล้ว ขณะนั้นต้องรู้ว่าเป็นเพียงสัญญา ลักษณะที่จำชื่อ ไม่ใช่เรา มิฉะนั้นแล้วไม่มีทางเลยที่จะรู้ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลตัวตน ทั้งผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่และ ผู้ที่สิ้นชีวิตแล้ว

ผู้ที่สิ้นชีวิตแล้วท่านหนึ่งท่านก็ใช้คำดีมาก ท่านบอกว่า ก็เขาเกิดแล้วไม่ใช่หรือ คือ แทนที่จะบอกว่า เขาสิ้นชีวิตแล้ว ก็เป็นเขาเกิดแล้ว ซึ่งก็เป็นความจริง เพราะว่าทันทีที่จิตติดดับ ปฏิสนธิจิตก็เกิด เพราะฉะนั้น ใครจะโศกเศร้าเสียใจ เขาก็เกิดแล้ว เขาก็ยังเห็น ยังได้ยิน ยังได้กลิ่น ยังลิ้มรส ยังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะถ้ายังไม่ใช่ พรหมบุคคลจะพ้นไปจากโลกของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะไม่ได้เลย

แต่สำหรับผู้ที่ยังมีความเป็นตัวตน การระลึกถึงผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ยังมีชีวิตหรือสิ้นชีวิตแล้ว การที่จะเกิดปัญญาชัดว่าไม่ใช่เรา ไม่มีใคร เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละขณะที่เกิดขึ้นและดับไป จะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพจำ ขณะที่ระลึกถึงชื่อใครก็ตามก็รู้ว่าขณะนั้นเป็นแต่เพียงลักษณะที่จำชื่อนั้น และต่อไปก็จะจำเรื่องของคนนั้น เมื่อรู้แล้วว่าเป็นสภาพที่จำชื่อ เวลาที่คิดถึงเรื่องก็จะรู้ว่าขณะนั้นคือสภาพธรรมที่จำเรื่อง

เพราะฉะนั้น ลักษณะของปรมัตถธรรมจริง ๆ คือ ลักษณะที่จำ แต่ลักษณะที่จำนั้นไม่ใช่เรา เกิดขึ้นจำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็คิดเป็นคำเป็นชื่อนั้น ๆ ในขณะนั้นเท่านั้น

นี่เป็นการที่จะต้องอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะละคลายการยึดถือแม้สัญญาขันธ์ หรือสัญญาเจตสิก ซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นเราที่จำว่าเขายังมีชีวิตอยู่ หรือว่าเป็นเราที่จำว่าเขาสิ้นชีวิตแล้ว

ถ. ที่เราเห็นมีแต่จักขุวิญญาณ จิตอื่น ๆ ไม่เห็น ใช่ไหม

ส. จิตอื่นไม่ได้ทำทสฺสนกิจ แต่มีรูปนั้นแหละที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ ถ้าเป็นจักขุทวารวิถี เพราะว่าต้องอาศัยตาจึงสามารถรู้รูปารมณ์ที่ยังไม่ดับ แม้ว่าไม่เห็นแต่ก็รู้ เพราะว่าหลังเห็นก็รู้ ถ้าไม่เคยเห็นจะรู้ไหม ไม่รู้ แต่เมื่อเห็นแล้วรู้ไหม รู้ เพราะฉะนั้น จิตก็ทำกิจต่างกัน แม้ว่าจะเกิดต่อกันแต่ก็ทำกิจต่างกัน

ถ. ถ้าเรากำลังฟังดูสิ่งหนึ่งสิ่งใดตลอดเวลา ที่เราเห็นนั้น เราเห็นอยู่ตลอดเวลาเลย แต่ที่จริงตลอดเวลาที่เห็น มีขณะที่ไม่เห็นมากมาย ใช่ไหม

ส. มีแน่นอน ถูกต้อง เหมือนขณะนี้ มีภวังคจิตเกิดขึ้น ภวังคจิตไม่เห็น แต่ก็เหมือนเห็นตลอดเวลา ทุกท่านกระพริบตาวันละกี่ครั้ง กำลังกระพริบตาอยู่ก็มี

ขณะที่กำลังกระพริบตา ขณะนั้นต้องไม่เห็น ไข้ไหม สีต้องไม่ปรากฏ แต่มีใครบ้างที่จะรู้ว่า ขณะที่กระพริบตานี้ไม่มีสีปรากฏ

แสดงให้เห็นว่า แม้เพียงการกระพริบตาซึ่งไม่น่าจะมีรูปารมณปรากฏเลย ความรวดเร็วของจิตก็ทำให้เหมือนกับว่า เห็นอยู่ตลอดเวลา

ถ. การสงรงน้ำพระมีจุดประสงค์อะไร

สุ. ที่จริงแล้วในพระไตรปิฎกไม่มีธรรมเนียมนี้ แต่พระผู้มีพระภาคทรงให้ท่านพระอานนท์สงรงน้ำภิกษุอาพาธ เพราะว่าท่านป่วยไข้ ท่านไม่สามารถสงรงน้ำด้วยตนเองได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทราบ ท่านก็เสด็จไปพร้อมกับท่านพระอานนท์และสงรงน้ำ และพยาบาลภิกษุที่ป่วยไข้

เพราะฉะนั้น ผู้ใดก็ตามที่ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือพยาบาลภิกษุไข้ ก็เหมือนกับพยาบาลคณะสงฆ์ซึ่งมีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุข นี่เป็นเรื่องของพระภิกษุที่สงรงน้ำเมื่อมีความป่วยไข้ แต่สำหรับธรรมเนียมการสงรงน้ำ ดิฉันคิดว่า ถ้าจะสงรงน้ำพระภิกษุในวันสงกรานต์ ไปที่โรงพยาบาลสงฆ์ก็ดี เพราะว่าท่านกำลังต้องการความช่วยเหลือจริง ๆ สำหรับพระที่ท่านสุขภาพดี ก็เป็นแต่เพียงการแสดงความรักเท่านั้น ตามธรรมเนียมที่ผสมปะปนกัน เพราะว่าไม่มีทางที่จะแสดงความรู้สึกลงใจ

ใครก็ตามที่มีความเคารพในบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็พยายามหาทางที่จะแสดงในวาระต่าง ๆ กัน ถ้าจะมีผู้คิดธรรมเนียมการรดน้ำก็ดี หรือการสงรงน้ำก็ดี ก็คงจะหมายความว่าแสดงความรักนอบน้อมที่สามารถจะกระทำปรากฏได้

ไม่ทราบว่าจะเป็นการถูกต้องหรือเปล่า แต่ท่านที่ต้องการอานิสงส์ในการสงรงน้ำพระ คิดว่าควรจะไปโรงพยาบาลสงฆ์ และไม่ควรแต่เฉพาะสงรงน้ำ จะทำกิจป้อนอาหาร หรืออะไรก็ได้หลายอย่างที่จะเป็นการเกื้อกูลให้ท่านได้รับความสะดวกสบาย

ถ. เรื่องของประเพณี เคยได้ยินมาว่า พระภิกษุนำโยมลอยกระທเพราะคิดว่าลอยกระທในแม่น้ำคงคาไปหาพระพุทธเจ้าหรืออย่างไร มีตัวอย่างใหม่ที่ลอยไปเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า เหมือนกับในอดีต

ส. ก็เป็นเรื่องธรรมเนียมต่าง ๆ พิธีต่าง ๆ ทำขึ้นเพื่อให้มีจุดเกี่ยวเนื่องอย่างหนึ่งอย่างใดกับเรื่องหนึ่งเรื่องใด ซึ่งสำหรับท่านผู้ฟังที่เป็นชาวพุทธก็คงจะได้ฟังข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เกสปุตตสูตร ข้อ ๕๐๕** ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชาวกาลามะว่า

ท่านทั้งหลายอย่าได้ถือโดยได้ฟังตามกันมา

เช่น พระพรหมมีลูกสาว และกัถัตตศิระจะ ศิระจะจะตกไปที่ดินไม่ได้ แสดงให้เห็นว่า เป็นสิ่งที่เคยฟังตาม ๆ กันมา ใครเชื่อ

เพราะฉะนั้น ต้องพิจารณา จะเชื่อเพราะถือโดยฟังตามกันมาเท่านั้นหรือ เพราะถ้าเป็นพระพรหมจริง ๆ ไม่มีบุตร ถ้าเป็นพรหมบุคคลแล้วไม่มีภรรยา ไม่มีสามี ไม่มีบุตร

ประการที่ ๒ อย่าได้ถือโดยลำดับสืบ ๆ กันมา

คือ ธรรมเนียมเคยทำมาอย่างไรก็ทำอย่างนั้นต่อ ๆ กันมาเรื่อย ๆ

แต่ถ้าเป็นผู้ที่เกิดกุศลจิตได้ เพราะว่าสามารถเข้าใจความมุ่งหมายของธรรมเนียมนั้น ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่โดยที่ไม่เข้าใจแต่ก็ทำตาม ๆ กันมาโดยที่ไม่รู้เรื่องเลย ขณะนั้นก็ต้องเป็นอกุศล แม้ว่าจะมีกุศลบ้าง ก็คงจะเล็กน้อยมาก เพราะไม่ประกอบด้วยความเข้าใจในเหตุผล

ประการที่ ๓ อย่าได้ถือโดยความตื่นว่า ได้ยินว่าอย่างนี้ ๆ

เช่น ข่าวลือต่าง ๆ เชื่อใหม่ ยังไม่ทราบเลยว่าความจริงเป็นอย่างไร แต่ก็ตื่นเต้นได้

ประการที่ ๔ อย่าได้ถือโดยอ้างตำรา

คือ ไม่เข้าใจในอรรถ

ประการที่ ๕ อย่าได้ถือโดยนึกเดาเอา

บางคนชอบคิด เดาไปต่าง ๆ นานา ทุกคนมีอิสระเสรีที่จะคิด แต่ต้องระวังว่า ไม่ใช่การเดาให้ผิด เพราะฉะนั้น ไม่เดาจะดีกว่า

ประการที่ ๖ อย่าได้ถือโดยคาดคะเน

บางคนเห็นอะไรนิด ๆ หน่อย ๆ ก็คาดการณ์ว่า จะต้องเป็นอย่างนี้ จะต้องเป็นอย่างนั้น เพียงเห็นการกระทำของบางบุคคล นี่ก็เป็นการถือเอาโดยคาดคะเน

ประการที่ ๗ อย่าได้ถือโดยตรึงตามอาการ

ไม่ใช่เดา และไม่ใช่คาดคะเน แต่มีอาการที่ชวนให้คิดว่าจะเป็นอย่างนั้น ๆ แต่ก็ย่อมจะผิดได้ เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะตรึงตามอาการ

ประการที่ ๘ อย่าได้ถือโดยชอบใจว่า ต้องกับลัทธิของตน

บางท่านบอกว่า ท่านชอบของท่านอย่างนี้ ท่านพอใจที่จะเชื่ออย่างนี้ เช่น บางท่านอาจจะคิดว่า ตายแล้วก็ไม่ต้องเกิดอีก ไม่มีเหตุผลอะไรทั้งสิ้น แต่ท่านบอกว่า ท่านชอบ ท่านคิดว่านั้นถูกแล้ว นี่ก็เป็นการถือเอาโดยชอบใจว่าต้องกับลัทธิของตน เพราะฉะนั้น ก็ได้ถือโดยชอบใจว่า ต้องกับลัทธิของตน

ประการที่ ๙ อย่าได้ถือโดยเชื่อว่า ผู้พูดสมควรจะเชื่อได้

บางท่านคิดว่า ท่านผู้นี้มีอายุมากและบวชมานาน หรือเป็นผู้ที่อยู่ในป่า หรือผจญชีวิตปฏิบัติมาอย่างโชกโชน ซึ่งมักจะใช้คำนี้บ่อย ๆ แต่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่าได้ถือโดยเชื่อว่า ผู้พูดสมควรจะเชื่อได้

ประการที่ ๑๐ อย่าได้ถือโดยเชื่อ โดยความนับถือว่า ผู้นี้เป็นครูของเรา

ต้องพิจารณาคำพูดและเหตุผลให้ตรงกับสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงแต่ว่า เมื่อผู้นั้นเป็นครู บอกอะไรก็เชื่อทุกอย่าง

เพราะฉะนั้น เรื่องธรรมเนียบต่าง ๆ คงจะเข้ากับเรื่องที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับชาวกาลามะว่า จะต้องเป็นผู้ที่พิจารณาในเหตุผล

๑๗๙๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๑

เรื่องของจิตเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก และขนบธรรมเนียมทุกอย่างก็จะต้องพิจารณาให้เข้าใจว่า ขณะนั้นจิตที่กระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นกุศลจิต หรือเป็นอกุศลจิต ถ้าไม่มีการพิจารณาให้เข้าใจก็จะเป็นเพียงการประพฤติตามขนบธรรมเนียมประเพณีด้วยความไม่รู้ หรือว่าด้วยความติดในกุศล

การประพฤติปฏิบัติของคฤหัสถ์ต่อบรรพชิต ต้องเป็นไปตามพระวินัยบัญญัติ และตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ในสมัยโน้นมีคฤหัสถ์ท่านใดที่ไปสงวน้ำพระผู้มีพระภาคและพระภิกษุหรือเปล้า เพราะว่าคฤหัสถ์ในครั้งพุทธกาลเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมาก ซึ่งการเคารพนอบน้อมของคฤหัสถ์ในสมัยนั้นที่ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคหรือไปหาพระภิกษุสงฆ์ ท่านก็ไปด้วยความเคารพและสักการะด้วยดอกไม้ของหอมเท่านั้น เพราะฉะนั้น ไม่ควรปะปนธรรมเนียมของคฤหัสถ์กับธรรมเนียมของบรรพชิต

ผู้ฟัง การสงวน้ำพระ ผมไม่ติดใจ แต่อยากจะเล่าประเพณีทางอีสานที่สงวน้ำพระ เราอยู่แถวทางภาคอีสานกันดารน้ำ ในเดือนเมษาซึ่งเป็นวันสงกรานต์ทางวัดจะจัดประรำ และนิมนต์พระพุทธรูปประจำวัดไปไว้ที่ประรำหรือที่ศาลาวัดก็แล้วแต่สะดวก จัดที่สำหรับวางเครื่องสักการบูชาธูปเทียน และปาวประกาศให้ชาวบ้านเอาน้ำมาสรง ซึ่งส่วนใหญ่ที่สงวน้ำเป็นน้ำหอม ใช้ขมิ้นหอมผสมกับน้ำพระพุทธรูปมีองค์ก็จะนำมาทั้งหมด บางแห่งก็สงวน้ำเป็นอาทิตย์ บางแห่งก็ ๓ วัน และส่วนใหญ่พวกสาว ๆ จะอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในวัดโดยการช่วยกันไปตักน้ำหาบน้ำมาใส่ตุ่ม ใส่โอ่งที่มีอยู่ในวัดจนเต็ม ทำให้พระ สามเณร หรือเด็กวัดได้รับความสะอาดสบาย ไม่ต้องไปรอคิวตักน้ำที่บ่อ ซึ่งกว่าจะได้น้ำแต่ละหาบ ๆ

ลำบากมาก เมื่อชาวบ้านอนุเคราะห์อย่างนี้ ฤดูกาลนั้นก็ทำให้สามเณรและเด็กวัดได้รับความสะดวกสบาย เป็นการเกื้อกูลอย่างหนึ่ง เป็นธรรมเนียมที่ทำกันมาตลอด และน้ำที่เหลือจากใส่โอ่งแล้ว ก็นิมนต์พระทั้งวัดให้สงน้ำ เขาทำกันอย่างนี้เป็นประจำทุกปี ไม่ทราบว่าได้ประเพณีนี้มาจากไหน แต่เคยเห็นมาตั้งแต่เด็ก

ส. ก็เป็นเรื่องที่ควรพิจารณาว่า ขณะนั้นกุศลจิตเกิด หรือเป็นความสนุกสนาน เป็นการกระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณี เพราะทุกท่านก็ทราบแล้วว่า เรื่องของจิตเป็นเรื่องที่ละเอียดทั้งกุศลและอกุศล ซึ่งไม่มีใครรู้ดินนอกจากตัวของท่านเองว่า ในขณะนั้นเป็นกุศลจิตหรือเปล่า ถ้าในขณะนั้นเป็นกุศล เป็นความเลื่อมใส เป็นความศรัทธา เป็นความนอบน้อมสักการะ ก็ดีที่เป็นกุศล แต่ถ้าในขณะนั้นเป็นความสนุกสนาน ก็ไม่ใช่กุศล แต่ประโยชน์คือพระภิกษุท่านก็ได้มีน้ำใช้

บางท่านอาจจะติดในธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องสงน้ำพระ แต่ต้องพิจารณาจิตจริง ๆ ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเปล่า หรือเป็นเพียงทำไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี

พระ เจริญพร อาตมาเคยอยู่ต่างจังหวัดแห่งหนึ่ง วันนั้นเป็นวันสงกรานต์ มีงานรื่นเริงในวัด และโยมทั้งหลายก็นิมนต์พระให้มานั่งเรียงกันเพื่อจะสงน้ำ พระมีประมาณ ๑๐ รูป ขรวาสมีประมาณ ๔๐-๕๐ คน และทุกคนก็ค่อย ๆ รดน้ำตามมือ ตามหลัง ตามไหล่พระ กว่าขรวาสจะรดน้ำครบ พระภิกษุก็รู้สึกหนาว และขรวาสที่ไปก็เล่นรื่นเริงไปด้วย ขณะนั้นรู้สึกว่ากุศลจิตไม่เกิด และไม่เข้าใจว่าทำไมโยมจึงทำประเพณีแบบนี้ อาตมาคิดว่า ถ้าโยมฉลาด อาจจะไปที่ไหนกลับมาแล้วก็ทำกิจกรรมในวัดให้เกิดกุศลจิตได้ อาตมาคิดว่าจะเกิดประโยชน์กว่า

ส. นี่เป็นสิ่งที่ทุกคนควรพิจารณา และประพฤติปฏิบัติตามด้วยเหตุผลของแต่ละคน แต่จะไปกับศรัทธาของคนอื่นก็คงจะยาก เพราะว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทำกันมาแล้ว แต่ผู้ใดก็ตามที่คำนึงถึงเหตุผล จะรู้ลักษณะสภาพของจิต และรู้ว่า การแสดงการสักการะนอบน้อมเคารพพระรัตนตรัย ไม่มีอะไรดีเท่ากับการประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่เพียงแต่การทำตามประเพณีเท่านั้น

เรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ต้องพิจารณาถึงจิตในขณะที่ประพฤติปฏิบัติว่า เป็นกุศลหรือไม่ ถ้าไม่เป็นกุศล ไม่จำเป็นต้องทำ แต่ถ้าเป็นกุศล ในขณะนั้นก็ได้

สำหรับพระคุณเจ้าที่ถูกอุบาสกอุบาสิกาการด้น้ำ ก็น่าจะให้อุบาสกอุบาสิกาได้พิจารณาด้วยว่า ในครั้งพุทธกาลไม่มีธรรมเนียมอย่างนี้ ในพระไตรปิฎกไม่มีข้อความว่า นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาและรดน้ำท่าน ทั้ง ๆ ที่พุทธบริษัทในครั้งนั้นก็เป็นผู้ที่มีศรัทธาปสาทะ และเป็นพระอริยบุคคลเป็นจำนวนมาก ท่านก็ยังไม่กระทำ เพราะฉะนั้น คนในสมัยนี้ก็ควรที่จะได้พิจารณา

ขอกล่าวถึง **อรรถกถา ตติยนาถวิมาน** ใน **ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ** ซึ่งมีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์หญิงผู้หนึ่งซึ่งถวายน้ำแก่พระองค์

ข้อความมีว่า

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในชนบทพร้อมด้วยพระภิกษุหมู่ใหญ่ เสด็จถึงตำบลบ้านพราหมณ์ชื่อถุณะ แคว้นโกศล พวกพราหมณ์คบดีชาวถุณะได้ยินมาว่า เขาว่าพระสมณโคดมเสด็จถึงเขตบ้านของพวกเราแล้ว

ครั้นนั้น พราหมณ์คบดีชาวถุณะที่ไม่เลื่อมใส เห็นผิด ตระหนี่เป็นปกติ คิดกันว่า ถ้าพระสมณโคดมเข้าบ้านนี้ประทับอยู่ ๒ - ๓ วัน ก็จะมีสิ่งทำช่นนี้ทั้งหมด ให้อยู่ในถ้อยคำของพระองค์ แต่นั้น พราหมณ์ธรรม (ลัทธิ ธรรมเนียม ประเพณี) ก็จะไม่ได้อะไรที่พึงพาอาศัย จึงพากันชวนขวายเป็นไม่ให้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในบ้านตำบลนั้น จึงช่วยกันนำเรือที่เขากักไว้ที่ท่าน้ำออกไปเสีย (เพื่อที่จะไม่ให้พระองค์เสด็จข้ามไปได้ในหมู่บ้านตำบลนั้น) ... เว้นบ่อน้ำไว้บ่อเดียว บ่อน้ำนอกนี้ก็ช่วยกันเอาหญ้าเป็นต้นถมให้เต็มแล้วปิดเสีย ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวไว้ในคัมภีร์อุทานว่า

ครั้นนั้นแล พราหมณ์คบดีชาวถุณะพากันเอาหญ้าและฟางถมบ่อน้ำจนถึงปากบ่อ ด้วยประสงค์ว่า ขอสมณะล้นเหล่านั่น อย่าได้ดื่มน้ำเลย

อกุศลจิตที่จะทรมานด้วยการไม่ให้ดื่มน้ำซึ่งเป็นความจำเป็นมาก เพราะว่าน้ำเป็นสิ่งที่สำคัญ ถ้าไม่ดื่มน้ำก็จะทุกข์กายอย่างมาก

พระผู้มีพระภาคทรงทราบอาการวิปริตของคนเหล่านั้น ทรงเอ็นดูพวกเขา จึงพร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ ชำม่น้ำไปทางอากาศ เสด็จไปถึงถุณะพราหมณคาม ตามลำดับ ทรงแวะออกจากทาง ประทับนั่งเหนืออาสนะที่จัดไว้ ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง สมัยนั้น หญิงทาสีเทินหม้อน้ำจำนวนมาก เดินผ่านไปไม่ไกลพระผู้มีพระภาค

ในหมู่บ้านตำบลนั้น เขาทำกติกานัดหมายกันไว้ว่า ถ้าพระสมณโคดมจักเสด็จมา ณ ที่นี้ ไม่พึงทำการต้อนรับพระองค์เป็นต้น พระสมณโคดมและเหล่าสาวกมาถึงเรือน ก็ไม่พึงถวายแม้แต่อาหาร

หญิงทาสีภรรยาของพราหมณ์คนหนึ่งหมู่บ้านตำบลนั้น เดินถือหม้อน้ำ พบพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแวดล้อมด้วยหมู่ภิกษุ รู้ว่าหมู่ภิกษุลำบากกาย กระหายน้ำเพราะเดินเหนื่อยมา มีจิตเลื่อมใส ประสงค์จะถวายน้ำดื่ม จึงตกลงใจว่า ถึงหากว่าชาวบ้านของเราจะตั้งกติกากันไว้ว่า ไม่พึงถวายสิ่งใด ๆ ไม่พึงทำสามียกรรม แก่พระสมณโคดม ดังนี้ แม้เมื่อเป็นดั่งนั้น ก็ว่าเราได้พระทักษิณียบุคคล ซึ่งเป็นบุญเขตเช่นนี้แล้ว ไม่ทำที่พึงแก้ตนแม้ด้วยเพียงถวายน้ำดื่มไซ้ ครั้นไรเล่าเรา จึงจะหลุดพ้นจากชีวิตลำเค็ญนี้ได้ นายของเรา ทั้งชาวบ้านเราทั้งหมดจะฆ่า จะจงจำเราก็ตามที่เถิด เราจักถวายปานียทาน (น้ำดื่ม) ในบุญเขตเช่นนี้ละ แม้จะถูกเหล่าทาสีที่เทินหม้อน้ำคนอื่น ๆ จะห้ามปราม ก็ไม่อาลัยชีวิต นางลดหม้อน้ำลง จากศีรษะ ประคองด้วยมือทั้งสอง แล้ววางลง ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง เกิดปิติโสมนัส เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ นิมนต์ให้เสวยน้ำดื่ม

พระผู้มีพระภาคทรงเห็นจิตเลื่อมใสของนาง เมื่อจะทรงอนุเคราะห์นาง จึงทรงกรองน้ำล้างพระหัตถ์และพระบาทแล้วจึงเสวยน้ำดื่ม น้ำในหม้อมิได้หมดสิ้นไปเลย นางเห็นแล้วก็มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายแก่พระภิกษุรูปหนึ่งอีก ได้ถวายแก่ภิกษุอื่น ๆ จนครบทุกรูป น้ำก็ไม่ได้สิ้นเปลืองหมดไป นางรำเริงยินดี ยกหม้อน้ำที่เต็มอย่างเดิม เดินมุ่งหน้าไปยังเรือน

พรหมณ์สามีของนางรู้ว่านางถวายนํ้าดื่ม เข้าใจว่าหญิงคนนี้ทำลาย
กรรมเนียมบ้านเสียแล้ว เราก็ต้องถูกครหาแน่ละ ก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ
จึงทำร้ายนางล้มกลิ้งไปที่พื้น ด้วยการกระทำนั้น นางก็สิ้นชีวิต ไปบังเกิดใน
ภพดาวดึงส์

ไม่มีการรดน้ำ ทั้ง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคก็ทรงกระหายน้ำ แต่เมื่อนางมีจิต
เลื่อมใส พระผู้มีพระภาคก็ทรงกรองน้ำล้างพระหัตถ์และพระบาทแล้วจึงเสวยน้ำดื่ม

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสสั่งว่า

อานนท์ เธอจงนำน้ำจากบ่อมาให้เราที่เถอะ

พระเถระทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ชาวอุณณะถมบ่อนํ้าเสียแล้ว ไม่อาจนำน้ำมา
ถวายเป็นได้ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสทั้งครั้งที่ ๒ ทั้งครั้งที่ ๓ ในครั้งที่ ๓ ท่านพระอานนท์
ถือบาตรของพระผู้มีพระภาคเดินบ่ายหน้าไปยังบ่อนํ้า เมื่อพระเถระกำลังเดินไป
น้ำในบ่อก็เต็มล้นไหลไปโดยรอบ หญ้าฟางทั้งหมดก็ลอยไหลออกไปเอง น้ำที่ไหลนั้น
ก็เพิ่มสูงขึ้น ๆ เต็มแหล่งน้ำแห่งอื่น ๆ ล้อมหมู่บ้านตำบลนั้น ท่วมพื้นที่หมู่บ้านไว้
พวกพรหมณ์เห็นปาฏิหาริย์นั้น ก็เกิดอัศจรรย์จิตไม่เคยมี จึงขอมาพระผู้มีพระภาค
น้ำหลากหลายก็หายวับไปทันที

พรหมณ์เหล่านั้นจัดแจงสถานที่อยู่สำหรับพระผู้มีพระภาคและหมู่ภิกษุ
นิมนต์เพื่อเสวยในวันรุ่งขึ้น พอรุ่งขึ้นก็จัดมหาทานเลี้ยงดูหมู่ภิกษุ มีพระผู้มีพระภาค
เป็นประธานด้วยของเคี้ยวของกินอันประณีต พรหมณ์คบดีชาวอุณณะทุกคนเข้าไป
นั่งเฝ้าใกล้ ๆ พระผู้มีพระภาค ซึ่งเสวยเสร็จ ยกพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้ว

สมัยนั้น เทวดาองค์นั้นพิจารณาสมบัติของตน ทบทวนถึงเหตุแห่งสมบัตินั้น
ก็รู้เหตุเห็นว่า ปาณียทานถวายนํ้าดื่ม เกิดปิติโสมนัส จึงลงมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ฟังพระธรรม และได้บรรลุพระโสดาบัน

เป็นการแสดงให้เห็นถึงการกระทำของพุทธบริษัทซึ่งมีจิตใจในครั้งนั้น เพราะฉะนั้น แต่ละท่านควรที่จะได้พิจารณาว่า การที่จะกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง ควรมีเหตุผลที่สมควร และไม่ควรปะปนขนบธรรมเนียมของคฤหัสถ์กับบรรพชิต มิฉะนั้นแล้วจะไม่เป็นไปตามพระวินัย ซึ่งจะทำให้พระภิกษุทั้งหลายท่านลำบากใจ

สำหรับผลของการฟังพระธรรมนั้น จะเห็นได้ว่า สำหรับแต่ละบุคคลจริง ๆ ที่จะได้ประโยชน์จากการฟังพระธรรม จะมากหรือน้อย จะช้าหรือจะเร็ว ก็ต้องเป็นไปตามความเข้าใจพระธรรมที่ได้ฟัง เพราะการที่จะกล่าวว่า เข้าใจธรรม ไม่ใช่เพียงแต่การเข้าใจเรื่องของจิต เรื่องของเจตสิก เรื่องของรูป รู้ว่ามีจิตก็ประเภท เจตสิกมีอะไรบ้าง เกิดกับจิตประเภทไหนบ้าง แต่ต้องเป็นการเข้าใจสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตนจริง ๆ จึงจะถือว่าเป็นการเข้าใจธรรม

เช่น ท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง หลังจากที่ท่านฟังพระธรรมมาถึง ๒๐ ปี ท่านเริ่มรู้จัก และเข้าใจธรรมที่เกิดขึ้นกับท่านเอง ท่านเริ่มเห็นว่า ความคิดต่าง ๆ ของท่าน ในวันหนึ่ง ๆ นั้น ไม่สามารถบังคับบัญชาได้เลย เป็นอนัตตาจริง ๆ แม้แต่เรื่องที่ท่าน ไม่อยากจะคิด เช่น เรื่องของคนอื่น เวลาที่มีคนอื่นมาเล่าอะไรให้ฟัง ท่านก็เห็นว่า ไม่น่าที่จะต้องคิดมากมายในเรื่องของคนอื่น เพราะฉะนั้น ตอนกลางวันท่านก็ไม่ได้ คิดถึงเรื่องนั้นเพราะเห็นว่าไม่ควรที่จะคิด แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ตอนกลางคืนท่านก็ ยังฝันถึงเรื่องของคนอื่นที่เล่าให้ท่านฟัง

แสดงให้เห็นว่า ไม่มีใครมีอำนาจบังคับบัญชาจิตใจได้เลย ทุกอย่างที่ผ่านมาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทางมโนทวารวิถีจะมีเรื่องนั้นสะสมไว้ โดยที่ว่า แม้แต่ ขณะที่นั่งนอนหลับ โดยที่ไม่ได้ตั้งใจเลย ก็ยังฝันถึงเรื่องของคนอื่น ซึ่งไม่อยากจะฝันถึง เพราะฉะนั้น ท่านก็เริ่มเห็นความละเอียดของอกุศลจิต ความติดความข้อง ความกังวลใจ ซึ่งทุกคนมีเป็นอันมากในวันหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือ เรื่องใหญ่ หรือแม้แต่เรื่องของคนอื่นก็ตาม

ท่านผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความสนใจในเครื่องเพชรนิลจินดา ท่านก็เห็นคุณของ พระธรรมที่ทรงแสดงพระธรรมไว้โดยละเอียด ท่านเปรียบว่า เป็นดุจแว่นแก้วที่ขยาย

ทุกอย่างให้เห็นอย่างละเอียดมากเป็นแต่ละขณะจิตตามวิถีจิตต่าง ๆ ทำให้เห็นว่า
ปกติประจำวันอกุศลเกิดมากมาย ซึ่งก็เหมือนกับเพชรที่เวลาดูก็น้ำดี มีประกายงดงาม
แต่เวลาที่ใช้แว่นส่องดู ก็ยังเห็นฝุ่นละอองที่ติดอยู่ตามเพชรนั้นได้

แสดงให้เห็นว่า ถ้าได้เข้าใจธรรมละเอียดขึ้น จะสามารถพิจารณาธรรมที่เกิด
กับตนและรู้ได้ว่า สิ่งใดเป็นสภาวะ และสิ่งใดไม่เป็นสภาวะ เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นอกุศล
มาก ก็จะทำให้ชวนชวายในการที่เจริญกุศลยิ่งขึ้น

๑๗๙๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๑

อีกท่านหนึ่งเป็นผู้ที่ฟังพระธรรมมานานมากเป็นสิบ ๆ ปีเหมือนกัน ท่านก็ระลึกได้ว่า วันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตช่างมากมายเหลือเกิน เป็นโลภะอยู่เสมอตลอดเวลา ไม่ว่าจะคิดนึกเรื่องอะไรก็ตาม และปกติท่านก็เป็นผู้ที่ช่างคิด เป็นคนที่เรียกได้ว่าเป็นคนคิดมากท่านหนึ่ง แต่เมื่อท่านได้ฟังพระธรรมนาน ๆ เข้า ท่านก็เกิดระลึกได้ในขณะที่ท่านนอนก่อนจะหลับว่า ขณะที่เกิดวิตก คือ ตรึกนึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิต เพราะฉะนั้น ถ้าท่านตายในขณะที่ท่านนอนหลับ เมื่อปฏิสนธิจิตเกิด โลภมูลจิตก็ต้องเกิดต่อแน่นอน เพราะก่อนจะหลับเป็นโลภะ เมื่อตายในขณะที่หลับ ตื่นขึ้นก็ต้องเป็นโลภะ

เมื่อตายในขณะที่หลับ หลังจากทีปฏิสนธิแล้วโลภะก็ต้องเกิด เหมือนกับวันหนึ่ง ๆ ที่ก่อนนอนหลับไปเป็นโลภะ และทันทีที่ตื่นก็โลภะนั้นแหละเกิดอีก ฉะนั้นถ้าตายในระหว่างที่หลับ เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดหลังจากนั้นก็คือโลภะอีกนั่นแหละ แสดงให้เห็นว่า ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว เมื่อไรจะจบสิ้น

เป็นการเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตน นี่คือประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังพระธรรม เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตนตามความเป็นจริง และสำหรับการสนทนาธรรมก็ดี กล่าวธรรมก็ดี แสดงธรรมก็ดี ไตร่ตรองธรรมก็ดี ก็เพื่อที่จะให้วันไหนวันน้อยลงในเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับตน มิฉะนั้นแต่ละคนซึ่งหลงลืมไม่คิดถึงธรรม เวลากระทบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ย่อมจะต้องหวั่นไหวไปมากบ้างน้อยบ้าง เพราะว่าการฟังธรรม เมื่อฟังจบแล้วก็ลืมไป เหมือนกับเรื่องทุกอย่างที่คิดแล้วก็ลืม การเรียนทุกอย่างถ้าไม่ได้ทบทวนบ่อย ๆ เรียนแล้วจำได้ชั่วขณะแล้วก็ลืมไป เพราะฉะนั้น

พระธรรมก็เหมือนกัน ถ้าไม่ฟังพระธรรมอยู่เรื่อย ๆ แม้ว่าในอดีตชาติจะเคยสะสม การฟังพระธรรมมามากก็ตาม แต่ถ้าในปัจจุบันชาตินี้ฟังน้อย หรือฟังแล้วไม่ได้ พิจารณาไตร่ตรองเสมอ ๆ ก็ย่อมลืมได้ ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะสังเกตได้ว่า วันหนึ่ง ๆ ลืม พระธรรมมากไหม

ในขณะที่กำลังฟัง เข้าใจ และก็ลืม เวลาที่มีโอกาสฟังอีก ในขณะนั้นก็เข้าใจ และก็ลืมอีก ชีวิตประจำวันก็เป็นอย่างนี้ ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องธรรม หรือ ไม่ใช่เรื่องธรรม เพราะฉะนั้น ก็ต้องแล้วแต่ว่าจะทบทวนสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมากน้อย แค่ไหน ถ้าทบทวนพิจารณาอยู่บ่อย ๆ ย่อมสามารถเข้าใจสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตนเอง ได้มากขึ้น

เท่าที่ได้ฟังจากท่านผู้ฟัง รู้สึกว่าบางท่านยังสับสน คือ ยังไม่เข้าใจชัดเจน ในเรื่องของชนวนวิถิต่างปัญจทวารและทางมนทวาร บางท่านคิดว่า ขณะใดที่เป็น กุศลจิตหรืออกุศลจิตซึ่งเป็นชนวนวิถิต่างนั้นต้องเป็นวิถิต่างมนทวารแล้วจึงจะเป็น กุศลจิตหรืออกุศลจิตได้

เพราะฉะนั้น ขอกล่าวถึงเรื่องของทวารและกิจของจิตอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อที่จะเป็นสิ่งที่สะสม และจะได้ไม่หวั่นไหวเมื่อเข้าใจเรื่องของสภาพธรรม และ เมื่อสติปัฏฐานมีโอกาสจะเกิดจนกระทั่งถึงสังขารูปกขาญาณ ก็มีปัจจัยที่จะทำให้ ถึงความสมบูรณ์ของปัญญาที่ไม่หวั่นไหวได้

การที่จะเข้าใจเรื่องของทวารได้ ต้องเข้าใจเรื่องกิจของจิต หรือการที่จะเข้าใจ เรื่องกิจของจิตได้ ก็ต้องเข้าใจเรื่องทวารประกอบกันไปด้วย ซึ่งทั้งกิจของจิตและทวาร ก็คือในขณะนี้เอง

ข้อสำคัญที่จะต้องเข้าใจ คือ จิตทุกดวงเกิดขึ้นกระทำการงานของจิตนั้น และดับไป ไม่มีจิตดวงไหนเลยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทำการงาน

การฟังธรรมต้องพยายามเข้าใจ ไม่ต้องท่อง เช่น จิตทุกดวงที่เกิดขึ้นต้องทำ กิจการงาน ไม่มีจิตลักษณะเดียวหรือสังคดวงเดียวที่เกิดขึ้นโดยไม่ทำกิจอะไร เพราะฉะนั้น ถ้าจะกล่าวถึงโดยละเอียดจริง ๆ ขอเริ่มตั้งแต่ขณะจิตแรกที่เกิดขึ้น

ในชาติหนึ่ง ซึ่งจิตขณะแรกที่เกิดขึ้นในชาติหนึ่งต้องมีแน่ ๆ มิฉะนั้นแล้วจิตในขณะนั้นก็ไม่ได้เลย

จิตขณะแรกที่เกิดขึ้นในชาติหนึ่ง ๆ เป็นผลของกรรม เพราะฉะนั้นจิตขณะแรกที่เกิดขึ้นจึงเป็นชาติวิบาก คือ เป็นวิบากจิต จิตที่เกิดขึ้นขณะแรกทำกิจด้วย ไม่ใช่ไม่ทำกิจ คือ ทำปฏิสนธิกิจ ทำกิจสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน

ถ้าได้ยินคำว่า ปฏิสนธิจิต รู้เลยว่าจะหมายความว่า จิตที่ทำกิจปฏิสนธิ ซึ่งเป็นกิจแรกของชาติหนึ่ง ๆ

อย่าลืม รู้จักกิจที่ ๑ ของจิตดวงแรกแล้ว คือ ปฏิสนธิกิจ

ในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ยังไม่ตาย ด้วยเหตุผลแล้วจะมีจิตที่เกิดขึ้นทำปฏิสนธิกิจอีกได้ไหม ไม่ได้เลย กิจนี้มีจิตที่ทำเพียงดวงเดียว คือ วิบากจิตซึ่งเป็นผลของกรรมหนึ่งเท่านั้นเอง

ปฏิสนธิจิตรู้อารมณ์อะไร

นี่เป็นเหตุที่จะทำให้เข้าใจเรื่องของทวารด้วย ปฏิสนธิจิตมีอารมณ์เดียวกับจิตก่อนจะจุติของชาติก่อน จึงไม่ต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใดเลย

ทวาร คือ ประตู หรือทางที่จิตจะเกิดขึ้นเป็นไป แต่ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตเป็นผลของกรรม และมีอารมณ์เดียวกับจิตก่อนจุติของชาติก่อน จึงไม่ต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้นรู้อารมณ์เลย

มโนรทปฺรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ตติยกรรมสูตร
ข้อ ๑๙๖ มีข้อความว่า

จะชื่อว่าเทพ ชื่อว่าสัตว์นรก ชื่อว่าสัตว์เดียรัจฉาน ก็เพราะปฏิสนธิจิต

ที่ชื่อว่ามีมนุษย์ในขณะนี้ ก็เพราะปฏิสนธิจิตเป็นผลของกุศลนั่นเอง แต่ถ้าเป็นผลของอกุศล ก็ต้องเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือเป็นสัตว์นรก เป็นเปรต เป็นอสุรกาย

แสดงให้เห็นว่า ปฏิสนธิจิตขณะแรก เป็นผลของกรรมที่จะประมวลมาซึ่งผลของกรรมอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นในระหว่างที่ยังไม่จุติ

กิจที่ ๑ คือ ปฏิสนธิกิจ ซึ่งจิตดวงหนึ่งเกิดขึ้นทำกิจนี้เป็นครั้งแรกและดับไป เป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น

จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น ก็ควรจะพิจารณาว่า จิตที่เกิดต่อจากปฏิสนธิจิตนั้น ทำกิจอะไร และรู้อารมณ์อะไร

นี่คือชีวิตของแต่ละคนก่อนที่จะมีการเห็น การได้ยิน เป็นสุข เป็นทุกข์ มีปัญหาชีวิตมากมาย มีความเพลิดเพลินต่าง ๆ ซึ่งควรที่จะรู้สภาพธรรมที่เป็นอนัตตา โดยการที่เหมือนแว่นแก้วที่ส่องขยายจิตโดยละเอียดตั้งแต่ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นครั้งแรก ดับไป และจิตที่เกิดต่อจากปฏิสนธิจิตเป็นจิตประเภทไหน ทำกิจอะไร รู้อารมณ์อะไร

จิตที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต เป็นวิบากจิต คือ เป็นผลของกรรมประเภทเดียวกันกับปฏิสนธิจิตนั่นเอง กิจที่เกิดสืบต่อจากปฏิสนธิกิจ ทำกิจภวังค์ คือ ดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนั้นไว้

คำว่า ภวังค์ มาจากคำว่า ภพ หรือ ภว กับคำว่า อังค

ภพ คือ ความเป็น อังค คือ ส่วน เพราะฉะนั้น ก็คือส่วนที่เป็นอยู่ หรือ สภาพที่เป็นอยู่ซึ่งจะต้องดำรงความเป็นสภาพนั้นอยู่ในขณะที่ภวังคจิตเกิด จะไม่เปลี่ยนเป็นบุคคลอื่นเลย จิตที่เกิดต่อจากปฏิสนธิจิตเป็นผลของกรรมเดียวกับปฏิสนธิจิต จึงทำกิจดำรงภพชาติความเป็นบุคคลนั้นไว้ในขณะที่ภวังคจิตเกิด และดับไป และภวังคจิตก็เกิด และดับไป

ภวังคจิตทุกขณะมีอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต เป็นชาติวิบากและรู้อารมณ์เดียวกับปฏิสนธิ จึงไม่ต้องอาศัยทางทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่น

ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดและภวังคจิตเกิด ขณะนั้นอารมณ์ไม่ปรากฏเลย จริงหรือไม่จริง ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป และขณะที่ภวังคจิตเกิดสืบต่อและดับไป ตราบใดที่ยังเป็นภวังคจิต ตราบนั้นอารมณ์ไม่ปรากฏ นี่เป็นเหตุที่ไม่ต้องอาศัยทวาร เพราะว่าไม่มีอารมณ์ปรากฏทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพื่อที่จะได้เข้าใจเรื่องของทวารและเรื่องของจิต ควรที่จะได้ทราบว่า ขณะใดที่อารมณ์ไม่ปรากฏ ขณะนั้นเพราะจิตไม่ได้อาศัยทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้น

อีกครั้งหนึ่ง ขณะใดที่อารมณ์ไม่ปรากฏ ขณะนั้นเพราะจิตไม่ได้อาศัยทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น หลังจากปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป ภวังคจิตเกิดสืบต่อ ภวังคจิตจะเกิดดับสืบต่อไปเรื่อย ๆ โดยอารมณ์ไม่ปรากฏเลยจนกว่าจิตประเภทอื่นจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่นซึ่งไม่ใช่อารมณ์ของปฏิสนธิจิตและภวังคจิต ตอนนี้แหละที่จะต้องอาศัยทวารเป็นทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่น ที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังคจิต

ถ้าเกิดในครรภ์เป็นมนุษย์ จะมีหทยรูป มีภาวรูป มีกายปสาทรูปเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตก็จริง แต่การรู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังคจิตนั้น สำหรับวาระแรกต้องเป็นวิถิจิตทางมโนทวาร

เพราะฉะนั้น ขอกล่าวถึงมโนทวารก่อน สำหรับผู้ที่ตายแล้วเกิดอีกนั้น คือผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ซึ่งการสะสมความพอใจในแต่ละภพในแต่ละชาติที่มีมานั้นนานในสังสารวัฏฏ์ เมื่อปฏิสนธิจิตและภวังคจิตเกิดและดับไป การสะสมความยินดีพอใจในภพชาติที่สะสมมานับประมาณไม่ได้เลยนั้น จะเป็นปัจจัยให้ภวังคจิตไหว ตามความยินดีพอใจที่สะสมมา

แสดงให้เห็นว่า ทันทิที่เกิด แม้จะอยู่ในครรภ์ และมีรูปกลุ่มที่เล็กที่สุด ๓ กลุ่ม แต่วิถิจิตแรกที่ไม่ใช่ภวังคจิต ต้องเกิดขึ้นทางมโนทวาร โดยเป็นความยินดีพอใจในภพชาติ

การที่จิตจะเกิดขึ้นยินดีพอใจในภพชาติได้ ก็เพราะว่าเคยสะสมความยินดีพอใจในภพชาติมามากมาย ฉะนั้น เมื่อจิตเกิดและกัดับ เกิดและกัดับเป็นภวังค์อยู่นั้น วาระแรกที่จะรู้อารมณ์อื่น ก็เพราะความยินดีพอใจในภพชาตินั้นเองทำให้ภวังคจิตไหว และเมื่อภวังคจิตไหวซึ่งภาษาบาลีว่า ภวังคจลนนะ ดับไปแล้ว ภวังคปัจเฉทะก็เกิดต่อ เป็นการสิ้นสุดกระแสภวังค์ เมื่อภวังคปัจเฉทะดับไปแล้ว จิตอื่นจึงเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์

จิตใด ๆ ก็ตามที่รู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์ จิตนั้นเป็นวิถิจิต และการที่จิตจะรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์จิตได้นั้น ต้องอาศัยทางหนึ่งทางใดที่ภาษาบาลีใช้คำว่า ทวาร ซึ่งทั้งหมดมี ๖ ทาง ได้แก่ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑

สำหรับทางใจ คือ สภาพของจิตที่เป็นภวังค์ที่เกิดก่อนวิถิจิตจะเกิดนั่นเอง เป็นมโนทวาร เป็นทางที่จะทำให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางใจ เพราะฉะนั้น มโนทวาร ได้แก่ ภวังค์ปัจเจก ซึ่งเกิดก่อนวิถิจิต

ถ. ที่เรียกทวาร เพราะเป็นทางรับอารมณ์ ไข่ไหม

ส. เป็นทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์ เพราะว่าธรรมดาแล้วเมื่อปฏิสนธิจิตดับไป ภวังค์จิตจะเกิดดับสืบทอดดำรงภพชาติและมียารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต จึงไม่ต้องอาศัยทางหนึ่งทางใด เพราะยังมีอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิตอยู่ ต่อเมื่อใดที่จะไม่มีอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต เมื่อนั้นจึงต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใดเพื่อจะรู้อารมณ์อื่น ซึ่งมีอยู่ ๖ ทาง ได้แก่

จักขุปสาทรูป เป็นทางที่จะให้จิตเกิดขึ้นเห็นสีและเป็นไปกับสีที่ปรากฏ ๑ รูป หรือ ๑ ทวาร

ทวารที่ ๒ คือ โสตปสาทรูป เป็นทางที่จะให้จิตเกิดขึ้นได้ยินเสียงและเป็นไปกับเสียงที่ปรากฏทางโสตทวาร นี่เป็นทวารที่ ๒

ทวารที่ ๓ คือ ฆานปสาทรูป เป็นทางที่จะให้จิตเกิดขึ้นได้กลิ่นและเป็นไปกับกลิ่นที่ปรากฏที่จมูก

ทวารที่ ๔ คือ ชิวหาปสาทรูป เป็นรูปที่เป็นทางให้จิตเกิดขึ้นลิ้มรสและเป็นไปกับรสที่ปรากฏ

ทวารที่ ๕ คือ กายปสาทรูป เป็นรูปที่สัมผัสอยู่ทั่วกาย เป็นทางที่จะให้จิตเกิดขึ้นรู้เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กระทบสัมผัสกาย

นี่คือรูป ๕ รูป ซึ่งเป็นทางหรือทวารให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่สำหรับมโนทวาร ไม่ใช่รูป เพราะแม้ไม่มีรูปกระทบ

การที่ใครจะสมควรความยินดีพอใจ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งดับไปแล้ว แต่สัญญา ความทรงจำที่สะสมความจำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ก็เป็นปัจจัย ทำให้วิถิจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้นอีก ซึ่งไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่จิตไม่รู้อารมณ์เดียวกับภวังค์ ขณะนั้นเป็นวิถิจิต ทางหนึ่งทางใด ถ้าไม่ใช่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ต้องเป็นวิถิจิต ทางมโนทวาร โดยอาศัยจิตซึ่งเกิดก่อนเป็นทางให้จิตที่เป็นวิถิจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่น ที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์

ถ. มีการสั่งสมทำให้วิถิจิตเกิดได้ โดยไม่ต้องอาศัยประสาทใด ๆ

สุ. ที่ไม่อาศัยประสาทใด ๆ ก็เพราะว่าขณะนั้นไม่ใช่การเห็นสิ่งที่กระทบตา ไม่ใช่การได้ยินเสียงที่กระทบหู เป็นแต่เพียงการนึกถึงเรื่องราวและสิ่งต่าง ๆ ที่เคยสะสมมา ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึงด้วยความยินดี หรือความไม่ยินดีพอใจ หรือด้วยกุศลจิตก็ตาม การสะสมนั้นเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดการนึกถึงอารมณ์นั้น เพราะฉะนั้น ขณะที่จะนึกถึงอารมณ์นั้น ก่อนที่จะนึกถึงอารมณ์นั้น จิตเป็นภวังค์

และเมื่อจะนึกถึง ภวังค์ปุ๊บจะต้องดับก่อน โดยก่อนภวังค์ปุ๊บจะระงับ ภวังค์ลงจะต้องเกิดไหวเพื่อที่จะทิ้งอารมณ์ของภวังค์ เพื่อรู้อารมณ์ใหม่

ถ. มีเด็ก ๆ เขาสนใจและถามผม ผมตอบไม่ได้ คือ เขาถามว่า คนใกล้จะตายถึงขั้นโคม่า ไม่รู้สึกอารมณ์แล้ว แม้แต่สมองก็ไม่ได้สั่งงานแล้ว อยู่เฉย ๆ นิ่ง ไม่รู้สึกอะไร แต่หายใจ จิตขณะนั้นเป็นทางมโนทวาร ใช่ไหม จะบอกได้ไหมว่าเป็นทางมโนทวาร

สุ. คนอื่นบอกไม่ได้ นอกจากคนที่รู้วาระจิต

ถ. ผมก็บอกว่า ปสาททั้ง ๕ ไม่รู้อารมณ์แล้ว ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายไม่รู้สึกละแล้ว แม้แต่สมองก็ไม่ทำงาน แต่หายใจได้ อย่างกรณีเจ้าหญิงนิทราซึ่งสลบมาหลาย ๆ ปี ...

สุ. จะกล่าวอย่างนี้ได้ไหมว่า ขณะใดก็ตามที่จิตไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะนั้นเป็นภวังค์จิต มีอารมณ์เดียวกับ

ปฏิสนธิจิต เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่ไม่ใช่ภวังคจิต ปฏิสนธิจิตนั้นไม่ต้องกล่าวถึง
เพราะเพียงชั่วขณะเดียว ขณะใดที่จิตรู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์เดียวกับภวังคจิต
ขณะนั้นเป็นวิถิจิต เป็นจิตประเภทอื่นที่ไม่ใช่ภวังคจิต

๑๗๙๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๑

ถ. คนเจ็บหนัก เราก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า จิตของเขาขึ้นสู่วิถีทางมโนทวาร หรือเปล่า

ส. ทางกายทวาร เราก็ไม่สามารถจะรู้ได้

ถ. ทางกายทวารคงไม่มีแน่ เพราะไม่มีความรู้สึก

ส. ใครรู้ว่า เขาไม่มีความรู้สึก ตราบใดที่มีกายปสาท มีโณฏฐัพพะกระทบ ก็เป็นปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นรู้โณฏฐัพพะ เย็น ร้อน อ่อน แข็งทางกายที่กำลังกระทบ

ถ. คนที่เป็นอัมพาตทั้งตัว หยิกก็ไม่เจ็บ เข็มแทงก็ไม่เจ็บ

ส. ทุกส่วนหรือ กายปสาทที่สัมผัสอยู่ทั่วตัว ถ้าอย่างนั้นคนนั้นต้องไม่เจ็บ ถ้าไม่มีกายปสาทรูป ไม่เจ็บ แต่ถ้าเจ็บ หมายความว่ามียากายปสาทรูป

ถ. สรุปได้เพียงว่า ถ้าหากจิตไม่ขึ้นสู่วิถีทางปัญจทวาร ทางมโนทวาร จิตนั้นก็เป็นภวังคจิต

ส. ไม่อยากให้ใช้จำนวนเก่าที่ว่า ขึ้นสู่วิถี เพราะอาจจะทำให้นึกถึงภาพ ขึ้น ๆ ลง ๆ เข้า ๆ ออก ๆ ซึ่งความจริงจิตเป็นนามธรรม ไม่มีขึ้น ไม่มีลง ไม่มีเข้า ไม่มีออก ให้ใช้คำว่า ขณะใดที่เป็นภวังค์ และขณะใดที่เป็นวิถิจิต

สำหรับจุดประสงค์ในวันนี้ ขอเพียงให้ท่านผู้ฟังเข้าใจปฏิสนธิจิตและปฏิสนธิกิจ ซึ่งเป็นกิจที่ ๑ และภวังคกิจ เป็นกิจที่ ๒

กิจทั้งหมดของจิตมี ๑๔ กิจ ไม่มากเลย แต่จิตมีจำนวนถึง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ประเภท เพราะฉะนั้น จะต้องทราบว่า จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ ประเภทนั้นที่เกิดขึ้น จะต้องทำกิจหนึ่งกิจใดใน ๑๔ กิจ ค่อย ๆ เข้าใจไปที่ละกิจ

สำหรับวันนี้เป็นปฏิสนธิกิจ และภวังคกิจ และเริ่มที่จะเข้าใจเรื่องของทวาร คือทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์เดียวกับภวังคจิต เพราะว่าในขณะที่เป็นภวังค์ อารมณ์ไม่ปรากฏ แต่กรรมไม่ได้ทำให้จิตปฏิสนธิแล้วเป็นภวังค์อยู่เรื่อย ๆ กรรมจะทำให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ต่าง ๆ เป็นผลของกุศลกรรมบ้าง เป็นผลของอกุศลกรรมบ้าง แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงอารมณ์อื่น ๆ ทางทวารอื่น ๆ ควรที่จะได้ทราบ ว่า ขณะใดที่เป็นภวังคจิต ขณะนั้นไม่ต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใดใน ๖ ทวาร เพราะว่าขณะนั้นไม่ได้รู้อารมณ์อื่น เพียงแต่เป็นจิตที่เป็นภวังค์ มีอารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ไม่ปรากฏ

ถ. เริ่มต้นตั้งแต่ปฏิสนธิจิต ช่วงขณะนั้นเดียวกันก็เป็นภวังคจิต ภวังคจิตก็ยังไม่มีความรู้ และ ...

สุ. ขอบพระทานโทษ ภวังคจิตต้องรู้อารมณ์เดียวกับปฏิสนธิจิต ยังไม่เปลี่ยนอารมณ์

ถ. จะเริ่มเปลี่ยนอารมณ์เมื่อไร ตอนออกจากครรรค์มารดา หรือยังอยู่ในครรรค์มารดา

สุ. ในครรรค์มารดาก็เปลี่ยนอารมณ์ได้ เพราะว่าจิตทุกขณะเกิดดับเร็วมาก เพราะฉะนั้น ยังไม่ทันที่จะมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น แม้ว่าขณะนั้นมีกายปสาทรูป เพราะว่ากายปสาทรูปเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต

ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ทันทีกิเลสปฏิสนธิจิตเกิดจะมีกลุ่มของรูป ๓ กลุ่มเกิดพร้อมกับปฏิสนธิ กลุ่มหนึ่ง คือ หทยวัตถุ เรียกว่า หทยทสกะ มีรูปรวมกัน ๑๐ รูป เป็นที่เกิดของปฏิสนธิจิต เพราะว่าในภุมิที่มีขันธ ๕ ต้องมีรูปเป็นที่เกิดของจิต ๑ กลุ่ม และมีภาวทสกะ กลุ่มของรูปที่เป็นเพศหญิงหรือเพศชาย ๑ กลุ่ม และมีกายทสกะ ซึ่งมีกายปสาทรูปเกิด แต่แม้กระนั้นความรวดเร็วของการเกิดดับของจิตซึ่งจากปฏิสนธิและก็เป็นภวังค์ ๆ วิถีจิตแรกเป็นมโนทวารวิถี ซึ่งโลกมุลจิตจะเกิดขึ้นยินดีพอใจในภพในภุมิที่กำลังเป็นอยู่ ตามการสะสม

ถ. โลกมุลจิตเกิดขึ้น ขณะนั้นก็ไม่รู้เรื่องอะไรเลย

ส. โลกมุขจิตมีอารมณ์อื่นจากปฏิสนธิและภวังค์ เพราะฉะนั้น จึงยินดีพอใจในภพชาติที่กำลังเป็นอยู่

ถ. ยินดีพอใจโดยไม่รู้ตัวเลยหรือ ตอนนั้นยังไม่หลุดจากกรรมมารดา

ส. ความยินดีพอใจเกิดรวดเร็วตามการสะสม ช่วงระยะสั้น ๆ จะรู้ตัวใหม่ ถ้าไม่ใช่เป็นวาระนาน ๆ ที่เรารู้สึกว่าเราเป็นสุขมาก ๆ จิตต้องเกิดหลายวาระ หลายวิธีจิต ถ้าเพียงวาระเดียวซึ่งมีวิธีจิตหลาย ๆ วิธี แต่เป็นวาระเดียวเท่านั้น ก็เร็วมากทีเดียว เพราะขณะนี้กำลังเห็น จักขุทวารวิธีจิต อย่างที่ได้เคยกล่าวถึงแล้วว่า รูปมีอายุ ๑๗ ขณะ และที่เป็นวิธีจิตก็เริ่มตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนจิต จักขุวิญญาณ สัมปฏิจฉนจิต สันตிரณจิต โวภูฐัพพนจิต พวกนี้เป็นวิธีจิตทั้งหมด เพราะว่า ไม่ใช่ภวังค์ และกำลังรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา ชวนจิตที่เป็นโลกมุขจิตเกิดยินดีพอใจ ในขณะที่มีสิ่งที่ปรากฏทางตายังไม่ดับ ชวนวิธีจิตที่เป็นโลภะเกิดดับ ๗ ขณะ รูปก็ยังไม่ดับ หลังจากนั้นตทาลัมพนจิตก็เกิด ๒ ขณะ

ในขณะที่เป็นจักขุทวารวิธีจิต ซึ่งกำลังมีรูปที่มีอายุ ๑๗ ขณะจิต ยังไม่ดับ เป็นขณะที่สั้นมาก สันจนไม่ทราบว่าจะเปรียบเทียบกับอะไรดี เพราะในขณะนี้รู้สึกเหมือนคนกำลังเคลื่อนไหว นั่นก็แสดงให้เห็นแล้วว่า วิธีจิตทางตาเกิดและดับไป และภวังคจิตก็เกิดต่อ และวิธีจิตทางใจก็เกิดรับรู้หลายวาระ จึงจะมีการเห็นสิ่งที่ปรากฏซึ่งดับไปอย่างรวดเร็วสืบต่อจนกระทั่งทำให้ดูเหมือนว่า เป็นคนที่กำลังเคลื่อนไหว

เพราะฉะนั้น เพียงชั่ววาระแรกที่เป็นมโนทวารวิธีเกิดขึ้น สันมากเกินกว่าที่จะรู้สึกตัวได้ แต่ก็เป็นความยินดีพอใจที่เกิดขึ้น ยินดีพอใจในภพในชาติ

ถ. ขณะอยู่ในกรรมมารดาก็กระทบทางกายได้ ใช่ไหม

ส. ได้ แต่ทีหลัง จะไม่มีการเกิดที่รวดเร็วเท่ากับการสะสมความยินดีพอใจในภพชาติ ซึ่งหลังจากปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว ภวังคจิตดับไปแล้ว มโนทวารวิธีจิตก็เกิดขึ้นยินดีพอใจในภพชาติที่เกิด

ถ. เรียนถามอาจารย์เรื่องวิถิจิต เราทราบว่ารูปนั้นเกิดดับ ๑๗ ขณะของจิต เรานับการเกิดดับของรูปที่การรับรู้ของจิต ใช่มั้ย

ส. ไม่ใช่

ถ. รูปเกิดดับ ๑๗ ขณะของจิตจริง ๆ

ส. รูปเป็นสังขารธรรม เป็นธรรมที่มีจริง เกิดขึ้นแล้วต้องดับไป รูปมีอายุที่สั้นมาก แต่ถึงแม้ว่ารูปจะมีอายุที่สั้นสักเท่าไรก็ตาม รูปก็ยังมีอายุยืนยาวมากกว่าจิต เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่ารูปหนึ่งที่เกิดขึ้นจะดับเมื่อไร ไม่มีอะไรที่จะวัดได้เลย นอกจากเอาอายุการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ รูป ๆ หนึ่งจึงจะดับไป ไม่ว่ารูปนั้น จิตจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม จะเกิดอยู่ที่ไหนก็ตามแต่ รูปใดก็ตามที่เกิดที่จากรูปนั้นดับ ก็ต่อเมื่อเทียบกับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ เท่านั้นเอง

ถ. ถ้าเราเห็นรูปพร้อมกับการเกิดของรูป ก็นับไปตั้งแต่อดีตภพวงศ์ จนกระทั่งถึงตทาลัมพนจิต วิถิจิตก็ดับลงพอดี

ส. รูปใดก็ตามที่เกิดก่อนอดีตภพวงศ์ หรือรูปใดก็ตามที่เกิดหลังจาก อดีตภพวงศ์ เพราะบางรูปเกิดตรงชวนจิตก็ได้ ตรงไหนก็ได้ แต่หมายความว่า รูปดับเร็วแค่ไหน คือ รูปดับเร็วเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ รูป ๆ หนึ่งที่เกิด จึงจะดับ

ถ. วิถิจิตดับลง ก็ไม่จำเป็นว่ารูปต้องดับลงพร้อมกัน

ส. รูปไหนก็นับไปว่า จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ รูป ๆ นั้นจึงดับ

สำหรับในวันนี้ จะขอกล่าวถึงความสัมพันธ์ของนามธรรมและรูปธรรมในภูมิ ที่มีชั้น ๕ เพราะว่าในภูมิที่มีชั้น ๕ นั้น นามธรรมและรูปธรรมอาศัยกันและกัน เกิดขึ้นเป็นไป แต่ทั้ง ๆ ที่นามธรรมและรูปธรรมอาศัยกันและกัน แต่ขณะใดก็ตามที่จิต ไม่มีรูปหนึ่งรูปใดปรากฏเป็นอารมณ์ ขณะนั้นก็เสมือนกับว่ารูปที่เกิดขึ้นและดับไปนั้น ไม่มีความหมาย ไม่มีความสำคัญอะไรเลย

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบความสัมพันธ์ของจิต เจตสิก และรูปในภูมิที่มี
ชั้น ๕ ตั้งแต่ปฏิสนธิ เพื่อที่จะได้เห็นว่ ขณะใดเป็นขณะที่รูปปรากฏ และขณะใด
แม้มีรูปเกิดดับก็จริง แต่เมื่อรูปนั้นไม่ปรากฏ ก็เหมือนกับว่าไม่มีความสำคัญอะไร

รูปทั้งภายในและภายนอกร่างกายในขณะนี้ ทุกรูปอาศัยสมุฏฐานเกิดขึ้น
และดับไป โดยที่มีอายุเพียง ๑๗ ขณะจิตเท่านั้น บางคนก็สงสัยว่า เฉพาะรูปภายใน
เท่านั้นหรือที่มีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ แต่ความจริงไม่ว่าจะเป็นรูปภายใน
หรือรูปภายนอกก็ตาม จะเกิดจากสมุฏฐานใด ๆ ก็ตาม คือ จะเกิดจากกรรม
เป็นสมุฏฐาน หรือเกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน หรือเกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน หรือ
เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน รูปที่เกิดขึ้นที่เป็นสภาวะรูปจะต้องมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ
๑๗ ขณะเท่านั้น

ใครจะรู้ หรือใครจะไม่รู้ก็ตาม จะอยู่ที่ไหน ไกลแสนไกลอย่างไรก็ตาม
รูปที่เกิดขึ้นก็ต้องมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะเท่านั้น

และสำหรับการเปลี่ยนภพชาติ จากอดีตชาติมาเป็นปัจจุบันชาติก็ดี หรือ
จากปัจจุบันชาติเป็นชาติหน้าก็ดี เป็นไปโดยไม่รู้ตัวเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ สำหรับ
วิบากจิตซึ่งเป็นจิตที่เป็นผลของกรรม แม้เกิดขึ้นกระทำกิจการงานต่าง ๆ ก็ไม่สามารถ
รู้ได้ เช่น ปฏิสนธิจิต เป็นต้น

ก่อนจุติจากชาติก่อน แต่ละท่านเป็นใคร อยู่ที่ไหน ไม่มีใครสามารถทราบได้
อาจจะป็นสัตว์ดิรัจฉานอยู่ในมหาสมุทร มีรูปร่างที่เล็กที่สุด แต่ปัจจุบันชาตินี้
ก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งในโลก หรือชาติก่อนอาจจะเกิดในนรก ได้รับความทรมาน
มากมาย เมื่อจุติจากชาติก่อนก็ปฏิสนธิเป็นคนหนึ่งในโลกมนุษย์ หรือชาติก่อน
อาจจะป็นเปรตที่มีความทุกข์ทรมานแสนสาหัสด้วยความหิว แต่ขณะนี้ก็เป็นมนุษย์ที่
จำไม่ได้ถึงความหิวกระหายในชาติก่อนที่เกิดเป็นเปรต และจากเปรตสู่ความเป็น
มนุษย์ จากดิรัจฉานสู่ความเป็นมนุษย์ จากอสุรกายสู่ความเป็นมนุษย์ จากความ
เป็นเทวดาชั้นหนึ่งชั้นใดสู่ความเป็นมนุษย์ หรือจากความเป็นรูปพรหมในชาติก่อน

สู่ความเป็นมนุษย์ในชาตินี้ หรืออาจจะถึงความเป็นอรุณพรหมในอรุณภูมิในชาติก่อน มาเป็นมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงจากชาติก่อนสู่ชาตินี้ จะไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลย

นั่นคือจิตที่เป็นวิบาก ซึ่งถ้าได้พิจารณาเรื่องของวิบากจิต โดยการศึกษา ปรมาตถธรรม โดยการศึกษาเรื่องของจิตโดยละเอียด จะเห็นได้ว่า มีจิตมากมายหลาย ประเภท ที่เป็นวิบากจิตก็มีหลายประเภท แต่ส่วนใหญ่แล้วจิตที่เป็นวิบากนั้น ไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้น ในขณะที่เปลี่ยนจากชาติก่อนมาเป็นชาตินี้ แม้จิตจิตของ ชาติก่อนเกิดแล้วดับก็ไม่รู้ตัว และเมื่อปฏิสนธิจิตในชาตินี้เกิดขึ้นแล้วดับก็ไม่รู้ตัว

ก่อนตายชาติก่อนอาจจะประสบอุบัติเหตุก็ได้ ไข้ไหม ไม่มีใครรู้เลยว่า จากชาติก่อนโดยสภาพใด เป็นโรคเจ็บป่วยประเภทไหน มีความทุกข์ทรมาน หรือ มีความสุขสำราญอย่างไร และการจะจากโลกนี้ไปสู่ชาติหน้าก็เช่นเดียวกัน คือ อาจจะเป็นขณะไหนได้ทั้งสิ้น ขณะที่กำลังได้ยินได้ฟังพระธรรมในขณะนี้และจิตจิต ก็เกิด และก็จากความเป็นบุคคลนี้ไป แล้วแต่ว่าจะไปเป็นสัตว์เล็ก ๆ หรือจะเป็นเปรตอีก เป็นอสุรกายอีก เป็นเทวดาอีก เกิดในนรกอีกก็ได้ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ควรที่จะทราบว่า สำหรับในภูมิที่มีชั้น ๕ ขณะที่ปฏิสนธิจิต เกิดขึ้น ขณะนั้นมีรูปซึ่งเกิดจากกรรมในกรรม ถ้าเป็นมนุษย์ก็มีรูป ๓ กลุ่มเล็ก ๆ ได้แก่ กลุ่มของรูปที่เป็นที่เกิดของจิต ๑ กลุ่ม คือ หทยทสกะ กลุ่มของรูปที่เป็น เพศหญิงหรือเพศชาย ๑ กลุ่ม คือ ภาวทสกะ และกลุ่มของปสาทรูปที่เป็นกายทสกะ อีก ๑ กลุ่ม ขณะนั้นนามธรรมและรูปธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

นี่คือการที่จะเข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมโดยละเอียด เริ่มตั้งแต่ ปฏิสนธิ เพื่อจะได้เข้าใจว่า แท้ที่จริงแล้วที่เรามีความยินดีพอใจในรูปบ้าง ในเสียงบ้าง ในกลิ่นบ้าง ในรสบ้าง ในโผฏฐัพพะบ้างนั้น เป็นช่วงเวลาเวลาที่เล็กน้อยมาก แม้ว่ามี รูปเกิดร่วมด้วย แต่ขณะใดที่รูปนั้นไม่ปรากฏ ไม่ได้ยึดถือผูกพันในรูปนั้นเลยว่าเป็นร่างกายของเรา แม้แต่กลุ่มของรูป ๓ กลุ่ม หรือ ๓ กลาปเล็ก ๆ ๓ กลุ่มนั้น ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดมีรูป ๓ กลุ่มนี้เกิดร่วมด้วย ก็ไม่มีการยึดถือในรูป ๓ กลุ่มนั้นว่า

เป็นเรา และรูป ๓ กลุ่มนั้นก็มียายุเพียงแค่ ๑๗ ขณะของจิตและดับไป เพราะฉะนั้น มีความสำคัญอะไรระหว่างปฏิสนธิจิตกับรูปเล็ก ๆ ๓ กลุ่มนั้น

ในรูปเล็ก ๆ ๓ กลุ่ม เฉพาะหทยรูปรูปเดียวเป็นที่เกิดของจิต เพราะว่าในภุมิที่มี ๕ ชนนามธรรมที่เกิดขึ้นจะต้องเกิดที่รูป

เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างนามธรรมและรูปธรรมในขณะที่เกิด คือ รูปแม้ว่าจะเป็นกัมมชรูป เป็นรูปที่เกิดจากกรรม แต่ถ้าปฏิสนธิจิตไม่เกิดก็เกิดไม่ได้ กัมมชรูปเกิดพร้อมกับจิตและเจตสิกในขณะนั้น แต่แม้มีรูป ๓ กลุ่ม เฉพาะรูปที่เป็น หทยวัตถุรูปเดียวเท่านั้นที่เป็นที่เกิดของจิต และหทยรูปนี้ก็มีอายุ ๑๗ ขณะของจิต และดับไป แต่ปฏิสนธิจิตนั้นดับเร็วกว่า ปฏิสนธิจิตเมื่อเกิดขึ้น ก่อนที่รูปจะดับ ปฏิสนธิจิตนั้นก็ดับแล้ว ในขณะนั้นรูปเป็นที่เกิดของจิตเพียงรูปเดียว

สำหรับภุมิที่มี ๕ จิตจะเกิดนอกรูปไม่ได้เลย และส่วนใหญ่จิตจะเกิดที่รูป ซึ่งชื่อว่า หทยรูป แม้ในขณะนั้นเอง เว้นจิต ๑๐ ดวง คือ เว้นจิตเห็น จักขุวิญญาณ ๒ ดวง เว้นโสทวิญาณ จิตได้ยิน ๒ ดวง เว้นขามวิญาณ จิตได้กลิ่น ๒ ดวง เว้นชีวหาวิญาณ จิตลิ้มรส ๒ ดวง เว้นกายวิญาณ จิตรู้ไผฏฐัพพะ ๒ ดวง ขณะนี้เว้นจิต ๑๐ ดวงนี้ จิตกำลังเกิดดับอยู่ที่หทยรูป แต่ไม่มีใครรู้ เพราะว่า รูปก็เป็นรูป นามก็เป็นนาม แม้จะนามจะเกิดดับ รูปจะเกิดดับ แต่ขณะใดที่ไม่เป็น อารมณ์ของจิต ขณะนั้นก็จะไม่มีการยึดถือรูปใด ๆ ว่า เป็นเรา หรือเป็นร่างกายของเราเลย

๑๗๙๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๑

นี่คือก่อนที่ทุกท่านจะมานั่งอยู่ที่นี่ เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นขณะแรก ต่อจากนั้นก็เกิดเป็นภวังคจิต และมีรูปเล็ก ๆ ซึ่งรูปนั้นก็เกิดดับและสืบต่อจนกว่าจะมีร่างกายครบสมบูรณ์ แต่ก่อนที่จะมีร่างกายครบสมบูรณ์ หลังจากทีปฏิสนธิจิตดับไป ภวังคจิตดับไป วาระแรกที่เกิดจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์ คือ มโนทวารวิถีจิต เกิดขึ้นยินดีพอใจในภพชาติที่กำลังเป็นอยู่ ในขณะนั้นจิตเกิดที่หทยรูป ยังไม่รู้อะไรทั้งสิ้น โลกมืดสนิท เพราะฉะนั้นไม่มีการเห็นก็ต้องมืด ซึ่งในขณะที่เป็น ปฏิสนธิจิต ไม่มีการรู้สึกตัวเลย และในขณะที่เป็นภวังคจิตก็ไม่มีการรู้สึกตัวเลย ขณะที่วิถีจิตทางมโนทวารเกิดขึ้นยินดีพอใจในภพชาติ ขณะนั้นไม่เห็นอะไรทั้งสิ้น ขณะนั้นให้รู้ว่าเป็นโลกที่มืด

อย่างท่านที่มีความสงสารผู้ที่กำลังโศกเศร้า ก็กล่าวว่า มีความสงสารท่านผู้นั้น มาก แต่ตามความเป็นจริง ถ้ารู้สภาพของจิตที่เกิดดับสืบต่อทำกิจจริง ๆ จะเห็นว่า เป็นปกติธรรมดา เพราะว่าขณะใดที่ไม่รู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใด ขณะนั้นไม่รู้รู้สึกตัว และถ้าเป็นการรู้อารมณ์เฉพาะทางมโนทวาร ก็เหมือนกับตอนที่ปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป ภวังคจิตเกิดต่อ และวิถีจิตวาระแรก คือ การรู้อารมณ์ทางมโนทวารนั่นเอง ซึ่งก็เหมือนกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่กำลังไม่รู้รู้สึกตัว ที่กำลังโศกเศร้า และคนอื่นก็สงสาร แต่ความจริงแล้วควรสงสารใคร เพราะว่าในขณะนั้นไม่พูด ไม่เจ็บ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน อาจจะมีการคิดนึก เหมือนกับตอนที่เกิดและมโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้นคิดนึก ก็ไม่มีความต่างกันเลย

ถ้าพิจารณารู้ลักษณะสภาพของจิตจริง ๆ แล้ว ก็ไม่มีความแปลก เป็นแต่ว่า ขณะใดวิถีจิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ก็ดับไปหมด และเป็นภวังค์ และต่อมา

จิตอาจจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหู และก็ดับไปหมดอีก การเกิดขึ้นที่จะรู้อารมณ์แต่ละครั้งก็เป็นไปอย่างสั้นมากทีเดียว

เพราะฉะนั้น ได้ทราบแล้วว่า ปฏิสนธิจิตเกิดที่รูป ที่ทหยวัตถุ ภวังคจิตเกิดที่รูป ที่ทหยวัตถุ และจิตส่วนใหญ่เกิดที่รูป ที่ทหยวัตถุ

ทหยวัตถุเป็นเพียงที่เกิด ไม่ใช่ทวาร คือ ไม่ใช่ทางที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์หนึ่ง อารมณ์ใด ขณะที่นอนหลับสนิทกับขณะที่โคม่า ไม่รู้สึกตัว ต่างกันไหม ต่างหรือไม่ต่าง

ขณะที่นอนหลับสนิทไม่รู้สึกตัว นาสบายไหม ไม่ต้องเห็น นาสบายดี ไม่มีอารมณ์ที่จะมาทำให้เดือดร้อน คือ เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจทางตา ไม่ถูกตา ไม่ถูกใจ ไม่ต้องเห็น ขณะที่นอนหลับสนิท ไม่ต้องได้ยิน ไม่ต้องได้กลิ่น ไม่ต้องลิ้มรส ไม่ต้องรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ขณะนั้นก็เหมือนกับคนที่โคม่าเหมือนกัน เพราะว่าขณะนั้นเป็นภวังคจิต

ถ้าร่างกายของบุคคลใดกำลังมีสภาพที่คนอื่นมองเห็นแล้วสงสารด้วยความ เป็นห่วงว่าน่าจะเจ็บมาก เช่น คนที่ผ่าตัดหรือได้รับอุบัติเหตุอย่างร้ายแรง มีสภาพที่ ปรากฏเหมือนกับว่าทุกข์ทรมาน แต่ขณะใดที่ภวังคจิตกำลังเกิดดับสืบทอด ขณะนั้น ไม่เดือดร้อนเลย จะสงสารคนที่นอนหลับไหม ถ้าไม่สงสารคนที่กำลังนอนหลับ คนที่ผ่าตัดและจิตเป็นภวังค์ ก็ไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ถ้าในทวารวิถีจิตเกิดก็ไม่เจ็บ เพราะว่าขณะนั้นไม่มีการรู้โณรูปพะการกระทบสัมผัส กายใด ๆ เลยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริงก็รู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเลย แล้วแต่ว่าจิตเจตสิกจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ใด

คนรอบข้างของคนป่วยหนักอาจจะเห็นทุกข์เดือดร้อน ปฐมพยาบาลด้วยวิธีต่าง ๆ แต่คนไข้ที่กำลังเป็นภวังคจิตไม่เดือดร้อนหรือเป็นทุกข์เลย เหมือนกับขณะที่ กำลังหลับสนิทจริง ๆ หรือเหมือนกับคนที่เป๋นลมปัจจุบัน คนที่มองเห็นก็เห็นว่า กำลังชัก กำลังกระตุก กำลังเกร็ง ร่างกายกำลังเย็นจัด แต่คนที่เป๋นภวังคจิตไม่รู้ อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายใด ๆ เลยทั้งสิ้น ไม่ได้เดือดร้อนเลย

แสดงให้เห็นว่าไม่มีความต่างกันของรูป ถ้าขณะนั้นจิตไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ แต่ถ้าจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางกายขณะใด ไม่ว่าจะโคม่า หรือไม่โคม่า ขณะนั้นก็ เป็นทุกข์หรือเป็นสุขเท่านั้นสำหรับทางกาย ซึ่งสภาพความรู้สึกที่เกิดกับกายวิญญาณ ต้องเป็นทุกข์เวทนา หรือสุขเวทนา เหมือนปกติธรรมดา

ทุกคนที่กำลังสงสัยคนที่เจ็บหนักโคม่า ถ้าพิจารณาจริง ๆ ใครน่าสงสาร คนที่ไม่รู้สึกตัว ไม่น่าสงสาร แต่คนที่กำลังสงสัยคนที่กำลังป่วยเจ็บ ขณะนั้น ความรู้สึกเป็นโคม่าสเวทนา

การเป็นผู้ละเอียดในการพิจารณาสภาพธรรม จะทำให้รู้ขณะจิตของตนเองว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล และจะมีความมั่นคงไม่หวั่นไหวในสภาพ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพราะเป็นผู้ที่รู้ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้นได้ถูกต้อง

สำหรับปฏิสนธิจิต เกิดที่หทัยวัตถุ ภวังคจิตเกิดที่หทัยวัตถุ หทัยวัตถุ ไม่ใช่ทวาร ไม่ใช่ทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ เป็นแต่เพียงที่เกิดของจิตในภุมิที่มีขันธ ๕

ขณะนั้นหทัยวัตถุกำลังเกิด ไม่รู้เลย และจิตก็กำลังเกิดที่หทัยวัตถุ ก็ไม่รู้ด้วย แต่จะรู้รูปต่อเมื่อเห็น ต่อเมื่อได้ยิน แม้ว่าขณะนั้นมีหทัยวัตถุซึ่งเป็นที่เกิดของจิตอื่น ๆ ที่ไม่ใช่จิตเห็น จิตได้ยิน แต่แม้กระนั้นก็ไม่สามารถรู้ได้ แต่ถึงอย่างนั้นในภุมิที่มี ขันธ ๕ จิตเจตสิกก็ต้องเกิดที่รูป

สำหรับการรู้อารมณ์ทางใจ คือ มโนทวารวิจิตร เกิดเป็นวาระแรก หลังจากที ปฏิสนธิจิตดับไปแล้วภวังคจิตเกิดต่อ จิตขณะแรกที่เปลี่ยนจากอารมณ์ของภวังค์เป็น อารมณ์อื่นนั้น คือ จิตที่นึกถึงอารมณ์ ชื่อว่ามโนทวารวชิชฌิต

เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป ภวังคจิตเกิดและดับสืบต่ออยู่เรื่อย ๆ ยังไม่ เปลี่ยนอารมณ์เลย เพราะฉะนั้น การที่จะเปลี่ยนอารมณ์ของภวังค์ซึ่งเกิดดับเหมือน กระแสน้ำ ก็ต้องโดยการนึกถึงอารมณ์ ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า มโนทวารวชิชฌิต ถ้าแปลโดยศัพท์จะแปลว่า จิตที่รำพึงถึงอารมณ์ แต่สำหรับภาษาไทยถ้าใช้คำว่า รำพึงถึงอารมณ์ คนก็ต้องคิดว่า ต้องรำพึงบานที่เดียว แต่ถ้าจะเข้าใจจรด ไม่ติดที่ พยัญชนะ ก็เข้าใจว่าจรดของอวชิชฌิต คือ นึกถึงอารมณ์ จะเร็วไหม เพียงแค่

ขณะที่เป็นภวังค์อยู่ เกิดดับเป็นกระแสภวังค์ ไม่รู้อารมณ์ทางทวารไหนเลย และก็เกิดนึกถึงอารมณ์ขึ้น ขณะนั้นถ้าเป็นทางใจ ก็เป็นมโนทวารารมณ์จิต เป็นวิจิตรจิตครั้งแรกที่เปลี่ยนจากอารมณ์ของภวังค์เป็นอารมณ์อื่น นี่เป็นกิจที่ ๓

ถ้าจะเข้าใจชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ก็ต้องเข้าใจจิตแต่ละขณะที่เกิดขึ้นกระทำกิจต่าง ๆ ซึ่งได้กล่าวถึงแล้ว คือ กิจที่ ๑ ปฏิสนธิกิจ กิจที่ ๒ ภวังคกิจ และกิจที่ ๓ ที่เปลี่ยนจากอารมณ์ของภวังค์เป็นอารมณ์อื่น คือ อารมณ์จิต นึกถึงอารมณ์

กำลังนึกถึงอารมณ์ทางใจในขณะนั้นหรือเปล่า นั่ง ๆ อยู่เกิดนึกอะไรขึ้นมาให้ทราบว่า ขณะนั้นมโนทวารารมณ์จิตเกิดขึ้นทำอารมณ์จิต เปลี่ยนจากอารมณ์ของภวังค์เป็นอารมณ์อื่นซึ่งไม่ใช่อารมณ์ของภวังค์ เป็นประจำทุกวันแต่ไม่เคยทราบเลยว่า มีจิตที่ทำงานนี้ทุกครั้งที่นึกถึงอารมณ์อะไรที่กำลังคิดเรื่องอะไรทางใจ วิจิตรแรกที่ ไม่ใช่ภวังค์ต้องเป็นอารมณ์จิต เมื่อเป็นทางใจก็เป็นมโนทวารารมณ์จิตเกิดขึ้นนึกถึงอารมณ์

มีใครสามารถระลึกถึงลักษณะของมโนทวารารมณ์จิตไหม

จิตนี้เกิดขึ้นเพียงขณะเดียว ทำกิจนี้เร็วมาก หลังจากที่มีมโนทวารารมณ์จิตเกิดและดับไป คือ เพียงนึกถึงอารมณ์ ขณะนั้นจะเกิดกุศลจิตบ้าง อกุศลจิตบ้าง โลกมุขจิต ชอบในเรื่องที่กำลังคิดบ้าง หรือเป็นโทสมุขจิต ไม่ชอบเรื่องที่กำลังคิดบ้าง ในขณะนั้นจะเห็นได้ว่า ขณะที่กำลังชอบหรือไม่ชอบ สามารถรู้ได้ แต่ขณะที่เป็นมโนทวารารมณ์จิต คือ เพียงนึกถึงอารมณ์ขณะเดียว ก่อนที่โลกมุขจิตจะเกิด หรือโทสมุขจิตจะเกิดนั้น ไม่มีใครสามารถรู้ได้

ด้วยเหตุนี้แม้จิตจะเกิดขึ้นกระทำกิจ ส่วนใหญ่แล้วเป็นกิจที่ไม่สามารถรู้ได้ ตั้งแต่ปฏิสนธิกิจก็ไม่สามารถรู้ได้ ภวังคกิจก็ไม่สามารถรู้ได้ อารมณ์จิต คือ การนึกถึงอารมณ์ต่าง ๆ ถ้าเป็นทางใจ ได้แก่ มโนทวารารมณ์จิต ถ้าเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย จะได้แก่จิตอีกดวงหนึ่งซึ่งชื่อว่า ปัญจทวารารมณ์จิต ไม่ใช่มโนทวารารมณ์จิต แต่จิตที่ทำปฏิสนธิกิจก็ดี ทำกิจภวังคกิจก็ดี ทำกิจอารมณ์จิตก็ดี ไม่สามารถรู้ได้ ต่อเมื่อทางใจ มโนทวารารมณ์จิต

ดับแล้ว โลกมูลจิตเกิด หรือโทสมูลจิตเกิด หรือเมตตาเกิดเป็นกุศล ขณะนั้น จึงสามารถรู้ได้

จริง หรือไม่จริง

จิตเกิดขึ้นกระทำกิจการงานของแต่ละกิจ ๆ ไปโดยไม่รู้ นอกจากในขณะที่เป็นโลกมูลจิต โทสมูลจิต ซึ่งไม่ใช่อาวัชชนจิต เพราะว่าเกิดหลังจากที่จิตนี้แล้ว เพราะฉะนั้น โลกมูลจิตก็ดี โทสมูลจิตก็ดี หรือกุศลจิตก็ดีที่รู้ เพราะว่าทำชวนกิจ

โดยศัพท์ ชวนะ หมายความว่า ไปอย่างรวดเร็ว คือ เล่นไปในอารมณ์ที่จิตนี้ ไม่ว่าจิตจะนึกเรื่องอะไรขณะหนึ่งและดับไป โลกมูลจิตจะเล่นไปหรือไปอย่างรวดเร็ว ในอารมณ์นั้น ไม่รู้รอละเลยที่จะเป็นโลกะ โลกมูลจิตซึ่งเกิดต่อจากมโนทวาราวชชนจิต จะเกิดดับสลับต่อกัน ๗ ขณะ เป็นการที่จะสามารถรู้ลักษณะของจิตที่กำลังชอบหรือไม่ชอบ เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะว่าเกิดดับซ้ำกัน ๗ ขณะ และเป็นจิตที่ไปอย่างรวดเร็ว คือ เล่นไปตามอารมณ์ที่มโนทวาราวชชนจิตนี้

ทุกคนที่คิดเรื่องต่าง ๆ ทุกคืน ทุกวัน ถ้าระลึกจะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ถ้าคิดถึงเรื่องที่สนุกสนานน่าเพลิดเพลิน ขณะนั้นก็เป็นที่รู้สึกละสบายเป็นสุข ถ้าคิดถึงเรื่องที่ไม่น่าสบายใจเลย เป็นทุกข์กังวลเดือดร้อน ขณะนั้นก็เป็นที่รู้สึกละโทสมูลจิต และใครยับยั้งได้ที่จะไม่ให้จิตคิด ที่จะบอกว่า อย่าคิด ถ้าเรื่องไม่ดีเป็นทุกข์ก็อย่าคิด ห้ามไม่ได้เลย เพราะแล้วแต่อาวัชชนจิต คือ มโนทวาราวชชนจิต ที่จะเกิดขึ้นนึกถึงอารมณ์อะไร และจิตที่เกิดต่อก็เล่นไปตามอารมณ์ที่จิตคิดนั้น อย่างรวดเร็วด้วยโลกมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือกุศลจิต

ถ้าใครอยากจะทำเรื่องที่เป็นกุศล มีทางเดียว คือ สะสมการกระทำกุศลที่กุศลจิตเกิดมาก ๆ จนกระทั่งเป็นปัจจัยให้มโนทวาราวชชนจิตนึกถึงเรื่องนั้น และกุศลจิตก็เกิดต่อไป

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า ท่านซื้อกล้วยแขกไปถวายพระภิกษุด้วยความยินดี เห็นว่าเป็นอาหารที่ท่านไม่ค่อยได้ฉัน ต่อมาท่านก็ฝันว่า ท่านเคยซื้อกล้วยแขก

ไปถวายพระ ทำไมไม่ซื้ออีกล่ะ ในฝันท่านคิดอย่างนั้น เพราะฉะนั้น วันรุ่งขึ้นท่านก็ซื้อกล้วยแขกไปถวายพระอีก

แสดงให้เห็นว่า กุศลที่ทำบ่อย ๆ หรือที่ทำด้วยความปลานปลืม หรืออาจจะ เป็นกุศลพิเศษ อย่างกล้วยแขกก็คงไม่มีใครคิดที่จะถวายพระภิกษุ แต่เมื่อผู้ใดได้ถวาย ผู้นั้นก็เกิดจิตที่ทำให้ปลานปลืมว่า เราได้ถวายสิ่งซึ่งคนส่วนใหญ่คงจะไม่ค่อยถวาย ท่านคงจะไม่ค่อยได้ฉัน จึงเป็นปัจจัยให้ฝันเป็นกุศล และผลก็คือทำให้เกิดกุศลต่อไป คือ วันต่อไปท่านก็ซื้อกล้วยแขกถวายพระภิกษุอีก

ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาจริง ๆ แม้แต่ความคิด มโนทวาราวชชนจิตจะเกิดขึ้น คิดอะไร ก็เป็นไปตามการสะสม

คืนนี้ทุกคนก็จะฝัน ขณะที่ฝันก็คงไม่รู้ว่ามีโนทวาราวชชนจิตคิดแต่ละเรื่อง แล้วแต่ว่าในฝันนั้นบางขณะก็เป็นโลภะ บางขณะก็เป็นโทสะ บางขณะก็เป็นกุศล เพราะฉะนั้น ความฝันของแต่ละคนก็จะพิจารณาได้ว่า เป็นโลภะมาก หรือโทสะมาก หรือเป็นกุศลมาก แต่ยับยั้งไม่ได้ และแม้ไม่ใช่ความฝันก็ยังยับยั้งไม่ได้ ไม่ใช่ว่าในขณะที่ยฝัน แต่แม้ไม่ฝันก็ไม่มีใครสามารถห้ามโนทวาราวชชนจิตเกิดนึกคิดแต่ในเรื่องที่จะทำให้สบายใจ หรือเป็นกุศล เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค อรรถกถาจริยานานัตตญาณนิตเทส
ข้อ ๑๖๕ มีข้อความว่า

ชื่อว่าอาวัชชนะ เพราะอรรถว่า นำออกไปจากสันดาน (การสืบทอด) อันเป็น ภาวรงค์ แล้วนึก คือ น้อมไปสู่อารมณ์

จะต้องนึกกันอีกมากมายเหลือเกินในสังสารวัฏฏ์ แต่ถ้าทราบว่าเป็นจิตประเภทใดก็ยังดี คือ ให้รู้ว่าขณะที่นึกเป็นจิตประเภทหนึ่ง ไม่ใช่โลภมูลจิต โทสมูลจิต แต่เป็นจิตที่ทำอาวัชชนกิจ ซึ่งมี ๒ ดวง คือ ถ้าเป็นเพียงการนึกถึงอารมณ์ทางใจ ขณะนั้นไม่ใช่อารมณ์ที่มากกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ใจนึกถึงอารมณ์ ขณะนั้นเป็นมโนทวาราวชชนจิต และถ้าขณะที่อารมณ์กระทบตา ทำให้เกิดนึกถึง

อารมณ์ที่กระทบตา ขณะนั้นเป็นปัญจทวาราวชชนจิตที่นึกถึงรูปอารมณ์ที่กระทบตา ถ้าเป็นทางหู เสี่ยงกระทบหูขณะใด การที่เสี่ยงกระทบหูเป็นปัจจัยให้ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นนึกถึงเสียง

เพราะฉะนั้น จิตที่ทำอวชชนกิจ มี ๒ ดวง คือ มโนทวาราวชชนจิต นึกถึงอารมณ์ทางใจ ๑ ดวง และปัญจทวาราวชชนจิต นึกถึงอารมณ์ที่กระทบตา กระทบหู กระทบจมูก กระทบลิ้น กระทบกาย ๑ ดวง ก่อนที่วิถีจิตอื่นๆ จะเกิด เช่น ทางใจ ก่อนที่โลภะจะเกิด โทสะจะเกิดเป็นไปในอารมณ์ต่างๆ ก่อนที่จะฝันเป็นเรื่องราวต่างๆ มโนทวาราวชชนจิตจะเกิดเพียงขณะเดียวและดับไป หลังจากนั้นจิตที่เกิดต่อก็แล่นตามอารมณ์นั้น ซึ่งจิตที่เกิดต่อ คือ กุศลจิต หรืออกุศลจิต ทำชวนกิจ คือ แล่นตามอารมณ์ที่มโนทวาราวชชนจิตนึก

เป็น ๔ กิจแล้ว คือ ปฏิสนธิกิจ ๑ ภวังคกิจ ๑ อวชชนกิจ ๑ และชวนกิจ ๑

๑๗๙๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๑

ก่อนที่จะเติบโตออกจากครรภ์มารดา มโนทวารวิถีจิตก็เกิดมากมายนับไม่ถ้วน เพราะฉะนั้น บางท่านอาจจะเห็นหลังจากที่เด็กคลอดจากครรภ์มารดาแล้ว บางครั้งก็ยิ้ม แสดงให้เห็นว่า ในขณะนั้นต้องนึกถึงเรื่องที่ทำให้เกิดโสมนัส ความรู้สึกที่เป็นสุข แม้ว่าจะหลับตาบางคนก็ยังยิ้ม แสดงว่าขณะนั้นมโนทวารวชิชชนจิตเกิด นี่ ต่อจากนั้นโสมนัสเวทนาที่เกิดกับโลภมูลจิต หรืออาจจะเป็นมหากุศลจิตที่เกิดกับโสมนัสเวทนาเกิดก็ได้ โดยที่ไม่มีใครรู้ เพราะว่าขณะใดก็ตามที่ไม่มี การรู้ อารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนั้นเป็นมโนทวารวิถีจิต สลับกับ ภาวังคจิต

ขณะใดที่ไม่รู้ อารมณ์ใดเลยทั้งสิ้น ขณะนั้นเป็นภาวังค์ แต่ขณะใดที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่คิดนึก ขณะนั้นเป็นวิถีจิต ทางใจ เป็นมโนทวารวิถีจิต

สำหรับกิจ ๔ กิจ คงไม่ต้องท่อง ใช่ไหม ปฏิสนธิกิจ ภาวังคกิจ อาวัชชนกิจ ขวนกิจ นี่เป็นเรื่องทางใจ ต่อไปเป็นเรื่องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

โลภมูลจิตในภุมิที่มีขันธ์ ๕ ต้องเกิดที่รูป และขณะใดที่ไม่ใช่จักขุวิญญาณ โสทวิญญูญาณ ฆานวิญญูญาณ ชิวหาวิญญูญาณ กายวิญญูญาณ จิตอื่นทั้งหมดต้องเกิดที่หทยวัตถุ

เมื่อหทยวัตถุเกิดแล้วก็มีอายุ ๑๗ ขณะของจิตและกัปป แล้วแต่ว่าหทยวัตถุ นั้นจะเป็นที่เกิดของจิตประเภทใด ขณะที่มีมโนทวารวชิชชนจิตเกิดนี้ถึงอารมณ์ ขณะนั้น ต้องเกิดที่หทยวัตถุ และหลังจากที่มีมโนทวารวชิชชนจิตดับลง ขณะที่เป็นโลภมูลจิต

ขณะนั้นก็ต้องเกิดที่ทหยัตถุ แต่ทหยัตถุไม่ใช่ทวาร ไม่ใช่ทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ เป็นแต่เพียงที่เกิดของจิต

ความสัมพันธ์ของรูป คือ รูปซึ่งที่เป็นที่เกิดของจิตมี ๖ รูป ได้แก่ ทหยัตถุรูป เป็นที่เกิดของจิตส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็มีจักขุปสาทรูปเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ ๒ ดวง โสตปสาทรูปเป็นที่เกิดของโสตวิญญาณ ๒ ดวง ฆานปสาทรูปเป็นที่เกิดของ ฆานวิญญาณ ๒ ดวง ชิวหาปสาทรูปเป็นที่เกิดของชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง กายปสาทรูปเป็นที่เกิดของกายวิญญาณ ๒ ดวง นี่คือรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต

ถ. ปฏิสนธิจิตเกิดแล้วเป็นภวังคจิต จากภวังคจิตเป็นอดีตภวังค์ จากอดีตภวังค์เป็นภวังคจลนะ จากภวังคจลนะเป็นภวังคุปัจเฉทะ จากนั้นก็เป็น ทวาราวชชนจิต ต่อไปเป็นทวิปัญจวิญญาณ หลังจากนั้นเป็นสัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ โภจฐัพพะ และก็เป็นชวนจิตที่เกิดเป็นโลภะ โทสะ ๗ ขณะ จากนั้นเป็นตทาลัมพะ และจากตทาลัมพะก็เป็นภวังคจิตอีก และก็เป็นมโนทวาราวชชนจิตอีก จากมโนทวาราวชชนจิตจะกลับไปเป็นสัมปฏิจฉันนะอะไรพวกนี้อีกหรือเปล่า

สุ. ไม่ใช่ วิถีจิตที่กล่าวถึงตั้งแต่อดีตภวังค์ ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ และปัญจทวาราวชชนะ ปัญจวิญญาณ สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ โภจฐัพพะ ชวนะ ตทาลัมพะ นั่นคือขณะที่รูปกระทบกับตาและจิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือเสียงกระทบกับหูและจิตเกิดขึ้นได้ยินเสียงที่กำลังปรากฏ หรือขณะที่กลิ่นกระทบกับจมูกและจิตเกิดขึ้นรู้กลิ่น หรือขณะที่รสกระทบลิ้นและจิตเกิดขึ้นลิ้มรส หรือขณะที่ โผฏฐัพพะเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวกระทบกายและจิตเกิดขึ้นรู้เย็นร้อน อ่อนแข็ง ตึงไหวที่กระทบกาย นี่คือเรื่องของปัญจทวารวิถี

แต่สำหรับมโนทวารวิถี ไม่ใช่ขณะที่สิ่งที่ปรากฏทางตายังไม่ดับ ไม่ใช่การรู้เสียงที่ยังไม่ดับ มโนทวารวิถีจิตกับปัญจทวารวิถีจิต ต่างกันที่ปัญจทวารวิถีจิต ทางตา วิถีจิตทั้งหมดมีรูปที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ ถ้าเป็นทางหู วิถีจิตทั้งหมดก็รู้เสียงที่ยังไม่ดับ นี่คือโสตทวารวิถี ถ้าเป็นทางจมูก ขณะที่กำลังได้กลิ่น จิตทั้งหมดที่เป็น ฆานทวารวิถีจิต อาศัยฆานปสาทรูปเกิด ต้องรู้กลิ่นที่ยังไม่ดับ แต่ทางมโนทวารวิถี

ไม่ใช่จิตที่กำลังรู้รูปที่กระทบตาที่ยังไม่ดับ ถ้าเป็นอย่างนั้นวิถิจิตต้องเป็น จักขุทวารวิถิจิต มโนทวารวิถิจิตไม่ใช่โสทวารวิถิจิต เพราะว่าโสทวารวิถิจิต ต้องเป็นวิถิจิตทั้งหมดที่กำลังรู้เสียงที่ยังไม่ดับ แต่มโนทวารวิถิจิตไม่ใช่อย่างนั้น

ถ. เมื่อมโนทวารวิถิจิตดับไปแล้ว ก็เป็นชวณจิตที่เกี่ยวกับโลกะ โทสะ ใช้หรือเปล่า

ส. เวลาที่มโนทวารวิถิจิตจะเกิด ก่อนนั้นต้องเป็นภวังค์ และการที่จิต จะเกิดขึ้นนี้ถึงอารมณ์ ภวังค์ต้องไหว เป็นภวังคฺฉลนะ ไม่มีอดีตภวังค์ เพราะการที่ กล่าวถึงอดีตภวังค์เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า ปสาทรูปเกิดพร้อมกับรูปที่กระทบ ปสาทรูป เกิดพร้อมกัน และรูปนั้นจะมีอายุ ๑๗ ขณะ ในระหว่าง ๑๗ ขณะทีรูป ยังไม่ดับจะมีจิตประเภทใดเกิดขึ้นบ้างจนกระทั่งรูปดับ และเป็นภวังคจิต หลังจากนั้น มโนทวารวิถิจิตจึงจะเกิด เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถิจิตต้องแยกออกจากปัญจทวารวิถิ อย่าปนกัน ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องของปัญจทวารวิถิและมโนทวารวิถิ ก็คิดว่ามโนทวารวิถิ เป็นปัญจทวารวิถินั่นเอง หรือคิดว่าปัญจทวารวิถิเป็นมโนทวารวิถิ เมื่อโลกมูลจิตเกิด โทสมูลจิตเกิด

ก่อนที่จะถึงทางปัญจทวารวิถิ ก็ขอกล่าวถึงตั้งแต่ปฏิสนธิ ภวังค์ และวิถิจิต วาระแรกที่ต้องเป็นมโนทวารวิถีก่อน เพราะว่าการเกิดในสังสารวัฏฏ์มีความยินดีพอใจ ในภพชาติ หลังจากทีปฏิสนธิจิตดับไป ภวังคจิตดับไป จะมีการนี้ถึงอารมณ์ซึ่งไม่ใช่ อารมณ์ของภวังค์ เป็นมโนทวารวิถิจิตเกิด มีความยินดีพอใจในภพชาติที่กำลังเป็นอยู่ จึงไม่มีปัญจทวารวชิชชนจิต ไม่มีจักขุวิญญาณ ไม่มีสัมปฏิจฉันนะ ไม่มีสันตிரณะ ไม่มีโวภูฐัพพะนะ

ทางมโนทวารวิถิ ทันทีที่มโนทวารวชิชชนจิตซึ่งทำอวิชชกิจดับลง โลกมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือกุศลจิตเกิดขึ้นแล่นไปซ้ำกัน ๗ ขณะ ซึ่งมโนทวารวชิชชนจิต ที่เป็นมโนทวารวิถิจิตขณะแรกเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว แต่เมื่อดับไปแล้ว โลกมูลจิตเกิด ๗ ขณะ หรือโทสมูลจิตเกิด ๗ ขณะ หรือกุศลจิตเกิด ๗ ขณะ ทำชวณกิจ ที่ใช้คำว่า

เล่นไป ตามไปเร็ว คือ ชวนกิจ กิจที่เล่นไปตามที่จิตนึกอย่างรวดเร็ว ไม่รื้อรอยที่จะพอใจหรือไม่พอใจในอารมณ์ที่จิตคิด นี่คือมโนทวารวิถี

การที่กล่าวถึงมโนทวารวิถีก่อน อาจจะทำให้เข้าใจปัญหทวารวิถีซึ่งจะเกิดภายหลัง หรือในชีวิตประจำวันแม้ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ก็ยังนึกทางใจ หรือในขณะที่กำลังเห็น บางคนก็ไม่สนใจในสิ่งที่เห็น กลับคิดนึกเรื่องอื่น เพราะวามโนทวารวิถีจิตเกิด โดยมโนทวารวชชนจิตนึกถึงเรื่องนั้น และโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิต หรือมหากุศลจิตก็เกิดต่อ ไม่ได้คิดถึงสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือในขณะที่ได้ยินเสียงมีคนถาม แต่ไม่ได้สนใจในเสียงที่ได้ยิน เพราะวามโนทวารวิถีจิตเกิด โดยมโนทวารวชชนจิตนึกถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใด และกุศลจิต หรืออกุศลจิตก็เล่นตามอารมณ์ที่มโนทวารวชชนจิตนึก ทำให้ไม่รู้ตัวพูดอะไร เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า บางคนถาม และอีกคนหนึ่งไม่สามารถตอบได้ เพราะว่าขณะนั้นมโนทวารวชชนจิตนึกถึงอารมณ์อื่น และโลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง มหากุศลจิตบ้าง ก็เล่นตามอารมณ์ที่มโนทวารวชชนจิตนึก

ถ. รู้ธรรมารมณ์ คือ รู้นาม รู้อรูป หรือรู้บัญญัติ คนที่เพิ่งเกิดมาไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน ไม่เคยมีเรื่องอะไรมาก่อน มโนทวารจะมีเรื่องอะไรให้คิดนึก จะมีอารมณ์ได้อย่างไร

ส. ที่ว่า ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินเลยในสังสารวัฏ เป็นไปได้ไหม เรื่องค้ำทั้งนั้นเลยที่คิด ไม่ยอมปล่อย ทั้ง ๆ ที่รูปที่ปรากฏทางตาดับจริง ๆ เสียงที่ปรากฏทางหูก็ดับจริง ๆ แต่ยังคงอยู่ในใจ เพราะสัญญาจำ แม้ว่ารูปนั้นจะดับแล้วไม่เห็น แต่ยังมีถึงรูปที่เคยเห็น เสียงนั้นก็ดับแล้ว แต่ก็ยังมีถึงเสียงที่เคยได้ยินได้กลิ่นก็ดับแล้ว แต่ก็ยังมีถึงกลิ่นได้ นอกจากนั้นยังคิดถึงเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตานึกถึงเรื่องเสียงที่ได้ยินทางหู นึกถึงเรื่องกลิ่น มีใครอยากได้กลิ่นหอม ๆ บ้างไหม วันนี้ต้องการกลิ่นชนิดไหน นั่นคือการนึกถึงเรื่องกลิ่นแล้ว นึกถึงเรื่องรสเป็นประจำจะรับประทานอะไร ขณะที่กำลังลิ้มรส รสก็ดับอย่างรวดเร็ว แต่ยังจำได้ว่าลิ้มรสอะไร และยังอยากจะมีลิ้มอย่างนั้นอีกเมื่อไร จะปรุงแต่งรสนั้นอย่างไร

รูปดับไปจริง ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่ใจ
ซึ่งติดตามไม่ลืมหูลืมตา ยังนึกถึงเรื่องและรูปนั้น ๆ อยู่ เพราะฉะนั้น จะกล่าวว่า
ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินอะไรในสังสารวัฏฏ์ เป็นไปไม่ได้เลย และโดยมากในทุก ๆ วัน
เป็นความพอใจ ขอให้มียอะไรเกิดขึ้นเกิด มีความต้องการที่จะเห็น หรือต้องการที่จะ
ได้ยิน ต้องการที่จะได้กลิ่น ต้องการที่จะลิ้มรส ต้องการที่จะกระทบสัมผัส บางที
เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ทราบว่าย้อนหรือแย้ง อยากจะรู้ใหม่ ต้องจับ เพื่อที่จะได้รู้ว่า
ย้อนหรือแย้ง หรือว่าย้อนใหม่ ร้อนใหม่

นี่เป็นเรื่องของการที่จะต้องมีความยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏเสมอ

เมื่อการสะสมความยินดีพอใจในแต่ละวัน ในแต่ละภพ ในแต่ละชาติ หลังจาก
ที่ปฏิสนธิจิตเกิดและดับไป ภวังคจิตเกิดและดับไปเป็นกระแสของภวังค์ จนกว่าวิถิจิต
จะเกิดขึ้นนึกถึงอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด แต่จะต้องแยกประเภทของจิตว่า จิตที่เป็น
วิบากทำกิจอะไรบ้าง และจิตที่ไม่ใช่วิบากทำกิจอะไร มิฉะนั้นก็สับสนปนกัน คือ
เอาจิตที่ไม่ใช่วิบากมาเป็นวิบาก อย่างบางคนเข้าใจว่า กุศลจิต อกุศลจิตเกิดขึ้น
เพราะกรรม ทำกรรมมาจึงต้องคิดอย่างนี้ แต่ที่จริงไม่ใช่ เข้าใจว่า อกุศลจิตเป็นวิบาก
ทำกรรมมาไม่ดีจึงต้องคิดไม่ดี เป็นโลภะบ้าง เป็นโทสะบ้าง แต่ไม่ใช่ เพราะว่า
กรรมไม่ดีคืออกุศลกรรม ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้นเห็น ขณะที่เห็นเป็นวิบาก แต่ขณะที่
ชอบหรือไม่ชอบในสิ่งที่เห็น จิตที่ชอบหรือไม่ชอบนั้นไม่ใช่วิบาก แต่เป็นเหตุที่จะ
ให้เกิดกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดผล คือ วิบาก

การศึกษาเรื่องจิต ต้องศึกษาโดยประเภทว่า เป็นชาติอะไร เป็นกุศล หรือ
เป็นอกุศล หรือเป็นวิบาก หรือเป็นกิริยา และจิตนั้นทำกิจอะไร เพื่อที่จะรู้ว่า ขณะใด
รู้สึกตัว และขณะใดไม่รู้สึกตัว

ถ. ภวังคจิตทางปัญจทวารไหวตามอารมณ์ที่มากระทบเป็นปัจจุบัน
ถูกต้องไหม

สุ. อารมณ์นั้นเกิดขึ้นและยังไม่ดับ

ถ. ทางมโนทวาร ภวังคจิตไหวได้อย่างไร

ส. รับรู้ต่อ ตามอารมณ์ของปัญจทวาร เมื่อปัญจทวารวิถิจิตดับไป เช่น จักขุทวารวิถิจิตดับไป ภาวังคจิตเกิด ต่อจากนั้นมโนทวารวิถิจิตจะนึกถึงสิ่งที่ปรากฏทางปัญจทวารต่อทันที ทางมโนทวารวิถิจิตจะต้องเกิดสืบต่อจากทางปัญจทวารวิถิจิต หลังจากที่ภาวังคจิตดับแล้ว มิฉะนั้นแล้วจะไม่ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร ที่รู้เป็นทางมโนทวาร เพราะว่าทางจักขุทวารเพียงเห็น โดยยังไม่รู้ว่า สิ่งปรากฏเป็นอะไร ยังไม่รู้จักความหมายของสิ่งที่ปรากฏ

การที่จะถ่ายทอดความสำคัญที่ยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ไม่ใช่เรื่องที่ยากเลย โดยขั้นของปริยัติ คือ การฟัง ซึ่งการฟังมาก ๆ เป็นพหูสูต จะทำให้เข้าใจชัดถึงความต่างกันของจิตแต่ละประเภทที่เกิดในขณะที่เห็น หรือ ในขณะที่นึกถึงสิ่งที่เห็น

ถ้าใช้คำว่า ทวาร หมายความว่า ทางที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์อื่นที่ไม่ใช่อารมณ์ของภาวังค ทุกครั้งที่จิตประเภทหนึ่งประเภทใดเกิด สอบความเข้าใจของตนเองได้เลยว่า ในขณะที่จิตเกิดโดยอาศัยทางไหน

อภิธัมมัตถสังคหะ วิศวินิฎฐิกา ปริจเจทที่ ๓ มีข้อความว่า

ชื่อว่าทวาร เพราะอรรถว่า เป็นเหมือนประตู เพราะความเป็นทางแห่งความเป็นไปของอรูปธรรมทั้งหลาย

ถ้าเป็นแต่เพียงปฏิสนธิดับไป และเป็นภาวังค เป็นกระแสภวังคอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่มีการรู้อารมณ์อื่นเลย ก็ไม่เดือดร้อนอะไร แต่ที่จะต้องเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง คิดนึกบ้าง จะต้องอาศัยทวาร ซึ่งทั้งหมดมี ๖ ทาง เป็นรูป ๕ ทาง และเป็นจิต ๑ ทาง

เรื่องของทวารกับเรื่องของวัตถุ นั้น ต่างกัน วัตถุ คือ ที่เกิดของจิต แต่ทวารเป็นทางที่เหมือนประตูที่จิตจะเกิดขึ้นเป็นไป

วัตถุที่เกิดของจิตเป็นรูปทั้งหมด มี ๖ รูป แต่ทวารซึ่งเป็นทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ก็มี ๖ แต่เป็นรูป ๕ เป็นนาม ๑ คือ จักขุปสาทเป็นจักขุทวาร โสตปสาทเป็นโสตทวาร ฆานปสาทเป็นฆานทวาร ชิวหาปสาทเป็นชิวหาทวาร กายปสาท

เป็นกายทวาร เป็นรูป ๕ ทวาร ส่วนมโนทวาร ได้แก่ ภวังคุปัจเฉทะซึ่งเกิดก่อนวิถิจิตทางใจ

ถ้าจะทบทวนกิจทั้งหมด ๑๔ กิจ คงจะไม่ลืม เพราะว่าเมื่อก็มีท่านผู้ฟังที่กล่าวถึงกิจต่าง ๆ เกือบจะครบ คือ กิจที่ ๑ ปฏิสนธิกิจ ไม่ใช่วิถิจิต กิจที่ ๒ ภวังคกิจ ไม่ใช่วิถิจิต เพราะว่าไม่ต้องอาศัยทวารหนึ่งทวารใดรู้อารมณ์ กิจที่ ๓ อารัมภณกิจ เป็นวิถิจิตขณะแรก มี ๒ ดวง คือ ปัญจทวารารัมภณจิต เป็นวิถิจิตแรกทางปัญจทวาร และมโนทวารารัมภณจิต เป็นวิถิจิตแรกทางมโนทวาร

ถ้าจะเรียงลำดับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ กิจที่ ๔ ก็คือ ทัสสนกิจ ได้แก่ จักขุวิญญูญาณทำกิจเห็น ต้องอาศัยจักขุปสาท

ถ้ากล่าวถึงจักขุวิญญูญาณ คือ จิตที่กำลังเห็นในขณะนี้ ทุกท่านก็ตอบได้ว่า เป็นวิถิจิต เพราะไม่ใช่ภวังค์ และทุกท่านก็ตอบได้ด้วยว่า เป็นจักขุทวารวิถิจิต เพราะว่าเป็นจิตที่อาศัยจักขุปสาทเกิดขึ้น และถ้าศึกษาโดยละเอียดต่อไปก็จำได้ว่า จักขุวิญญูญาณเกิดที่จักขุปสาทรูปนั่นเอง

เพราะฉะนั้น สำหรับจักขุวิญญูญาณ มีจักขุปสาทรูปเป็นทวาร เป็นทางเกิดขึ้น เห็นสิ่งที่ปรากฏ และอาศัยจักขุปสาทรูปเป็นวัตถุ คือ เป็นที่เกิด

จักขุวิญญูญาณในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ช่วงขณะจิตเดียวที่เกิดขึ้นเห็น จิตนั้นเกิดขึ้นที่จักขุปสาท และเห็นสิ่งที่กระทบกับจักขุปสาท นี่เป็นกิจที่ ๔ ทัสสนกิจ

๑๗๙๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๑

ขอทบทวน ๑. ปฏิสนธิกิจ ๒. ภวังคกิจ ๓. อารักขณกิจ ๔. ทัสสนกิจ จิตเห็น
ได้แก่ จักขุวิญญาณ ๒ ดวง ๕. สวณกิจ ได้แก่ โสตวิญญาณ ๒ ดวง

สวณกิจ คือ กิจได้ยิน กำลังได้ยินอยู่ในขณะนี้ เป็นโสตวิญญาณที่เกิดขึ้น
ทำสวณกิจ อาศัยโสตปสาทเกิดขึ้นได้ยินเสียง โสตวิญญาณเกิดที่โสตปสาทรูป
และดับทันที เพราะฉะนั้น โสตปสาทรูปเป็นโสตทวารของโสตวิญญาณ และเป็นที่เกิด
ของโสตวิญญาณด้วย

มีใครเคยรู้บ้างว่า โสตวิญญาณเกิดที่โสตปสาทรูป ดับที่โสตปสาทรูป และ
ได้ยินที่โสตปสาทรูป

กิจที่ ๖ ฆายนกิจ คือ จิตที่เกิดขึ้นได้กลิ่น ได้แก่ ฆานวิญญาณ ๒ ดวง

กิจที่ ๗ สายนกิจ คือ จิตที่เกิดขึ้นลิ้มรส ได้แก่ ชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง เกิดที่
ชิวหาปสาทรูป ดับที่ชิวหาปสาทรูป และรู้อารมณ์โดยอาศัยชิวหาปสาทรูป

กิจที่ ๘ คืออะไร ทุกคนคงจำได้หมดแล้ว แต่สำหรับผู้ที่มาฟังใหม่อาจจะคิดว่า
ยาก แต่ยากเฉพาะชื่อ ความจริงเป็นจิตที่เกิดขึ้นทำกิจเหล่านี้เป็นประจำ

กิจที่ ๘ ผุสนกิจ กิจที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย

กิจที่ ๙ สัมปฏิจฉนนกิจ จิตที่รับรู้อารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณ ๒ ดวง
โสตวิญญาณ ๒ ดวง ฆานวิญญาณ ๒ ดวง ชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง กายวิญญาณ
๒ ดวง

กิจที่ ๑๐ สันตிரณกิจ กิจที่ ๑๑ โวภูฐัพพนกิจ กิจที่ ๑๒ กิจชวนกิจ
กิจที่ ๑๓ ตทาลัมพนกิจ และกิจสุดท้าย กิจที่ ๑๔ จุติกิจ

ความวิจิตรของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ มีใครเคยคิดบ้างไหมว่า รสที่เป็นรูป ๆ หนึ่ง ซึ่งเกิดรวมอยู่กับมหาภูตรูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่มีใครสามารถจะลิ้มได้ แต่จิตที่มีชีวหาปสาทเป็นทวาร แม้ว่ารสจะอยู่ในรูปที่เป็นมหาภูตรูป แต่ชีวหาวิญญานก็ยังสามารถรู้คือลิ้มรสนั้นได้ รู้ว่ารสนั้นเค็มแค่ไหน หรือหวานอย่างไร หรือเผ็ด เปรี้ยว มันอย่างไร และจากการจดจำหลังจากที่ลิ้มรสก็รู้ว่า รสนั้นมีอยู่ที่มหาภูตรูปนั่นเอง แต่ที่สามารถจะรู้รสนั้นได้ ต้องมีชีวหาปสาทเป็นทวาร หรือเป็นทางที่เมื่อรสนั้นกระทบกับชีวหาปสาท ก็มีจิตขณะหนึ่งที่เกิดขึ้นลิ้มรสนั้น และดับไปอย่างรวดเร็ว

แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นรูปใด ๆ ก็น่าอัศจรรย์ เช่น สีสังฆวัณณะที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ก็เป็นอุปาทายรูป หรือเป็นรูปหนึ่งซึ่งเกิดรวมอยู่ในมหาภูตรูป ๔ ถ้าในขณะนั้นเป็นภวังคจิตจะไม่เห็นรูปนี้เลย แต่เวลาที่จักขุปสาทรูปเกิดและยังไม่ดับ กับรูปารมณฺเฑเกิดและยังไม่ดับ กระทบกัน เพียงชั่วขณะจิต ๑๗ ขณะที่ทั้งปสาทรูปและรูปารมณฺเฑยังไม่ดับ ก็ทำให้จักขุวิญญานเกิดขึ้นเห็นแม้รูปซึ่งเกิดรวมอยู่ในมหาภูตรูป ซึ่งเป็นรูปพิเศษที่กระทบกับจักขุปสาทรูปได้เท่านั้น

เพราะฉะนั้น ทุกขณะในชีวิตประจำวันซึ่งดูเป็นธรรมดา ๆ แต่ถ้าคิดถึงความอัศจรรย์ที่จะต้องอาศัยเหตุปัจจัยทำให้สภาพนามธรรมเกิดขึ้นแต่ละอย่าง ๆ ก็จะได้เห็นว่า ไม่น่าที่จะมีใครไปลิ้มรสที่อยู่ในมหาภูตรูปนั้นได้เลย แต่แม้กระนั้นเพียงแต่มีทวารหรือมีทาง คือ มีชีวหาปสาทรูปที่รูปนั้นกระทบเมื่อไร ชิวหาวิญญานก็เกิดขึ้นลิ้ม คือ รู้รสนั้น ชั่วขณะจิตเดียวและกดับที่ชีวหาปสาทรูปนั่นเอง

ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู เสียงก็เป็นรูป ๆ หนึ่งที่เกิดรวมอยู่กับมหาภูตรูป แต่เวลาที่ได้ยินเสียง ไม่มีใครคิดถึงมหาภูตรูปเลย ซึ่งที่จริงแล้วเสียงเป็นอุปาทายรูป ต้องเกิดกับมหาภูตรูป ถ้าไม่มีมหาภูตรูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เสียงจะเกิดไม่ได้เลย

ในขณะที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ เสียงเป็นเพียงรูป ๆ หนึ่งซึ่งเกิดรวมอยู่กับมหาภูตรูป แต่เมื่อมีโสตปสาทที่ยังไม่ดับและเสียงที่ยังไม่ดับกระทบกัน ก็เป็นปัจจัยให้โสตวิญญูญาณเกิดขึ้นได้ยินเสียงชั่วขณะเดียวและก็ดับ

ขณะที่เห็นมีวิบากจิตหลายประเภทที่ทำกิจต่างกัน คือ นอกจากจักขุวิญญูญาณเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเพียงชั่วขณะเดียวดับไป สัมปฏิจฉนจิตเป็นวิบากจิตซึ่งกรรมทำให้เกิดขึ้น รับรู้รูปที่ปรากฏหลังจากที่จักขุวิญญูญาณดับไปแล้ว สัมปฏิจฉนจิตรับรู้รูปนั้นต่อเพราะว่ารูปยังไม่ดับ และหลังจากที่สัมปฏิจฉนจิตดับแล้ว สันตிரณจิตซึ่งเป็นวิบากก็เกิดขึ้นพิจารณารูปนั้นและดับ

จักขุวิญญูญาณก็ดี สัมปฏิจฉนจิตก็ดี สันตிரณจิตก็ดี เป็นวิบากจิตซึ่งเกิดจากกรรมที่ทำให้กระทบกับรูปนั้นและมีการเห็นรูปนั้น แต่การที่จะรู้ว่าเป็นวิบากจิตในขณะที่เห็นชั่วขณะเดียวก็สั้นมาก แต่สัมปฏิจฉนจิตรับต่อ สันตிரณจิตรับต่อ ไวภูมัพพนจิตเกิดต่อ และกุศลจิต หรืออกุศลจิต คือ โภกมุลจิต หรือโทสมุลจิตเกิดต่อ ยินดีพอใจในรูปที่ยังไม่ดับ ทำให้เหมือนกับเห็นอยู่ตลอดเวลาที่เป็นจักขุทวารวิถิจิต แต่ตามความเป็นจริง จักขุวิญญูญาณเกิดเพียงชั่วขณะเดียว

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้วิบากซึ่งเป็นผลของกรรมจริง ๆ แม้ที่กำลังเห็นอยู่ก็ต้องรู้ที่ชวนจิต แม้ที่กำลังได้ยินอยู่ เสียงยังไม่ดับ จะรู้จริง ๆ ก็ต้องรู้ที่ชวนจิต

ขณะนี้คุ่นูใหม่ เล่นไปในอารมณ์ ได้แก่ กุศลจิตหรืออกุศลจิตนั่นเอง ถ้าพูดถึงชวนจิต ก็ต้องทราบว่า หมายความว่าถึง โภกมุลจิตบ้าง โทสมุลจิตบ้าง หรือ กุศลจิตบ้าง ที่ทำชวนกิจต่อจากมโนทวารวิชชจิตทางมโนทวารวิถี หรือต่อจากไวภูมัพพนจิตทางปัญจทวารวิถี

ท่านที่ได้ศึกษามาแล้วคงไม่ยากที่จะเข้าใจ แต่ท่านผู้ฟังใหม่ ๆ ก็จะต้องอาศัยหนังสือปรมัตถธรรมสังเขปกับจิตตสังเขป เพื่อทบทวนให้ทราบ และให้คุ่นูกับชื่อภาษาบาลีต่าง ๆ เหล่านี้

ถ. เวลาจะรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ทำไมต้องรู้ที่ชวนจิตด้วย

สุ. ขณะที่รูปกระทบกับทวารหนึ่งทวารใด ขอยกตัวอย่างทางหู เสียงกระทบกับโสตปสาทรูป กระทบกับภวังคจิต คือ อติตภวังค์ เมื่ออติตภวังค์ดับแล้ว ภวังคจลนะเกิด หลังจากทีภวังคจลนะดับไปแล้ว ภวังคุปัจเฉทะเกิด ระหว่างที่เป็นภวังคียังไม่มีอารมณ์คือเสียงเลย เพราะว่าภวังค์มีอารมณ์เดียวกับปฐิสณิ จากนั้นปัญญาทวารารักษณจิตเกิดต่อจากภวังคุปัจเฉทะเป็นวิถิจิตขณะแรก นึกถึงเสียงที่กระทบโสตปสาทรูป ช่วงขณะเดียว ใครรู้ ใครจะรู้ว่าขณะนั้นมีปัญญาทวารารักษณจิตนึกถึงเสียง

เมื่อปัญญาทวารารักษณจิตที่นึกถึงเสียงดับไปแล้ว โสตวิญญูญาณซึ่งได้ยินจริง ๆ ขณะที่กำลังได้ยินจริง ๆ นั้น เป็นโสตวิญญูญาณเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวและดับไป ใครจะรู้ลักษณะของจิตขณะเดียวที่เกิดขึ้นได้ยิน แต่รูปก็ยังไม่ดับ คือ เสียงยังไม่ดับ เพราะฉะนั้น เมื่อโสตวิญญูญาณดับไปแล้ว กรรมทำให้วิบากจิต คือ สัมปฏิจฉันนจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์นั้นต่อ ขณะเดียวกันนั้น ใครจะรู้ว่ามีสัมปฏิจฉันนกำลังรับเสียงต่อจากโสตวิญญูญาณในขณะนี้

เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับไป เป็นปัจจัยให้สันตிரณจิตซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดขึ้น พิจารณาเสียงนั้นอย่างรวดเร็วช่วงขณะเดียวและดับ ใครจะรู้ และเมื่อสันตிரณจิตดับไปแล้ว โวภูฐัพพนจิตซึ่งเป็นกิริยาจิต ซึ่งได้แก่มโนทวารารักษณจิตนั่นเอง แทนที่จะเกิดขึ้นนึกถึงอารมณ์ทางใจ ก็เกิดขึ้นกระทำทางให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตประเภทหนึ่งประเภทใดเกิดขึ้นแล่นไปในอารมณ์นั้น ซึ่งทำชวนกิจ เมื่อโวภูฐัพพนจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวและดับ ใครจะรู้ แต่ขณะที่กำลังชอบเสียงนั้น โภภมูลจิตทำชวนกิจแล่นไปในเสียงนั้นด้วยความพอใจ เกิดดับซ้ำกัน ๗ ขณะ กำลังมีเสียงที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ไม่ได้ได้ยินจริง ๆ แต่มีเสียงเป็นอารมณ์ และกำลังชอบในเสียงนั้นด้วย และเสียงนั้นก็ยังไม่ได้ดับด้วย เพราะฉะนั้น แม้ว่าจิตจะเกิดดับทำกิจสืบต่อกันอย่างไรก็ตาม ที่จะรู้ได้ก็เป็นชั่วโสตวิญญูญาณและชวนจิต

แต่แม้กระนั้นการที่โสตวิญญูญาณดับ ชวนจิตเกิดต่อ และโสตวิญญูญาณเกิดอีก ชวนจิตเกิดอีก หรือก่อนที่โสตวิญญูญาณจะเกิด เมื่อภวังคจิตดับแล้ว มโนทวารวิถิจิต

ยังต้องรับรู้เสียงนั้นต่ออีก ถ้าขณะทางโสตทวารวิถิเป็นโลกมุลจิต เมื่อมโนทวารวิถิจิต
เกิดนึกถึงเสียง ขณวิถินั้นก็ต้องเป็นโลกะตามขณะทางปัญจทวารวิถิ

แสดงให้เห็นว่า ที่กำลังชอบในเสียง โดยที่เสียงปรากฏกับโสตวิญญูณและ
ยังไม่ดับ และปรากฏกับขณวิถิจิตทางปัญจทวารซึ่งเสียงยังไม่ดับ และแม้ว่าเสียง
ดับแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถิก็ยังนึกถึงเสียงนั้น ยังมีเสียงนั้น เหมือน
เสียงนั้นทีเดียว ไม่เป็นเสียงอื่นเลยเป็นอารมณ์ต่อ และขณะก็พอใจในเสียงนั้นด้วย
หลาย ๆ วาระ ก่อนที่จะได้ยินอีก ก็แสดงให้เห็นว่า ที่จะรู้จริง ๆ ต้องในขณะที่
เป็นขณจิต เพราะว่าแล่นไปด้วยความพอใจ หรือถ้าในขณะนั้นนึกถึงแล้วโกรธ
โงฐฐัพพนจิตดับไปแล้ว โทสมูลจิตเกิด แต่เสียงยังไม่ดับ ความไม่พอใจในเสียงที่
ยังไม่ดับ แม้ว่าจะขณะนั้นไม่ใช่โสตวิญญูณ แต่ก็มีเสียงนั้นเป็นอารมณ์ ทำให้เมื่อ
เสียงนั้นดับแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถิจิตนึกถึงเสียงที่ไม่พอใจนั้น และ
โทสมูลจิตก็เกิดทางมโนทวารวิถิซ้ำอีก และเป็นภวังค์ และมโนทวารวิถิก็เกิดซ้ำ
หลายวาระ ก่อนที่จะถึงวิถิจิตหนึ่งวิถิใดวาระต่อไปทางทวารหนึ่งทวารใด

เพราะฉะนั้น ที่จะปรากฏจริง ๆ แม้กำลังเห็นขณะนี้ จริง ๆ แล้วจะรู้ตรงที่เป็น
ขณวิถิจิต

ถ. เพราะในขณะนั้นจิตเกิดขึ้นหลายขณะซ้ำ ๆ กัน มีอารมณ์เดียวกันด้วย

ส. และเป็นความชอบหรือไม่ชอบในอารมณ์ ซึ่งสามารถรู้สึกได้ แต่
ในขณะที่เพียงเห็น จักขุวิญญูณเห็นรูปารมณ์ เห็นทันที ดับทันที แต่การสะสม
ความชอบไม่ชอบแม้เพียงสิ่งที่ปรากฏ โดยยังไม่ทันรู้ว่าเป็นอะไร ก็เกิดได้ทาง
ปัญจทวารวิถิ

ในวันหนึ่ง ๆ หลังจากปฏิสนธิแล้ว ก็เป็นภวังค์เกิดดับสลับต่อเรื่อยไปเหมือน
กระแสน้ำ จนกว่าจะมีวิถิจิตเกิดขึ้นเปลี่ยนจากอารมณ์ของภวังค์ แล้วแต่ว่าจะเป็น
มโนทวารวิถิ หรือจักขุทวารวิถิ หรือโสตทวารวิถิ หรือฆานทวารวิถิ หรือชีวนาทวารวิถิ
หรือกายทวารวิถิ ซึ่งวิถิจิตทั้งหลายที่เกิดขึ้นทางทวารต่าง ๆ นั้น สั้นมาก และดับไป

ต่อจากนั้นก็ป็นภวังค์ นี่คือการระแผลของชีวิต เต็มไปด้วยภวังคจิต และมีวิถีจิตคั่นเป็นวาระ ๆ

ถ. วิถีจิตเกิดดับเร็วมาก ท่านพระสารีบุตรมีปัญญาถึงขนาดนับเม็ดฝนได้ ยังนับวิถีจิตนี้ไม่ได้ ใช่ไหม

ส. ที่กล่าวถึงเรื่องการนับเม็ดฝนของท่านพระสารีบุตร ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงปัญญาซึ่งกว้างมาก ฝนจะตกที่ไหนอย่างไร จำนวนเม็ดนับได้ คิดดู ความเป็นความแหลมคมของปัญญาต้องสะสมมาสักแค่ไหน แต่สำหรับเราไม่ต้องนับอะไรทั้งนั้น เพียงแต่ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า นามธรรมเป็นนามธรรม ไม่ใช่เรา และรูปธรรมเป็นรูปธรรมแต่ละอย่าง

ถ. จักขุวิญญาณเห็นสี จิตอื่น ๆ ไม่เห็น แต่รู้สี รู้อย่างไร

ส. รับผิดชอบต่อ ไม่เปลี่ยนอารมณ์ มีสีเป็นอารมณ์โดยรับต่อ

ถ. มีสีเป็นอารมณ์ รู้สี แต่ไม่เห็นสี

ส. รับรู้ต่อ นึกถึงสีแดงได้ไหม

ถ. นึกถึงสีแดงก็เป็นมโนทวารแล้ว

ส. ยังไม่ได้พูดถึงทวารไหน เพียงแต่ถามว่า นึกถึงสีแดงได้ไหม

ถ. ได้

ส. นั้นทางมโนทวาร นี่ทางจักขุทวารวิถี ทวารเดียวกัน สียังไม่ดับด้วย และจิตนั้นรับต่อ ที่ทางใจไม่ใช่ทางจักขุทวารวิถีเลย จักขุทวารวิถีดับแล้วเพราะรูปดับแล้ว รูปอารมณ์ดับแล้ว และภวังคจิตก็เกิดขึ้นด้วย ขณะที่มโนทวารารวชชนจิตนึกถึงสีที่จักขุทวารวิถีจิตรู้ มโนทวารารวชชนจิตยังนึกได้ ฉันทใด สัมปกิจฉันนะ สันตึระณะก็หมดข้อสงสัยว่า สามารถมีสีเป็นอารมณ์โดยไม่เห็น แต่รับต่อจากจักขุวิญญาณได้ สัมปกิจฉันนะก็มีสีเป็นอารมณ์ สันตึระณะก็มีสีที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ โสภณัพพะก็มีสีที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ ชวนะก็มีสีที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ ตทาลัมพะก็มีสีที่ยังไม่ดับเป็นอารมณ์ จึงชื่อว่าจักขุทวารวิถี ต่อเมื่อใดสีดับ จะไม่ชื่อว่าจักขุทวารวิถี เพราะเพียงนึกถึงสีที่ดับแล้ว ขณะนั้นก็เป็นมโนทวารวิถีซึ่งเกิดต่อจากจักขุทวารวิถี

การที่จะรู้ว่า ขณะใดไม่ใช่มโนทวารวิถีจิต ก็ควรจะทราบ ว่า สำหรับ จักขุทวารวิถีจิต รู้อารมณ์อื่นไม่ได้ นอกจากรูปารมณ์ที่ยังไม่ดับ โสทวารวิถีจิต ก็รู้อารมณ์อื่นไม่ได้ นอกจากเสียงที่ยังไม่ดับ ฆานทวารวิถีจิต รู้อารมณ์อื่นไม่ได้ นอกจาก กลิ่นที่ยังไม่ดับ ชิวหาทวารวิถีจิต รู้อารมณ์อื่นไม่ได้ นอกจากรสที่ยังไม่ดับ กายทวาร- วิถีจิต รู้อารมณ์อื่นไม่ได้ นอกจากโผฏฐัพพะที่ยังไม่ดับ

วันหนึ่ง ๆ ถ้าเทียบกับทางตาที่เห็นจะทราบว่า มโนทวารวิถีจิตเกิดมากกว่า ทางจักขุทวารวิถีจิต เกิดมากกว่าโสทวารวิถีจิต เกิดมากกว่าฆานทวารวิถีจิต เกิดมากกว่าชิวหาทวารวิถีจิต เกิดมากกว่ากายทวารวิถีจิต ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน จึงรู้ความจริงว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาแม้เพียงเล็กน้อย ปรากฏเพียงให้คิดและสิ่งนั้น ก็ดับไปเลย เสียงที่ปรากฏทางหูก็ปรากฏสั้นมาก เพียงให้คิด เพราะฉะนั้น ทุกคนอยู่ในโลกของความคิดอย่างมาก แล้วแต่ว่าสติจะระลึกได้ว่า ขณะที่คิดนั้น เป็นกุศลจิต หรือเป็นอกุศลจิต

๑๘๐๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๓๑

ถ. จากการฟังเรื่องวิถิจิต มีอยู่วันหนึ่งก็ไปพิจารณา ขณะที่นั่งอยู่กับเพื่อน ได้แก้อีกก็มีกระโดนคว่ำอยู่ ปลายเท้าก็ไปถูกระโดนดัง เพื่อนที่นั่งอยู่ด้วยก็หัน หาวาเสียงนั้นเป็นเสียงอะไร และก็คิดถึงเสียงนั้นอยู่สักพักหนึ่ง ไม่พอใจที่ไม่รู้ว่า เสียงอะไร ทั้งโลกะ ทั้งโทษะทำให้คิด นั่งอยู่สักพักหนึ่ง แสดงว่าแม้ลักษณะ ความหมายของเสียงยังไม่มีก็ติดได้ และก็คิดไปอีก ไม่รู้ว่าเสียงอะไร ก็ลองขยับดู อีกครั้งหนึ่ง เพื่อนก็งวว่า เสียงอะไรกันแน่ จนครั้งที่ ๓ จึงรู้ว่าเสียงกระโดนนี้เอง

วิถิจิตเกิดมากมาย และสลับกันจริง ๆ ปัญหาวารก็มี มโนทวารที่คิดนึก ถึงเรื่องอะไรต่ออะไรมากมายก็มี คิดว่าการฟังเรื่องวิถิจิตได้ประโยชน์ ทำให้เข้าใจได้ว่า โลกะโทษะนั้นจะเกิดหลังจากปัญหาวารวิถิจิตขึ้นชั่วเล็กน้อย ชั่วขณะ และเรื่องที่เกิดขึ้น ก็ตามมามากมาย

สุ. เวลาที่จิตเป็นจักขุทวารวิถิจิต ขณะนั้นมีโลกะ โทษะ โมหะแล้ว หลังจากที่เราจู้จู้พจนจิตดับไป ชวนจิตเกิดต่อ ขณะนั้นแม้ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไรก็มีความ พยายามในสิ่งที่ปรากฏทั้งทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกายแล้ว

ถ. ขณะที่ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไรก็ติดแล้ว ยังไม่รู้ว่าเป็นเสียงอะไร ก็หันไปหาเสียง แล้ว ไข่ไหม

สุ. โดยการศึกษาทราบว่า หลังจากปัญหาวารวิถิจิตดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิด และมโนทวารวิถิจิตจะเกิดสืบต่อจากทางปัญหาวารวิถิจิต ถ้าทาง ปัญหาวารวิถิจิตเป็นโลภมูลจิตยินดีพอใจในเสียงแม้ยังไม่รู้ว่าเป็นเสียงอะไร เวลาที่ชวนวิถิจิต ทางปัญหาวารทางหนึ่งทางใดดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดคั่นแล้ว มโนทวารวิถิจิตจะนึกถึง ด้วยโลกะชวนะเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ชวนวิถิจิตจะเกิดคู่กัน หมายความว่า

เมื่อชวนวิธีทางปัญจทวารวิธีประเภทหนึ่งประเภทใดดับแล้ว ภวังคจิตดับแล้ว มโนทวารวิธีจิตจะเกิด โดยมีชวนวิธีประเภทเดียวกับทางปัญจทวารนั่นเองเกิดทาง มโนทวารอีกครั้งหนึ่ง เป็น ๒ วาระ

ถ. ชวนวิธีจิตที่เกิดทางปัญจทวาร และวิธีจิตที่เกิดทางมโนทวารวาระแรก ต้องมีอารมณ์อย่างเดียวกัน

ส. มีอารมณ์อย่างเดียวกับปัญจทวารวิธีจิต และสำหรับมโนทวารวิธีจิต มีแต่มโนทวารวชิชฌนจิตและชวนจิตซึ่งเป็นกุศลหรืออกุศล ไม่มีจักขุวิญญาณ ไม่มีสัมปฏิจฉันนะ ไม่มีสันตிரณะ ไม่มีโวกุฐัพพะนะ แต่มีอาวัชชณิกและชวนะเลย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ทางมโนทวารมีชวนะประเภทเดียวกับชวนะที่เกิดแล้ว ทางปัญจทวารวิธีซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

ถ. ถ้าทางปัญจทวารเป็นโลกชวนะ มโนทวารก็เป็นโลกชวนะด้วย

ส. ถูกต้อง

ถ. แต่เป็นเฉพาะขณะแรกเท่านั้น ใช่ไหม

ส. วาระแรกเท่านั้น

ถ. วาระต่อไปอาจจะเป็นกุศลได้

ส. เปลี่ยนได้ เพราะว่าบางคนเห็นบางสิ่งบางอย่างแล้วไม่พอใจ ขณะ ที่เห็นนั้นเป็นโทสมูลจิต และมโนทวารวิธีจิตวาระที่เกิดสืบต่อจากปัญจทวารวิธีจิต ก็ยังเป็นโทสมูลจิตนั่นเอง แต่เมื่อเป็นวาระหลัง ๆ สติอาจจะเกิดและเห็นว่าไม่ควรที่จะ เป็นโทสะ ขณะนั้นชวนวิธีจิตเป็นมหากุศลได้

เพราะฉะนั้น เวลาที่แต่ละท่านคิดนึกตรึกตรองหลังจากที่ได้ยินเสียงที่ไม่พอใจ ครั้งแรกโกรธ และเมื่อคิดไปคิดมาก็เห็นว่า ความโกรธนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควร เป็นอกุศล มโนทวารวิธีจิตซึ่งเกิดหลังจากที่รู้ว่าความโกรธเป็นสิ่งที่ไม่ควร ขณะนั้นก็เป็นมหากุศล ได้ คือ ถึงแม้จะเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ มโนทวารวิธีจิตวาระหลัง ๆ ก็เป็นกุศลได้ หรือ ผู้ที่มีปัญญาสะสมมามาก มหากุศลจิตก็ยังเกิดได้ โดยเฉพาะผู้ที่กำลังเจริญ สติปัฏฐาน สามารถรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ทางปัญจทวารวิธีก็น่าเป็นกุศล ทางมโนทวารวิธีก็น่าเป็นกุศล

วันหนึ่ง ๆ แล้วแต่ว่าปัญญาของใครจะเกิดมาก ถ้าปัญญาน้อย ทนที่ที่เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ขวนจิตที่เป็นอกุศลก็ต้องเกิดวาระหนึ่งแน่ ๆ ทางปัญจทวาร และเมื่อภวังคจิตดับแล้วมโนทวารวิธิจิตซึ่งรับรู้อารมณ์นั้นต่อก็ต้องเป็นอกุศลชวณะแน่ ๆ จนกว่าวาระหลัง ๆ จะได้คิด หรือสติเกิด ก็เปลี่ยนเป็นกุศลจิตได้ในภายหลัง

ถ. ที่ว่าวิธิต่างปัญจทวารเมื่อครบวาระแล้ว ทางมโนทวารวิธีก็น่ารับอารมณ์ต่อไป รู้สึกว่า วิธิต่างปัญจทวารน่าจะสมบูรณ์แล้ว คือ เมื่อถึงขวนจิตแล้วก็ทาลัมพะนะ มีการเสพอารมณ์ เล่นไป รู้สึกว่าสมบูรณ์แล้ว ทำไมต้องมีทางมโนทวารสืบต่อกันด้วย

ส. เพราะว่าทางปัญจทวารวิधि เวลาที่อารมณ์ปรากฏและเกิดโลภะโดยที่ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร อย่างเช่น เสียงกระทบกับโศตปสาท ปัญจทวาราวชชนจิตนี้ถึงเสียงที่กระทบ โศตวิญญูญาณเกิดต่อได้ยิน สัมปฏิจฉันนจิตรับต่อ เมื่อสัมปฏิจฉันนจิตดับแล้ว สันตிரณจิตเกิดต่อ โดยเป็นจิตตนิยาม ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อสันตிரณจิตดับแล้ว วัฏฐัพพนจิตเกิดต่อ เมื่อดับแล้ว ขวนจิต ชอบไม่ชอบในเสียง โดยยังไม่ได้เข้าใจความหมายอะไรเลย แต่เวลาที่ได้ยินเสียงทุกคนรู้สึกเหมือนกับว่าได้ยินคำ ยังไม่ได้แยกเสียงกับสภาพที่กำลังรู้ความหมายของเสียงที่สูงต่ำ

เพราะฉะนั้น สำหรับทางโศตทวารวิधि เป็นความพอใจ เป็นโลภมูลจิต หรือเป็นความไม่พอใจ เป็นโทสมูลจิตในเสียงที่ยังไม่ดับ โดยที่ยังไม่รู้ความหมาย และเมื่อโศตทวารวิธิจิตดับแล้ว จิตตนิยามอีกเช่นกันที่ทำให้ภวังคจิตเกิดขึ้น และโดยจิตตนิยามนั่นเองทำให้มโนทวาราวชชนจิตนี้ถึงเสียงซึ่งทางโศตทวารวิธียังรับรู้และดับไป

ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงได้เลย เป็นกระแสการเกิดดับของจิตในวันหนึ่ง ๆ หรือว่าในสังสารวัฏฏ์ที่จะต้องเป็นไปอย่างนี้

มีใครจะยับยั้งไม่ให้จักขุวิญญูญาณเกิดได้ไหม

ถ้าศึกษาปรมาัตถธรรมจะรู้ได้ว่า ไม่มีใครจะยับยั้งจิตสักดวงเดียว แม้แต่
ภวังคจิตซึ่งเกิด ถ้าง่วงและอยากจะหลับ ก็หลับ บังคับไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่บางครั้งง่วง
ไม่อยากจะหลับ แต่ก็หลับแล้ว เป็นภวังค์แล้ว แสดงให้เห็นว่า ไม่มีการที่จะไป
เปลี่ยนแปลงเหตุปัจจัยที่จะทำให้จิตแต่ละขณะเกิดขึ้นเลย

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เมื่อปัญจทวารวิถีจิตซึ่งรู้รูปที่กระทบทวารหนึ่ง
ทวารใดดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีจิตจะเกิดขึ้นรับรู้รูปนั้น
ต่อจากปัญจทวารวิถีทางหนึ่งทางใดทุกครั้ง นอกจากขณะจะจุติเท่านั้นเอง ซึ่งเราจะ
ไม่พูดถึงขณะนั้น แต่จะพูดถึงชีวิตประจำวันจริง ๆ ให้รู้ว่า เสียงที่ปรากฏเล็กน้อย
สั้นมาก หลังจากนั้นมโนทวารวิถีจิตเกิดหลายวาระ คิดแล้วคิดอีกเรื่องคำพูดที่ได้ยิน
ด้วยสัญญาความจำในเสียง ในความหมายของคำนั้น แสดงให้เห็นว่า มโนทวาร-
วิถีจิตในวันหนึ่ง ๆ เกิดมาก

เพราะฉะนั้น จะเห็นความสำคัญของมโนทวารวิถีจิตว่า ทางปัญจทวารวิถีจิต
เพียงรู้รูปที่ยังไม่ดับ เมื่อรูปดับไปแล้ว ปัญจทวารวิถีจิตจะเกิดไม่ได้เลย แต่
มโนทวารวิถีจิตเกิดได้ นึกถึงอารมณ์ได้ทุกอย่าง เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้างกับอารมณ์
ที่ได้ประสบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

โลภมูลจิตเกิดได้ทางจักขุทวารวิถี และทางมโนทวารวิถีด้วย โทสมูลจิตเกิดได้
ทางจักขุทวารวิถี และทางมโนทวารวิถีด้วย เช่นเดียวกับทางหู โลภมูลจิตเกิด
ทางโสตทวารวิถีได้ และโลภมูลจิตก็เกิดทางมโนทวารวิถีด้วย แต่ต้องแยกกัน
จิตแต่ละทางจะไม่ปนกันเลย จิตใดรู้อารมณ์ทางไหนก็รู้อารมณ์ทางนั้นและดับ
ไม่ใช่ว่ามโนทวารวิถีจิตจะไปรู้อารมณ์ทางปัญจทวารวิถี หรือไม่ใช่ว่าปัญจทวารวิถี
จะมารู้อารมณ์ทางมโนทวารวิถี

แม้ว่าเป็นโลภมูลจิต แต่โลภมูลจิตนั้นอาศัยตาเกิดขึ้นและรู้รูปที่ยังไม่ดับ
ก็ต้องเป็นจักขุทวารวิถี ส่วนโลภมูลจิตขณะใดที่ไม่อาศัยตาเกิดขึ้นรู้สีที่ยังไม่ดับ
โลภมูลจิตขณะนั้นก็ต้องเป็นมโนทวารวิถีจิต

โลภมูลจิตขณะใดเกิดขึ้นชอบเสียงที่กำลังปรากฏ เป็นโสตทวารวิถิจิต ดับแล้ว และโลภมูลจิตที่นึกชอบในเสียงที่ทางโสตทวารวิถิจิตรู้และดับแล้ว โลภมูลจิตที่นึกชอบต่อจากโสตทวารวิถิจิต ขณะนั้นโลภมูลจิตนั้นเป็นมโนทวารวิถิจิต

สำหรับการทบทวนที่จะให้เข้าใจลักษณะของจิตซึ่งเป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ก็ควรที่จะได้ทราบว่า เมื่อจิตทั้งหมดมีถึง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ประเภท แต่กิจทั้งหมดของจิตมีเพียง ๑๔ กิจเท่านั้น และในแต่ละกิจ จิตใดทำกิจนั้น ๆ บ้าง หรือจิตใดเกิดขึ้นทำกิจใดใน ๑๔ กิจ มิฉะนั้นจะไม่รู้จักตัวเองเลยว่า ขณะนี้เป็นจิตอะไร ทางทวารไหน ไม่ใช่เราอย่างไร และจะไม่รู้ว่าเกิดมาทำอะไรกัน แต่จริง ๆ แล้วเกิดมาทำกิจการงานตามทวารต่าง ๆ นั้นเอง บังคับไม่ให้งานที่ไม่ได้ เพราะไม่ใช่เรา แต่เป็นจิตที่เกิดขึ้นทำกิจการงานนั้น ๆ

สำหรับกิจที่ ๑ ปฏิสนธิกิจ จิตที่ทำกิจนี้เป็นวิบากจิต คือ เป็นจิตที่เป็นผลของกรรมหนึ่งทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม จิตที่ทำกิจปฏิสนธิต้องเป็นอกุศลวิบากจิต และถ้าเป็นผลของกุศลกรรม จิตที่ทำกิจปฏิสนธิต้องเป็นกุศลวิบากจิต แต่จิตที่ทำปฏิสนธิกิจทั้งหมดมี ๑๙ ดวง ไม่ใช่มีเพียง ๒ ดวง ซึ่งจิตที่ทำกิจปฏิสนธิ ๑๙ ดวง เป็นอกุศลวิบากเพียง ๑ ดวงเท่านั้น อีก ๑๘ ดวง เป็นกุศลวิบาก

คิดถึงการเกิดขึ้นในโลก ในจักรวาล ไม่ว่าจะเป็นภพภูมิไหนที่เป็นภูมิต่ำ ภูมิใหญ่ ภูมิเล็ก ภูมิน้อย ในอบายภูมิ เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกาย เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นพรหม เป็นรูปพรหม ทั้งหมดนี้จิตที่ทำกิจปฏิสนธิจะมี ๑๙ ดวง แต่เป็นอกุศลวิบาก เป็นผลของอกุศลกรรมเพียง ๑ ดวงเท่านั้น

สำหรับอกุศลวิบากที่ทำกิจปฏิสนธิ จะทำให้เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ๑ หรือเป็นเปรต ๑ เป็นอสุรกาย ๑ และเกิดในนรก ๑

ถ้าพูดเรื่องปฏิสนธิกิจ ทุกท่านก็รู้สึกว่ามันมาแล้ว ไม่น่าจะสนใจ เพราะว่าเสร็จแล้ว หหมดแล้ว หลายปีแล้ว แต่อย่าลืมว่ากำลังจะเกิดอีกข้างหน้า น่าสนใจไหม

ปฏิสนธิจิตในสังสารวัฏจะไม่หยุดเลยตราบไต่ที่ยังมีกรรม และทุกคนมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม จึงน่าที่จะได้ไตร่ตรอง สังวร พิจารณาถึงปฏิสนธิจิต

ในภาพต่อไปว่า กรรมใดจะทำให้เกิดในภพภูมิใด แม้ไม่สามารถจะรู้ได้ แต่เพราะไม่สามารถจะรู้ได้ จึงเป็นผู้ที่ไม่ประมาทในการเจริญกุศล เพราะถ้าประมาทและทำอกุศลกรรมอยู่เรื่อย ๆ ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตของชาติหน้าหลังจุติจิตของชาตินี้เป็นอกุศลวิบาก คือ เป็นผลของอกุศลกรรมซึ่งจะทำให้เกิดในนรกหรือเกิดเป็นเปรต เกิดเป็นอสุรกาย เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน

น่าสนใจไหม ปฏิสนธิจิต เมื่อไรก็ไม่ทราบ วันไหนก็ไม่ทราบ อาจจะเป็นขณะนี้ หรือเย็นนี้ หรือพุงนี้ หรือปีต่อไปก็เป็นได้

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า สำหรับอกุศลวิบากที่ทำกิจปฏิสนธิ คือ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก กรรมทั้งหลายที่ได้กระทำไปไม่ว่าจะเป็นกายกรรมก็ตาม วจีกรรมก็ตาม กรรมหนักก็ตาม หรือกรรมเบาเพียงเล็กน้อยก็ตาม กรรมเหล่านั้นทั้งหมดเวลาให้ผล จะทำให้อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากเกิดในภพหนึ่งภพภูมิใดที่เป็นอบายภูมิ และทุกคนก็ยังระลึกถึงอกุศลกรรมของตนเองได้ว่า มี แม้ในชาตินี้ แต่การที่ปฏิสนธิจิตจะเกิดในชาตินี้หน้านั้น ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเฉพาะผลของกรรมในชาตินี้ชาติเดียว แม้กรรมในอดีตตอนนั้นตชาติที่ได้กระทำแล้วก็ยังมมีโอกาสที่จะเป็นชนกกรรม ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นหลังจากจุติจิตของชาตินี้ดับลง

สำหรับอีก ๑๔ ดวง เป็นกุศลวิบากทั้งหมด ซึ่งก็คงจะทราบว่า แบ่งออกเป็นภูมิ ๆ คือ เป็นกามาวจรวิบาก เป็นผลของกุศลกรรมที่เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ซึ่งเรากระทำกันอยู่ ฉะนั้น การกระทำบุญกุศลของเราในปัจจุบันชาติ ก็ต้องเป็นไปกับรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โผฏฐัพพะบ้าง และเวลาให้ผล ก็ให้ผลทำให้กุศลวิบากจิตเกิดขึ้นในกามภูมิที่เป็นสุคติภูมิ

สำหรับจิตที่ทำให้ปฏิสนธิในกามสุคติภูมิ มีทั้งหมด ๙ ดวง คือ เป็นกุศลวิบากอย่างอ่อน ๆ ให้ผลทำให้อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากเกิดขึ้นในภพมนุษย์ หรือในสวรรค์ชั้นต้น แต่เป็นผู้ที่ไม่ประกอบด้วยคุณสมบัติพร้อมทางกาย เช่น อาจจะมีพิการ หรือทางใจอาจจะเป็นผู้ที่บ้า หรือสติปัญญาอ่อน นี่ก็เป็นผลของอกุศลกรรมอย่างอ่อน

แต่ถ้าเป็นผลของกุศลกรรมที่มีกำลังขึ้น ก็ยังต้องแยกออกเป็น ๒ ประเภท
ว่าเป็นผลของกุศลกรรมที่ประกอบด้วยปัญญา หรือไม่ประกอบด้วยปัญญา ถ้าเป็น
กุศลกรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เช่น การให้ทาน หรือในขณะนั้นไม่ได้ศึกษา
พระธรรม ไม่ใช่การเข้าใจพระธรรม ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา ก็จะทำให้มหาวิบาก
ทำกิจปฏิสนธิ แต่เป็นมหาวิบากประเภทที่ไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น เป็นชีวิตที่แต่ละท่านพอจะเลือกอบรมได้ว่า ต้องการปฏิสนธิ
ชนิดไหน ถ้าต้องการปฏิสนธิที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ชาตินั้นทั้งชาติก็จะมี
ความสนใจในพระธรรมอย่างที่สูงชันสามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

